

Rätten till försvarare, m.m.

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst.
Beställningsadress: Fritzes kundtjänst, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Webbplats: fritzes.se

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför.

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02)

En kort handledning för dem som ska svara på remiss. Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remiss

Omslag: Regeringskansliets standard.

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2015.

ISBN 978-91-38-24226-1

ISSN 0284-6012

Förord

Genom beslut den 4 april 2014 uppdrog chefen för Justitiedepartementet åt hovrättsrådet, tillika vice ordförande på avdelning, numera biträdande tillsynschefen vid Åklagarmyndigheten Susanne Kaevergaard att utreda ett genomförande i svensk rätt av Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet. Den 22 april 2014 anställdes hovrättsassessorn Annelie Rosén för att arbeta som sekreterare inom ramen för uppdraget.

Under arbetet har flera berörda myndigheter och Sveriges advokatsamfund bistått med synpunkter i frågan. Vi vill varmt tacka för allt detta.

Genom denna promemoria är uppdraget slutfört.

Stockholm i januari 2015

Susanne Kaevergaard

Annelie Rosén

Innehåll

Förord	1
Sammanfattning	7
1 Promemorians författningsförslag	9
1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	9
1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	13
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder	16
1.4 Förslag till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)	17
1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder	20
1.6 Förslag till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)	21
1.7 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder	22
1.8 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2003:1179) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder	23

1.9	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2012:565) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder	25
1.10	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2012:566) om överlämnande till Sverige enligt en nordisk arresteringsorder	26
2	Bakgrund.....	27
3	Direktivets innehåll.....	29
4	Genomförandet av direktivet	31
4.1	Utgångspunkter för genomförandet	31
4.2	Rätt till tillgång till försvarare i ett straffrättsligt förfarande.....	42
4.3	Rätt till konfidentialitet	73
4.4	Rätt att få en tredje part underrättad om ett frihetsberövande	76
4.5	Rätt att kontakta en tredje part	86
4.6	Rätt att kontakta konsulära myndigheter	89
4.7	Rätt till tillgång till försvarare i ett förfarande i samband med en arresteringsorder	91
4.8	Utbildning m.m.	103
5	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	105
6	Kostnader	107
7	Författningskommentar	109
7.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	109
7.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.....	116

7.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder	120
7.4	Förslaget till lag om ändring i häkteslagen (2010:611).....	121
7.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder	126
	Bilaga – Direktivet om rätt till försvarare, m.m.	129

Sammanfattning

I promemorian övervägs genomförandet i svensk rätt av Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet.

I promemorian görs bedömningen att gällande svensk rätt i stora delar uppfyller direktivets krav. För att fullt ut uppfylla kraven föreslås bl.a. följande.

I rättegångsbalken förtydligas att bestämmelsen om samtal i enrum mellan en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad och hans eller hennes försvarare ska gälla inte endast en anhållen eller häktad utan även en gripen person. Rätten, som liksom tidigare ska vara oinskränkt för den som har en offentlig försvarare, ska gälla som utgångspunkt för en frihetsberövad med en privat försvarare. När försvararen är privat ska förundersökningsledaren eller åklagaren kunna besluta att samtal inte får äga rum, om det är nödvändigt antingen för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet på förvaringsplatsen.

Vid förhör med en misstänkt som har en offentlig försvarare ska den misstänkte alltid ha rätt att ha försvararen närvarande. En misstänkt som har en privat försvarare ska som utgångspunkt ha rätt att ha denne närvarande när han eller hon förhörs. Förundersökningsledaren eller åklagaren ska kunna besluta att försvararen inte får närvara, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

I häkteslagen förtydligas att elektronisk kommunikation mellan en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad och hans eller hennes

offentliga försvarare, i likhet med vad som redan gäller i fråga om brev m.m., inte får vägras. När försvararen är privat ska elektronisk kommunikation kunna vägras förutsatt att det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Om en avlyssning skulle innebära att kommunikationen inte måste vägras, ska kommunikation kunna avlyssnas i stället. Motsvarande ska gälla brev m.m. mellan den frihetsberövade och den privata försvararen.

Rätten enligt rättegångsbalken för en frihetsberövad att få en närstående underrättad om frihetsberövandet ska gälla vuxna frihetsberövade medan motsvarande underrättelse avseende en frihetsberövad person under 18 år ska regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. En underrättelse som avser en underårig frihetsberövad ska innehålla även skälen för frihetsberövandet. Undersökningsledaren eller åklagaren ska kunna besluta att skjuta upp en underrättelse om frihetsberövande när det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. En underrättelse som avser en underårig ska inte lämnas, om det strider mot hans eller hennes bästa. Socialnämnden ska underrättas om ett frihetsberövande av en underårig och skälen för det.

En person som eftersöks enligt en svensk arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd och som anträffas i ett annat land ska ha rätt att utse ett biträde i Sverige. Biträdet ska bistå i förfarandet i det andra landet om den eftersökta ska överlämnas hit.

Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2016.

1 Promemorians författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs¹ att 21 kap. 9 §, 23 kap. 10 § och 24 kap. 21 a § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

9 §

Försvare för den som är anhållen eller häktad må ej förvägras att sammanträffa med honom. Försvaren äge i enrum meddela sig med den anhållne eller häktade; annan än offentlig försvarare dock endast om undersökningsledaren eller åklagaren medger det eller rätten finner det kunna ske utan men för utredningen eller för ordningen eller säkerheten å förvaringsplatsen.

Den som är gripen, anhållen eller häktad har rätt att träffa sin försvarare och samtala med honom eller henne i enrum. När försvararen är utsedd av den frihetsberövade får dock undersökningsledaren eller åklagaren under förundersökningen besluta att samtal i enrum inte får äga rum, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet på förvaringsplatsen. Beslutet ska vara skriftligt och ange de skäl

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

Offentlig försvarare så ock av den misstänkte utsedd försvarare, som uppgivits för rätten, skola kallas till huvudförhandling eller annat rättsens sammanträde för förhandling.

som det grundas på. Beslutet får överklagas till rätten.

En offentlig försvarare eller en försvarare som är utsedd av den misstänkte och som uppgetts för rätten ska kallas till en huvudförhandling eller ett annat sammanträde inför rätten.

23 kap.

10 §²

Undersökningsledaren bestämmer, med de begränsningar som följer av andra-sjätte styckena, vem som får närvara vid förhör.

Vid förhör ska såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara.

Ett biträde till en person som förhörs har rätt att närvara vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen och biträdet svarar mot de krav som ställs på försvarare i 21 kap. 3 § tredje stycket.

Den misstänkte och hans eller hennes försvarare har rätt att närvara vid förhör som hålls på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket. Vid andra förhör får försvararen närvara, om det kan ske utan men för utredningen.

Vid förhör med den misstänkte har han eller hon rätt att ha sin försvarare närvarande. När försvararen är utsedd av den misstänkte och förhöret inte hålls på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket får dock undersökningsledaren eller åklagaren besluta att försvararen inte får närvara, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Beslutet ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på. Vid annat förhör har den misstänkte eller försvararen rätt att närvara, om förhöret hålls

² Senaste lydelse 2008:67.

Målsägandebitråde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Detsamma gäller en stödperson, om hans eller hennes närvaro inte är till men för utredningen.

Är den som hörs under 15 år, bör den som har vårdnaden om honom eller henne vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen.

Undersökningsledaren får besluta att det som har förekommit vid förhör inte får uppenbaras.

på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket *eller* om det kan ske utan men för utredningen.

Ett målsägandebitråde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Detsamma gäller en stödperson, om hans eller hennes närvaro inte är till men för utredningen.

När den som hörs är under 15 år bör den som har vårdnaden om honom eller henne vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen.

24 kap.

21 a §³

När någon har frihetsberövats genom gripande enligt 7 § första stycket, genom överlämnande till en polisman enligt 7 § andra stycket och då inte har *frigivits*, genom anhållande eller genom häktning enligt 17 §, *ska* någon av *den frihetsberövades* närmaste anhöriga eller någon annan person som står *den frihetsberövade* särskilt nära *under rättas* om frihetsberövandet så snart det kan ske utan men för utredningen.

Den som har frihetsberövats genom gripande enligt 7 § första stycket, genom överlämnande till en polisman enligt 7 § andra stycket och då inte har *frigetts*, genom anhållande eller genom häktning enligt 17 § *har rätt att utan dröjsmål få* någon av *sina* närmaste anhöriga eller någon annan person som står *honom eller henne* särskilt nära *under rättad* om frihetsberövandet.

Undersökningsledaren eller åklagaren får dock under förun-

³ Senaste lydelse 2008:67.

dersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska en underrättelse lämnas utan dröjsmål.

Om den frihetsberövade motsätter sig att någon underrättas om frihetsberövandet, får underrättelse lämnas bara om det finns synnerliga skäl.

Underrättelse behöver inte lämnas om frihetsberövandet har upphört.

Om den frihetsberövade motsätter sig att någon underrättas om frihetsberövandet, får *en* underrättelse lämnas bara om det finns synnerliga skäl.

En underrättelse behöver inte lämnas, om frihetsberövandet har upphört.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs¹ att 5 och 6 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, *skall* vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, *om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.*

5 §²

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, *ska* vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge. *Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska en sådan vuxen samtidigt eller annars omedelbart efter frihetsberövandet underrättas om detta och skälen för det.*

Undersökningsledaren eller åklagaren får dock under förundersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövande, om det är nödvändigt för att

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

² Senaste lydelse 2002:382.

hindra att sakens utredning försvåras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska en underrättelse omedelbart lämnas. Det samma gäller en kallelse, om ett förhör med den unge ska hållas.

Första stycket gäller inte, om en underrättelse eller en kallelse strider mot den unges bästa eller det annars finns särskilda skäl mot en sådan.

En underrättelse om frihetsberövande behöver inte lämnas, om frihetsberövandet har upphört.

6 §³

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, *skall* socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen *skall* det framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott samt hur den misstänkte ställt sig till deltagande.

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, *ska* socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen *ska* det framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott samt hur den misstänkte ställt sig till ett deltagande.

Om den unge har gripits, anhallits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska socialnämnden samtidigt eller annars genast efter frihetsberövandet underrättas om detta och skälen för det.

³ Senaste lydelse 2002:447.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att det i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder ska införas en ny paragraf, 8 kap. 3 §, och närmast före 8 kap. 3 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

Biträde när en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige

3 §

När en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige har den som eftersöks rätt att utse ett biträde här. Biträdet ska genom information och råd bistå den eftersöktes försvarare eller ombud i den verkställande medlemsstaten i förfarandet om överlämnande till Sverige.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

1.4 Förslag till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)

Härigenom föreskrivs¹ att 3 kap. 4, 5, 7 och 8 §§ häkteslagen (2010:611) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

4 §

En intagen får stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation i den utsträckning det lämpligen kan ske. *Sådan kommunikation får dock vägras om den kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom avlyssning enligt 5 §.*

En intagen får stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation i den utsträckning det lämpligen kan ske.

Elektronisk kommunikation mellan den intagne och hans eller hennes offentliga försvarare får inte vägras. Elektronisk kommunikation med en försvarare som är utsedd av den intagne får vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. I andra fall får sådan kommunikation vägras, om den kan äventyra säkerheten.

Kommunikation får endast vägras, om det inte är tillräckligt att avlyssna den enligt 5 §.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

5 §

Elektronisk kommunikation mellan en intagen och en annan person får avlyssnas, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl. De som ska kommunicera med varandra ska i förväg informeras om kontrollen.

Elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes offentliga försvarare får inte avlyssnas.

Elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes offentliga försvarare får inte avlyssnas. Sådan kommunikation mellan en intagen och en av honom eller henne utsedd försvarare får avlyssnas, om en avlyssning innebär att kommunikationen inte måste vägras. I andra fall får en intagens elektroniska kommunikation avlyssnas, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.

De som ska kommunicera med varandra ska i förväg informeras om kontrollen.

7 §

Försändelser mellan en intagen och en av honom eller henne utsedd försvarare ska vidarebefordras, om det inte under förundersökningen är nödvändigt att vägra vidarebefordran för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

I andra fall än som avses i 6 § får en intagen vägras att sända eller ta emot en försändelse, om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten. En försändelse som den intagne inte får sända eller ta emot får hållas kvar.

I andra fall får en intagen vägras att sända eller ta emot en försändelse, om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten.

En försändelse som den intagne inte får sända eller ta emot

får hållas kvar.

8 §

En försändelse som hålls kvar får *inte* granskas *utan* den *intagnes medgivande, om det inte* är absolut nödvändigt av säkerhetsskäl.

En försändelse som hålls kvar får granskas *endast om*

1. *den intagne har medgett det,*

2. *en granskning i fall som avses i 7 § första stycket innebär att en vidarebefordran av försändelsen inte måste vägras, eller*

3. *det i fall som avses i 7 § andra stycket är absolut nödvändigt av säkerhetsskäl.*

En försändelse som avses i 6 § får endast granskas i syfte att utreda vem avsändaren är.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att det i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder ska införas en ny paragraf, 7 kap. 3 §, och närmast före 7 kap. 3 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

Biträde när en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige

3 §

När en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige har den som eftersöks rätt att utse ett biträde här. Biträdet ska genom information och råd bistå den eftersöktes försvarare eller ombud i den verkställande staten i förfarandet om överlämnande till Sverige.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

1.6 Förslag till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

Härigenom föreskrivs¹ att 12 a § förundersökningskungörelsen (1947:948)² ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 a §³

Den som anhålls eller häktas ska utan dröjsmål få skriftlig information om de rättigheter som anges i 12 § och om sin rätt

– att enligt 24 kap. 9 a § rättegångsbalken ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande eller häktning,

– att enligt 24 kap. 21 a § rättegångsbalken få en anhörig eller annan nära person underrättad om frihetsberövandet,

– att enligt 24 kap. 21 a § rättegångsbalken eller 5 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare få en anhörig eller annan nära person underrättad om frihetsberövandet,

– att få hälso- och sjukvård enligt 5 kap. 1 § häkteslagen (2010:611), och

– att inom den tid som sägs i 24 kap. rättegångsbalken få ett anhållningsbeslut prövat vid en häktningförhandling och frågan om häktning omprövad av domstol.

Den anhållne eller häktade ska informeras på ett språk som han eller hon förstår och ska ha rätt att behålla den skriftliga informationen så länge frihetsberövandet består.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

² Kungörelsen omtryckt 1969:589.

³ Senaste lydelse 2014:260.

1.7 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att det i förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder ska införas en ny paragraf, 11 a §, och närmast före 11 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Biträde

11 a §

Bestämmelser om att den som eftersöks enligt en svensk arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har rätt att utse ett biträde i Sverige finns i 8 kap. 3 § lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder.

Om den verkställande myndigheten i den andra medlemsstaten informerar Polismyndigheten om att den eftersökte vill utöva denna rätt, ska Polismyndigheten utan dröjsmål ge den eftersökte information som underlättar för honom eller henne att utse ett biträde.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulara myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

1.8 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2003:1179) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att 4 § förordningen (2003:1179) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Den eftersökte ska under-
rättas om innehållet i arresteringsordern så snart som möjligt efter att han eller hon har anträffats. Samtidigt ska han eller hon få skriftlig information om sin möjlighet att lämna sådant samtycke som avses i 4 kap. 9 § lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder och om innebörden av ett sådant samtycke.

4 §²

Den eftersökte ska under-
rättas om innehållet i arresteringsordern så snart som möjligt efter att han eller hon har anträffats. Samtidigt ska han eller hon få skriftlig information om sin möjlighet att lämna sådant samtycke som avses i 4 kap. 9 § lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder och om innebörden av ett sådant samtycke.

Den eftersökte ska vid samma tillfälle underrättas om att han eller hon har rätt att utse en försvarare eller ett biträde i den medlemsstat som har utfärdat arresteringsordern. Om den eftersökte vill utöva denna rätt, ska åklagaren omedelbart underrätta den utfärdande myndigheten om

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

² Senaste lydelse 2014:263.

det.

Om arresteringsordern avser verkställighet av en frihetsberövande påföljd som har dömts ut efter en förhandling där den eftersökte inte var personligen närvarande och han eller hon begär att få en kopia av domen, ska åklagaren snarast underrätta den utfärdande myndigheten om begäran, om den utfärdande myndigheten i intyget har bekräftat att villkoren i artikel 4a.1 d i rambeslutet är uppfyllda. Domen ska överlämnas till den eftersökte så snart den inkommit från den utfärdande myndigheten.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2016.

1.9 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2012:565) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att 3 § förordningen (2012:565) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §²

Den eftersökte ska underrättas om innehållet i den nordiska arresteringsordern så snart som möjligt efter att han eller hon har anträffats. Samtidigt ska han eller hon få skriftlig information om sin möjlighet att lämna sådant samtycke som avses i 3 kap. 5 § lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder och om innebörden av ett sådant samtycke.

Den eftersökte ska vid samma tillfälle underrättas om att han eller hon kan ha rätt att utse en försvarare eller ett biträde i den stat som har utfärdat arresteringsordern. Om den eftersökte vill utöva en sådan rätt, ska åklagaren omedelbart underrätta den utfärdande myndigheten om det.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

² Senaste lydelse 2014:264.

1.10 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2012:566) om överlämnande till Sverige enligt en nordisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att det i förordningen (2012:566) om överlämnande till Sverige enligt en nordisk arresteringsorder ska införas en ny paragraf, 10 a §, och närmast före 10 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Biträde

10 a §

Bestämmelser om att den som eftersöks enligt en svensk arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har rätt att utse ett biträde i Sverige finns i 7 kap. 3 § lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder.

Om den verkställande myndigheten i den andra staten informerar Polismyndigheten om att den eftersökte vill utöva denna rätt, ska Polismyndigheten utan dröjsmål ge den eftersökte information som underlättar för honom eller henne att utse ett biträde.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1, Celex 32013L0048).

2 Bakgrund

Under det svenska ordförandeskapet hösten 2009 antogs en resolution om en färdplan för att stärka misstänkta och tilltalades processuella rättigheter vid straffrättsliga förfaranden. Färdplanen föreskriver ett s.k. steg-för-stegförfarande enligt vilket kommissionen ska lägga fram förslag när det gäller rätten till översättning och tolkning, åtgärd A, information om rättigheter och åtal, åtgärd B, juridisk rådgivning och rättshjälp, åtgärd C, kommunikation med släktingar, arbetsgivare och konsulära myndigheter, åtgärd D, samt särskilda skyddsåtgärder för utsatta misstänka eller tilltalade personer, åtgärd E.

Ett direktiv om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden, som genomförde åtgärd A, antogs 2010. Direktivet föranledde vissa ändringar i svensk rätt, som trädde i kraft den 1 oktober 2013 (prop. 2012/13:132). Ändringarna innebar bl.a. skärpta regler för tillhandahållande av tolkning vid domstolssammanträden och polisförhör. År 2012 antogs ett direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden, som genomförde åtgärd B. Direktivet medförde vissa lagändringar den 1 juni 2014 (prop. 2013/14:157). Ändringarna innebar bl.a. att den som anhålls eller häktas har rätt att ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande eller häktning.

Den 22 oktober 2013 antogs Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294/1, 6.11.2013, s. 1). Direktivet genomför en del av åtgärd C och åtgärd D i färdplanen. Direktivet ska vara genomfört i medlemssta-

terna senast den 27 november 2016. Direktivet i svensk lydelse är fogat till denna promemoria som *bilaga*.

I denna promemoria övervägs hur direktivet ska genomföras i svensk rätt. Som underlag för övervägandena har synpunkter inhämtats från Sveriges advokatsamfund, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten, Tullverket, Kustbevakningen, Kriminalvården, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse.

3 Direktivets innehåll

Direktivet innehåller 18 artiklar. Enligt artikel 1 är syftet med direktivet att fastställa minimiregler om rättigheterna för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för personer som är föremål för förfaranden enligt en europeisk arresteringsorder att få tillgång till en försvarare, att få en tredje part underrättad om ett frihetsberövande och att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under ett frihetsberövande. Direktivet främjar tillämpningen av EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna och bygger på den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, såsom den tolkas av Europadomstolen (ingresskäl 12).

I artikel 2 anges direktivets tillämpningsområde. Artikel 3 behandlar rätten för misstänkta och tilltalade att få tillgång till försvarare. Artikel 4 handlar om konfidentialitet mellan en misstänkt eller tilltalad och hans eller hennes försvarare. Artikel 5 innehåller rättigheter för frihetsberövade att få en tredje part underrättad om frihetsberövandet. I artikel 6 ges frihetsberövade rätten att kontakta en tredje part. Enligt artikel 7 har misstänkta eller tilltalade som är utländska medborgare och som är frihetsberövade rätt att få det egna landets konsulära myndigheter underrättade om frihetsberövandet och att kontakta dessa myndigheter. I artikel 8 behandlas villkor för undantag från artiklarna 3 och 5. Artikel 10 behandlar rätten till tillgång till försvarare i förfaranden om en europeisk arresteringsorder. I artikel 9 ställs vissa krav upp på information och dokumentation i samband med att en person avstår från sin rätt till försvarare enligt artikel 3 eller artikel 10. I artikel 11 anges att direktivet inte ska påverka tillämpningen av nationell lagstiftning om rättshjälp. Enligt artikel 12 ska nationell rätt tillhandahålla effektiva rättsmedel när rättigheterna enligt direktivet har åsidosatts. I artikel 13 anges att hänsyn ska tas till utsatta misstänkta eller tilltala-

des särskilda behov. Artikel 14 innehåller en klausul om bevarande av skyddsnivån enligt EU-stadgan, Europakonventionen m.m.

I artiklarna 15–18 finns bestämmelser om genomförande i nationell lagstiftning, ikraftträdande, m.m.

4 Genomförandet av direktivet

4.1 Utgångspunkter för genomförandet

Bedömning: Direktivets artikel 1 och artikel 2 om syfte och tillämpningsområde innebär att direktivets bestämmelser om rättigheter gäller vid handläggning av brottmål, såväl under förundersökningen som under rättegången i domstol. Rättigheterna gäller för den som har underrättats om skäligen misstanke om brott och fram till dess att handläggningen har avslutats slutligt. Bestämmelserna bör även i tillämpliga delar ges genomslag i förfaranden om internationell rättslig hjälp i brottmål och om undanröjande av tidigare utdömd påföljd. Direktivet ger även den som är föremål för en europeisk arresteringsorder vissa rättigheter från det att han eller hon har gripits.

Direktivets generella bestämmelser i artiklarna 11–14, bl.a. om rätt till ett effektivt rättsmedel när en rättighet har åsidosatts, föranleder inte några ändringar i svensk rätt. De svenska principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering kan behållas.

Skälen för bedömningen

Inledning

Direktivet är bindande för medlemsstaterna med avseende på de resultat som ska uppnås. I artikel 1 om syftet med direktivet anges att det innehåller minimiregler om rätt till tillgång till försvarare, rätt att underrätta och kontakta en tredje part om ett frihetsberövande och rätt att kontakta konsulära myndigheter vid ett frihets-

berövande. Till artikeln anknyter bl.a. ingresskäl 14. Där anges att direktivet bör genomföras med beaktande av direktivet om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden. I det direktivet föreskrivs att misstänkta eller tilltalade omgående ska informeras om sin rätt till tillgång till försvarare och att denna information ska vara skriftlig till dem som anhållits eller häktats.

Enligt artikel 14 i det nu aktuella direktivet ska inget i direktivet ses som en begränsning av eller ett avsteg från rättigheter som följer av EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna (EU-stadgan), den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) eller andra bestämmelser i internationell rätt eller i rätten i en medlemsstat som erbjuder en högre skydds nivå. Vidare följer av artikel 11 att direktivet inte påverkar tillämpningen av nationell lagstiftning om rättshjälp.

Enligt artikel 2.1 ska direktivet tillämpas på misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden från det att de genom ett officiellt meddelande eller på något annat sätt av en behörig myndighet i en medlemsstat har underrättats om att de är misstänkta eller tilltalade för brott. Direktivet ska tillämpas fram till dess att förfarandena har avslutats med vilket ska förstås det slutliga avgörandet i frågan om den misstänkte eller tilltalade har begått brottet, inklusive under rättegången och i väntan på beslut om ett eventuellt överklagande. Direktivet ska enligt artikel 2.3 även vara tillämpligt på personer som under loppet av ett förhör blir misstänkta eller tilltalade.

Enligt artikel 2.2 ska dessutom direktivet omfatta personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder. Sådana förfaranden behandlas kort nedan i avsnittet om personer som omfattas av direktivet och därefter närmare i avsnitt 4.7.

Av artikel 2.4 följer att direktivet inte gäller mindre förseelser under vissa förutsättningar som anges i punkterna a) och b) annat än när förseelserna hanteras vid en domstol med behörighet i brottmål. Enligt punkten a) gäller detta om en påföljd kan åläggas av en annan myndighet än en brottmålsdomstol och en sådan påföljd kan överklagas eller hänskjutas till domstolen. I punkten b) anges att undantaget även gäller om ett frihetsberövande inte kan dömas ut som påföljd. Direktivet ska dock tillämpas fullt ut när

den misstänkte eller tilltalade är frihetsberövad, oavsett i vilket skede det straffrättsliga förfarandet befinner sig.

Förfaranden som omfattas av direktivet

Direktivet omfattar straffrättsliga förfaranden. Begreppet straffrättsligt förfarande är ett autonomt begrepp och har inte harmoniserats i EU-lagstiftningen. Vad begreppet är avsett att omfatta får därför avgöras för varje rättsakt för sig där det förekommer.

I tidigare lagstiftningsärenden som har gällt genomförandet av de i avsnitt 2 nämnda direktiven om misstänkta och tilltalades processuella rättigheter har regeringen tolkat begreppet utifrån vedertagna definitioner inom straffrätten och i överensstämmelse med hur svensk rätt på området är uppbyggd. Vid genomförandet av det första direktivet om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden har bedömningen gjorts att begreppet omfattar förfaranden som kan mynna ut i en brottspåföljd, dvs. böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till särskild vård, däribland ungdomspåföljder, och att det alltså omfattar handläggning av brottmål, såväl under förundersökningen som under rättegången i domstol (prop. 2012/13:132 s. 15). Samma bedömning görs nu i fråga om det aktuella direktivet om rätt till tillgång till försvarare m.m.

Bestämmelser om förundersökning och brottmålsrättegång vid domstol finns främst i rättegångsbalken (RB) och förundersökningskungörelsen (1947:948). En förundersökning leds av Polismyndigheten eller en åklagare. Också Tullverket och Kustbevakningen får i vissa fall leda en förundersökning. Riksdagens ombudsmän (JO) är en av flera aktörer som utövar tillsyn över bl.a. de brottsbekämpande myndigheterna. JO har rätt att i beslut uttala sig om en viss åtgärd strider mot lag eller annan författning eller annars är felaktig eller olämplig. Vidare kan JO göra vägledande uttalanden.

Förfaranden som enbart rör särskild rättsverkan av brott, t.ex. en talan om förverkande, och alltså inte medför någon påföljd faller utanför direktivets tillämpningsområde. Detsamma gäller förfaranden enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud och lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang, som inte

heller medför en påföljd. Även förfaranden för personutredning och nöjdförklaring faller utanför, eftersom de sedda för sig inte kan anses vara en del av ett straffrättsligt förfarande i direktivets mening.

En typ av förfarande där direktivets bestämmelser i de delar de kan bli tillämpliga bör ges genomslag, trots att förfarandet i sig inte kan mynna ut i en påföljd, är internationell rättslig hjälp i brottmål. Bestämmelser om sådan hjälp finns i flera författningar och i dessa anges att samma regler ska gälla som vid en svensk förundersökning eller rättegång. Samma bedömning gjordes i samband med genomförandet av 2010 års direktiv om rätt till tolkning m.m. (a. prop. s. 15).

Vissa administrativa förfaranden, t.ex. körkortsingripanden och påförande av skattetillägg, innebär att det fattas beslut om åtgärder som kan följa på ett brott. I samband med genomförandet av 2010 års direktiv ansåg regeringen att sådana förfaranden inte omfattades av det direktivet (a. prop. s. 15). Som skäl för bedömningen angavs att syftet med direktivet var att stärka medlemsstaternas förtroende för varandras straffrättsliga system, vilket i sin tur syftade till att öka förutsättningarna för att ömsesidigt erkänna domar och beslut i brottmål, och att det inte någonstans framgick att syftet var att även administrativa förfaranden skulle omfattas. I tiden efter genomförandet av det direktivet har Högsta domstolen (HD) och Högsta förvaltningsdomstolen konstaterat att förfaranden för påförande av skattetillägg är att anse som straffrättsliga enligt Europakonventionen och EU-stadgan. Vid genomförandet av 2012 års direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden i tiden därefter bedömde regeringen att administrativa förfaranden inte omfattades av begreppet straffrättsligt förfarande i det direktivet (prop. 2013/14:157 s. 17).

Det nu aktuella direktivet om rätt till tillgång till försvarare m.m. syftar på samma sätt som de tidigare direktiven till att främja ett ömsesidigt erkännande av domar och beslut i brottmål (se ingresskäl 4–6, jfr ingresskäl 13). Inte heller i detta direktiv finns något som talar för att syftet är att administrativa förfaranden ska omfattas. De situationer då rätten till tillgång till försvarare aktualiseras som behandlas nedan, exempelvis polisförhör, är vidare sådana som förekommer inom brottmålsprocessen i en mer strikt mening. Samma bedömning som gjorts i de tidigare lagstiftningsären-

dena görs därför nu. Administrativa förfaranden omfattas alltså inte av direktivet.

Personer som omfattas av direktivet

När det sedan gäller vilka personer som ges rättigheter i direktivet och från vilken tidpunkt anges i artikel 2.1 att direktivet ska tillämpas på den som av en behörig myndighet har underrättats om att han eller hon är misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott, oavsett om personen är frihetsberövad eller inte. Av artikel 2.3 följer att direktivet även omfattar andra än misstänkta eller tilltalade som under loppet av ett förhör blir misstänkta eller tilltalade. Detta måste för svenska förhållanden anses ha sin motsvarighet i en underrättelse om skäligen misstanke för brott.

Enligt svensk rätt gäller att när en förundersökning har kommit så långt att någon skäligen misstänks för brott ska personen underrättas om misstanken (23 kap. 18 § RB). Om en person hörs utan att vara misstänkt och det under förhöret uppstår sådan brottsmisstanke, ska förhöret avbrytas och personen underrättas om misstanken. En underrättelse om brottsmisstanke av åtminstone den styrkan sker även i andra situationer. När någon grips eller anhålls eller när ett anhållningsbeslut i någons frånvaro verkställs ska den som frihetsberövas få besked om det brott som han eller hon är misstänkt för samt grunden för och de omständigheter som ligger till grund för frihetsberövandet (24 kap. 9 och 9 a §§ RB). Vid väckande av åtal mot någon som inte tidigare har underrättats om skäligen misstanke, t.ex. vid ett enskilt åtal som väcks av en målsägande (47 kap. RB), underrättas den tilltalade då han eller hon delges en stämning och stämningsansökan.

Däremot kan fall där ett förenklat undersökningsförfarande används inte anses omfattas av direktivet. Ett sådant förfarande används när det utan en förundersökning ändå finns tillräckliga skäl för åtal och påföljden kan antas bli endast böter. Någon formell underrättelse om misstanken lämnas då inte, även om den enskilde får reda på varför han eller hon är föremål för undersökningen. Om åtal väcks efter ett sådant förfarande, gäller dock direktivet.

Rättigheterna enligt direktivet gäller enligt artikel 2.1 fram till dess att det straffrättsliga förfarandet har avslutats genom ett slut-

ligt avgörande i frågan om den misstänkte eller tilltalade har begått brottet. Med detta måste förstås att förfarandet sträcker sig i tiden fram till dess att ansvarsfrågan har avgjorts genom ett avgörande av tingsrätt, hovrätt eller HD som vunnit laga kraft. Direktivet medför inte några rättigheter vid handläggning av en ansökan om resning, en ansökan om återställande av försutten tid eller en klagan över domvilla. Om en sådan ansökan eller klagan avseende ett extraordinärt rättsmedel bifalls, återupptas handläggningen av det straffrättsliga förfarandet och då gäller rättigheterna enligt direktivet. De bör även ges genomslag vid prövning av en talan om undanröjande av påföljd, eftersom påföljdsfrågan i ett tidigare lagakraftvunnet avgörande då ska omprövas. Ett straffrättsligt förfarande kan även avslutas på annat sätt än genom ett avgörande i sak. När t.ex. en förundersökning har lagts ned av en åklagare och en målsägande begär överprövning av nedläggningsbeslutet hos en högre åklagare gäller direktivet inte, eftersom den person som tidigare underrättats om brottsmisstanke då inte längre är misstänkt. Först om det beslutas att förundersökningen ska återupptas gäller direktivet. Sammanfattningsvis gäller direktivets bestämmelser fram till dess att handläggningen har avslutats slutligt.

I direktivet finns också bestämmelser som ger den som är föremål för en europeisk arresteringsorder vissa rättigheter från det att han eller hon har gripits. Någon slutpunkt för när rättigheterna inte längre gäller anges inte uttryckligen i direktivet men följer naturligt av rättigheterna och det förfarande som det handlar om, vilket behandlas i avsnitt 4.7.

Avslutningsvis ska nämnas att det i artikel 13 föreskrivs att hänsyn ska tas till de särskilda behov som utsatta misstänkta eller tilltalade har. Svensk rätt innehåller, som kommer att framgå nedan, redan bestämmelser som innebär att den enskildes personliga förhållanden, t.ex. ungdom eller hög ålder, psykisk eller allvarligare fysisk ohälsa, nedsatt syn eller hörsel eller annat allvarligt handikapp, beaktas. Det finns också goda praktiska möjligheter att i varje enskilt fall ta sådana hänsyn. Redan här ska också nämnas att de förslag som lämnas nedan ytterligare säkerställer att sådana misstänkta och tilltalades behov tillgodoses.

Förfaranden som undantas från direktivet

Vissa förfaranden är undantagna från direktivet. Enligt artikel 2.4 ska direktivet i fråga om mindre förseelser, där en påföljd kan åläggas av en annan myndighet än en brottmålsdomstol och kan överklagas eller hänskjutas till en sådan domstol eller där ett frihetsberövande inte kan dömas ut som påföljd, endast gälla förfaranden vid domstol. Som exempel anges i ingresskäl 16 och 17 trafikförseelser eller mindre förseelser mot kommunala föreskrifter eller mot allmän ordning. Direktivet omfattar dock enligt artikeln alltid fall där en person är frihetsberövad.

Utgångspunkten enligt rättegångsbalken är att frågor om ansvar för brott prövas av allmän domstol. Vid de summariska processformerna strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot prövas dock ansvar för brott av åklagare respektive, i första hand, polisen. Strafföreläggande används främst när påföljden bestäms till böter men kan under vissa förutsättningar även användas för villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter samt för särskild rättsverkan av brott, enskilt anspråk och företagsbot (jfr dock förslagen i SOU 2013:17). Föreläggande av ordningsbot får utfärdas endast för brott för vilket det är föreskrivet penningböter på visst sätt. Om en misstänkt inte godkänner ett strafföreläggande eller en ordningsbot, kan åtal väckas vid domstol.

En förutsättning för att ett summariskt förfarande inte ska omfattas av direktivet är att ett beslut kan överklagas eller hänskjutas till en domstol som är behörig att handlägga brottmål. Ett godkänt strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot gäller som en dom som har vunnit laga kraft och kan undanröjas endast genom ett extraordinärt rättsmedel. Det finns dock möjligheter för den misstänkte att få till stånd en prövning i domstol, antingen genom att inte godkänna ett föreläggande eller genom att begära att ett godkänt föreläggande ska undanröjas, t.ex. på den grunden att han eller hon inte har avgett en giltig viljeförklaring. Dessa möjligheter får anses innebära ett skydd för den misstänkte som är likvärdigt med ett överklagande eller hänskjutande på det sätt som krävs enligt artikel 2.4.

För att förfarandena för föreläggande av ordningsbot och strafföreläggande ska omfattas av undantaget i artikel 2.4 krävs vidare att de avser mindre förseelser.

Förfarandet för föreläggande av ordningsbot måste anses utgöra det (jfr prop. 2012/13:132 s. 18 där samma bedömning gjordes vid genomförandet av 2010 års direktiv om rätt till tolkning m.m.). Ordningsbotsförelägganden används vid t.ex. hastighetsöverträdelser och andra förseelser. De utfärdas som regel på plats av en polisman, innefattar begränsade rättsliga frågeställningar, godkänns omedelbart eller inom viss tid samt medför penningböter. I dessa situationer kommer det i princip aldrig i fråga att frihetsberöva den enskilde. Kravet i artikel 2.4 på att rättigheterna enligt direktivet ska gälla även mindre förseelser vid frihetsberövande aktualiseras då inte. Om en person undantagsvis skulle frihetsberövas för ett sådant lindrigt brott, gäller samma regler som vid ett frihetsberövande för allvarligare brott, t.ex. om att personen ska underrättas om brottsmisstanken.

Vad gäller förfarandet för strafföreläggande avser det, åtminstone i många fall, mindre förseelser och dessa fall skulle därför kunna omfattas av undantagsregeln i artikel 2.4. Det framstår dock inte som meningsfullt att undanta förfarandet, eftersom det i dessa situationer inte från början är klart om förfarandet kommer att avslutas genom ett strafföreläggande eller ett åtal eller på något annat sätt (jfr a. prop. s. 19 där samma bedömning gjordes i fråga om 2010 års direktiv). Kravet på att direktivets rättigheter alltid ska gälla en frihetsberövad tillgodoses därmed också i de fall lagföringen undantagsvis i sådana fall slutligen sker genom ett strafföreläggande.

Förfarandet för ordningsbotsföreläggande, men däremot inte förfarandet för strafföreläggande, omfattas följaktligen av undantaget i artikel 2.4. Enligt artikeln ska direktivet gälla när de mindre förseelserna hanteras vid domstol.

Både privat och offentlig försvarare omfattas av direktivet

I direktivet är rätten till tillgång till försvarare central. Enligt ingresskäl 15 avses med försvarare personer som enligt nationell lagstiftning är kvalificerade och berättigade, inbegripet genom ackreditering från ett auktoriserat organ, att tillhandahålla juridisk rådgivning och rättsligt bistånd till misstänkta eller tilltalade. Någon

artikel eller något ingresskäl som innebär att endast offentligt finansierade personer avses finns inte.

Enligt svensk rätt utses en försvarare av den misstänkte själv eller, i vissa fall, domstolen. Den som har eller har haft uppdrag eller ekonomiska förbindelser med den misstänkte får i vissa fall inte vara försvarare. Vidare är det endast den som domstolen med hänsyn till redbarhet, insikter och tidigare verksamhet finner lämplig som får vara ombud för en part. Den som är underårig, är i konkurstillstånd eller som har förvaltare får inte vara ombud.

Till offentlig försvarare ska utses en advokat som är lämplig för uppdraget. Om det finns särskilda skäl, får det utses någon annan lämplig person som har avlagt de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domaranställning, vilket innebär att personen ska ha avlagt juristexamen.

Vad som enligt direktivet ska förstås med begreppet försvarare måste anses omfatta både privat och offentlig försvarare enligt svensk rätt.

Rätten till ett effektivt rättsmedel

Enligt artikel 12.1 ska de personer som ges rättigheter i direktivet ha tillgång till ett effektivt rättsmedel enligt nationell rätt, om någon av rättigheterna har åsidosatts. Rätten till ett effektivt rättsmedel är fastslagen i artikel 47 i EU-stadgan och artikel 13 i Europakonventionen.

Enligt Europadomstolens praxis är ett effektivt rättsmedel ett medel som ger en tillfredsställande prövning av ett klagomål, oavsett om det leder till framgång för klaganden. Rättsmedlet måste enligt juristers och andra sakkunnigas uppfattning erbjuda reella möjligheter till prövning av den aktuella frågan. Det måste även vara praktiskt möjligt för den berörda personen att använda rättsmedlet. Vidare måste rättsmedlet leda till beslut inom rimlig tid och den dom eller det beslut som rättsmedlet leder fram till måste kunna verkställas (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2012, s. 505 ff.).

Exempel på effektiva rättsmedel i svensk rätt är möjligheten till ändring av domar och beslut efter överklagande liksom undanröjande av domar och beslut vid rättegångsfel m.m. och omprövning

av beslut. Även de särskilda skyndsamhetskrav som finns i lag är exempel på effektiva rättsmedel. Vidare kan möjligheterna att välja en mildare påföljd eller sätta ned fängelsestraff till följd av långsam handläggning utgöra effektiva rättsmedel. Andra exempel är skadestånd och ersättning vid frihetsberövande. Vid fel eller försumelse från det allmännas sida finns viss möjlighet till skadestånd. En statlig utredning har föreslagit att denna möjlighet ska utvidgas (SOU 2010:87). Ett ytterligare exempel är Justitiekanslerns (JK) möjlighet att reglera vissa skadeståndsanspråk som riktas mot staten, bl.a. sådana som grundar sig på att en statlig myndighet har fattat ett felaktigt beslut.

I svensk rätt står alltså en rad möjligheter till buds för det fall en persons rättigheter enligt direktivet, som ska ha motsvarigheter i svensk rätt, har åsidosatts. Till detta kommer den föreslagna utvidgade möjligheten för enskilda att få skadestånd av det allmänna. Dessa möjligheter måste anses uppfylla kravet i artikel 12.1 på att det ska finnas ett effektivt rättsmedel till skydd för rättigheterna enligt direktivet. Någon ändring i svensk rätt krävs därför inte.

Bedömningen av bevisning när rättigheterna har åsidosatts

Enligt artikel 12.2 ska, utan att det påverkar nationella bestämmelser och system för bevisstillåtlighet, rätten till försvar iakttas och rätten till en rättvis rättegång respekteras vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade gjort eller av bevis som tagits upp när rätten till försvarare har åsidosatts eller när ett undantag från denna rätt har beviljats i enlighet med direktivet. Av ingresskäl 50 följer att Europadomstolens praxis bör beaktas. Genom den har fastställts att rätten till försvar i princip oåterkalleligen kommer att skadas om komprometterande uttalanden som har gjorts under polisförhör utan tillgång till försvarare används för en fällande dom. Vidare tydliggörs i ingresskäl 50 att direktivet inte bör hindra en medlemsstat från att ha kvar ett system genom vilket alla befintliga bevis kan åberopas i en domstol eller inför en domare utan att dessa bevis, separat eller på förhand, har bedömts med avseende på tillåtlighet.

Enligt en central bestämmelse i rättegångsbalken ska domstolen efter en samvetsgrann prövning av allt som förekommit avgöra vad

som är bevisat i målet (35 kap. 1 § RB). Bestämmelsen slår fast principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering. Av dessa följer att i princip alla bevismedel är tillåtna. Det finns dock enstaka förbud mot viss bevisning, t.ex. bestämmelser om när en skriftlig berättelse får återopas eller när möjligheten att höra ett vittne är begränsad.

För det fallet att bevisning har införskaffats på ett otillbörligt sätt utan att någon bestämmelse i rättegångsbalken har åsidosatts ska EU-stadgan och Europakonventionen, främst artikel 47 respektive artikel 6 om rätten till en rättvis rättegång, beaktas. Begreppet rättvis rättegång innefattar många element, som kontinuerligt utvecklas av Europadomstolen. I stadgan och konventionen finns också relativt detaljerade bestämmelser om rätten för en person som anklagas för brott att kunna försvara sig.

Detta medför att det kan förekomma indirekta bevisföringsförbud. Sådana kan aktualiseras t.ex. i fall med erkännanden eller bevis som har framtvungats under tvång (se t.ex. Europadomstolens dom i Harutyunyan mot Armenien no. 36549/03, den 28 juni 2007), vid olovligt avlyssnade samtal (se t.ex. Europadomstolens domar i Khan mot Storbritannien no. 35394/97, den 12 maj 2000 och P.G. och J.H. mot Storbritannien no. 44787/98, den 25 september 2001) och vid förhör utan en försvarare (Europadomstolens dom i Panovits mot Cypern no. 4268/04, den 11 december 2008). Europadomstolen har vid flera tillfällen slagit fast att frågan om tillåtligheten av viss bevisning i första hand regleras av nationell lag och har därför avgränsat sin prövning till frågan om processen som helhet uppfyllt kraven för en rättvis rättegång (se t.ex. Europadomstolens dom i A.M. mot Italien no. 37019/97, den 14 december 1999). Vidare kan det förekomma indirekta bevisvärderingsförbud på så sätt att viss bevisning inte får utgöra den huvudsakliga bevisningen för en dom i brottmål (se t.ex. Europadomstolens dom i Schenk mot Schweiz no. 10862/84, den 12 juli 1988).

I svensk rättstillämpning upprätthålls principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering med beaktande av de krav som följer av EU-stadgan, Europakonventionen och Europadomstolens praxis. Av artikel 12 och ingresskäl 50 i det nu aktuella direktivet följer att principerna kan behållas under förutsättning att de fortsatt tillämpas i enlighet med dessa krav. Därmed föranleder artikel 12 inte någon ändring i svensk rätt.

4.2 Rätt till tillgång till försvarare i ett straffrättsligt förfarande

Förslag: I rättegångsbalkens bestämmelse om samtal i enrum mellan en anhållen eller häktad och hans eller hennes försvarare klargörs att det är en rätt till samtal för den frihetsberövade, inte för försvararen. Det förtydligas att rätten också gäller en gripen person. Rätten, som liksom tidigare är oinskränkt för den som har en offentlig försvarare, gäller som utgångspunkt för en frihetsberövad som har en försvarare som är utsedd av honom eller henne själv. När försvararen är privat får förundersökningsledaren eller åklagaren under förundersökningen besluta att samtal i enrum inte får äga rum, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet på förvaringsplatsen.

En misstänkt som har en offentlig försvarare har alltid rätt att ha denne närvarande när han eller hon förhör. En misstänkt som har en försvarare som är utsedd av honom eller henne själv har som utgångspunkt rätt att ha försvararen närvarande vid ett sådant förhör. Förundersökningsledaren eller åklagaren får besluta att försvararen inte får närvara, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

Sådana beslut ska vara skriftliga och ange de skäl som de grundas på.

I häkteslagen förtydligas att elektronisk kommunikation mellan en intagen, bl.a. en gripen, anhållen eller häktad misstänkt eller tilltalad, och hans eller hennes offentliga försvarare, i likhet med vad som redan uttryckligen gäller i fråga om försändelser, inte får vägras. En rätt att sända försändelser till och ta emot försändelser från en försvarare som är utsedd av en intagen själv gäller som utgångspunkt på samma sätt som sedan tidigare gäller i fråga om elektronisk kommunikation. När försvararen är privat får elektronisk kommunikation eller vidarebefordran av försändelser vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

Bedömning: Svensk rätt uppfyller i övrigt kraven i artikel 3.3 på vad rätten till försvarare ska innebära. Svensk rätt uppfyller vidare artikel 3.2 om tidpunkten för när rätten till försvarare ska inträda och artikel 3.4 om att det ska finnas allmän information om försvarare. Även kravet i artikel 3.1 på att rätten till försvar ska kunna utövas i praktiken och effektivt är därigenom uppfyllt. Artikel 9 om avstående från rättigheterna enligt artikel 3 kräver inte någon författningsändring.

Skälen för förslaget och bedömningen

Rätten till tillgång till försvarare enligt artikel 3

Artikel 3 handlar om att misstänkta och tilltalade ska ha rätt till tillgång till försvarare. Enligt artikel 3.1 ska denna rätt gälla i så god tid och på ett sådant sätt att de kan utöva sitt försvar i praktiken och på ett effektivt sätt. I artikel 3.2 och i artikel 3.3 anges närmare från vilken tidpunkt rätten ska gälla respektive vad rätten ska innefatta.

Enligt artikel 3.2 ska misstänkta eller tilltalade ha rätt till tillgång till försvarare utan onödigt dröjsmål och under alla förhållanden a) innan de förhörs av polis eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet, b) när en utredande myndighet eller annan behörig myndighet genomför en utrednings- eller bevisupptagningsåtgärd enligt artikel 3.3 c), nämligen en vittneskonfrontation, ett konfrontationsförhör eller en rekonstruktion, c) utan onödigt dröjsmål efter ett frihetsberövande, eller d) i god tid innan de efter kallelse inställer sig inför en brottmålsdomstol.

Från artikel 3.2 c) får enligt artikel 3.5 under vissa förutsättningar göras undantag. I artikel 8 finns ytterligare krav som måste uppfyllas för att undantag ska få göras.

I artikel 3.3 anges i a)–c) vad rätten till försvarare innebär. Enligt a) ska misstänkta eller tilltalade ha rätt att i enrum tala med och kontakta sina försvarare, även före förhör av polis eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet. Vidare ska enligt b) misstänkta eller tilltalade ha rätt att ha sina försvarare närvarande och faktiskt medverkande när de förhörs. Denna medverkan

ska ske i enlighet med förfarandet i den nationella rätten förutsatt att detta inte inverkar menligt på det effektiva utövandet av och innehållet i rättigheten. Försvarens deltagande ska noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i nationell rätt. Slutligen följer av c) att misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att ha sina försvarare närvarande vid vittneskonfrontationer, konfrontationsförhör och rekonstruktioner, om dessa åtgärder föreskrivs i nationell rätt och om det krävs eller tillåts att den misstänkte eller tilltalade är närvarande vid åtgärden.

Enligt artikel 3.6 får under vissa förutsättningar undantag göras från artikel 3.3. För sådana undantag gäller vidare vissa krav som uppställs i artikel 8.

Slutligen ska enligt artikel 3.4 medlemsstaterna bemöda sig om att underlätta för misstänkta eller tilltalade att få försvarare genom att göra allmän information om sådana tillgänglig. Medlemsstaterna ska vidare vidta nödvändiga åtgärder för att se till att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade effektivt kan utöva rätten till tillgång till försvarare.

Tidpunkten för när rätten till försvarare inträder

Enligt artikel 3.1 ska en misstänkt eller tilltalad ha tillgång till en försvarare i så god tid att han eller hon kan utöva sin rätt till försvar i praktiken och på ett effektivt sätt. Vidare ska enligt artikel 3.2 den misstänkte eller tilltalade få denna tillgång utan onödigt dröjsmål och under alla förhållanden före förhör, vid vittneskonfrontationer, konfrontationsförhör och rekonstruktioner, efter ett frihetsberövande utan onödigt dröjsmål eller i god tid före en inställelse inför domstol.

Enligt svensk lagstiftning har en misstänkt eller tilltalad rätt att biträdas av en försvarare vid sin talans förberedande och utförande (21 kap. 3 § första stycket RB). Denna rätt gäller vid alla brott och är ovillkorlig. Rätten gäller redan under en förundersökning om brott så snart förundersökningen hunnit så långt att den kan anses riktad mot den enskilde såsom skäligen misstänkt för brottet. En person som har underrättats under en förundersökning om att han eller hon är brottsmisstänkt har alltså rätt till försvarare från den tidpunkten. Rätten till försvarare gäller också den som på annat sätt

har underrättats om att han eller hon är misstänkt eller åtalad för brott, t.ex. genom delgivning av en stämning och stämningsansökan. Rätten gäller också då från underrättelsetidpunkten. I sammanhanget förtjänar att nämnas att även den som ännu inte är misstänkt utan ska höras endast upplysningsvis under en förundersökning har rätt att biträdas av en person förutsatt att denne motsvarar de krav som ställs på en försvarare.

En försvarare utses av den misstänkte eller tilltalade själv (21 kap. 3 § andra stycket RB). När den misstänkte eller tilltalade är under 18 år är det vårdshavaren eller vårdnadshavarna som i första hand ska välja försvarare. I andra hand kan den unge tillfrågas om valet. Något formkrav för att utse en sådan privat försvarare finns inte. Den enskilde kan göra detta muntligen inför en åklagare eller den som annars leder förundersökningen eller inför en domstol. Det innebär att den misstänkte eller tilltalade snabbt kan få en försvarare.

En försvarare kan också utses av domstolen i ett flertal olika situationer (21 kap. 3 a och 4 §§ RB och 24 § lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL). En sådan offentlig försvarare ska förordnas för den som är anhållen eller häktad, om han eller hon begär det. En offentlig försvarare ska också på begäran utses för den som är misstänkt för ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader. Vidare ska en offentlig försvarare förordnas när den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet, till att det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas och det finns anledning att döma till en annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening eller till att det i övrigt föreligger särskilda skäl på grund av den misstänktes personliga förhållanden eller vad målet rör. Dessutom ska en offentlig försvarare utses för en misstänkt som är under 18 år, om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av försvarare. Bestämmelserna gäller även tilltalade.

Frågan om en offentlig försvarare ska förordnas prövas av domstolen då någon gör en framställning om det eller domstolen annars finner skäl att pröva den. I detta ligger att frågan prövas så snart den väckts eller annars uppkommit. I de fall det pågår en förundersökning och domstolen är skyldig att utse en offentlig försvarare ska förundersökningsledaren anmäla frågan till domstolen. Den

enskilde kan även själv hos domstolen begära att en offentlig försvarare ska utses eller framställa sin begäran hos den brottsutredande myndigheten, som i så fall genast ska vidarebefordra begäran till domstolen. Dessutom kan domstolen på eget initiativ utse en försvarare både under förundersökningen och under rättegången. Det finns vidare bestämmelser om att den enskilde ska underrättas om sin rätt till försvarare, vilket främjar att han eller hon anlitar eller får en sådan.

De redovisade bestämmelserna säkerställer också, vilket är ett krav enligt artikel 13, att hänsyn tas till att vissa misstänkta eller tilltalade har särskilda behov på grund av sina personliga förhållanden. Som nämnts ska som regel en offentlig försvarare förordnas för omyndiga personer och personer som på grund av sina personliga förhållanden, t.ex. hög ålder eller ohälsa, är i behov av försvarare.

Rätten till försvarare enligt svensk rätt gäller inför förhör med personen som misstänkt hos polisen eller en annan brottsutredande myndighet och inför förhör vid domstol. Detsamma gäller vid vad som i direktivet betecknas som vittneskonfrontationer och rekonstruktioner, eftersom sådana åtgärder förekommer enligt svensk rätt och då betraktas som förhör (6 § andra stycket förundersökningskungörelsen [1947:948], FUK, och JO:s beslut 2010-05-21, dnr 5353-2008). En vittneskonfrontation i direktivets mening är, vilket framgår av ingresskäl 26, en situation där den misstänkte eller tilltalade framträder omgiven av andra personer i syfte att identifieras av en målsägande eller ett vittne som den som begått brottet. Vid en rekonstruktion enligt direktivet är den misstänkte eller tilltalade närvarande för att det bättre ska gå att förstå hur och under vilka omständigheter ett brott har begåtts samt för att specifika frågor ska kunna ställas till honom eller henne. Konfrontationsförhör förekommer inte enligt svensk rättsordning. Med det avses i direktivet att en misstänkt eller tilltalad sammanförs med ett eller flera brottsoffer eller vittnen när det råder oenighet mellan dem om viktiga fakta eller frågor.

En särskild fråga i sammanhanget rör vad som gäller vid ett första förhör med en person. En underrättelse till en person om skäligen brottsmisstanke under en förundersökning ska i regel lämnas vid ett förhör med honom eller henne. Underrättelsen ska då lämnas inledningsvis. Om den misstänkte uppger att han eller hon vill

ha en försvarare närvarande vid förhöret, ska förhöret vara kortfattat och inriktat på att delge brottsmisstanken och få besked om den misstänktes inställning till denna (se bl.a. JO 2011/12 s. 77). Ett fylligare förhör får då anstå tills en försvarare kan närvara. Mot-svarande gäller i princip när det efter ett frihetsberövande ska hållas ett förhör så snart som möjligt för att åklagaren ska kunna besluta om den misstänkte ska vara fortsatt frihetsberövad eller inte.

Trots att det i dessa situationer enligt svensk rätt formellt är fråga om förhör måste det sätt på vilket dessa ska hanteras i praktiken – i ljuset av en misstänkts rätt enligt rättegångsbalken att biträdas av en försvarare vid sin talans förberedande och utförande – anses förenligt med kravet i artikel 3.2 a) på att en misstänkt före ett första förhör ska ha rätt till en försvarare samt rätt att ha kontakter med försvararen och ha denne närvarande vid förhör i enlighet med artikel 3.3. Hanteringen måste vidare i fråga om fall där en försvarare av praktiska skäl inte kan infinna sig till ett inledande förhör med en frihetsberövad person anses godtagbar i förhållande till kravet i artikel 3.2 c) på att rätten till försvarare ska gälla utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet, utan att Sverige behöver göra ett undantag enligt artiklarna 3.5 och 8.

I de fall en misstänkt ska kallas till ett förhör under förundersökningen ska det ske i god tid. När en misstänkt eller tilltalad ska infinna sig till en domstol ska han eller hon ha skäligt rådrum därtill, dvs. kallas i god tid så att det finns tid inte bara för själva inställelsen utan även för övriga förberedelser inför förhandlingen, t.ex. samråd med försvararen.

Av det redovisade följer att det i svensk lagstiftning finns bestämmelser som innebär att den som är misstänkt eller tilltalad för brott har rätt till en försvarare, privat eller offentlig, utan onödigt dröjsmål och under alla förhållanden inför förhör, vid vittneskonfrontationer och liknande åtgärder, efter ett frihetsberövande utan onödigt dröjsmål och i god tid före en domstolsinställelse, allt i enlighet med vad som krävs enligt artikel 3.2. Bestämmelserna tillgodoser också kravet i artikel 3.1 på att rättigheten ska finnas i så god tid att rätten till försvar kan utövas i praktiken och effektivt. Något behov av att för svenskt vidkommande använda den möjlighet till undantag från rättigheten som artiklarna 3.5 och 8 erbjuder finns inte. Gällande svensk rätt uppfyller alltså skyldigheterna enligt artikel 3.1 i nämnd del och artikel 3.2.

Rätten att samtala med försvararen i enrum

Enligt artikel 3.3 a) ska en misstänkt eller tilltalad ha rätt att i enrum tala med sin försvarare, även före polisförhör och andra förhör. Denna rättighet är en del i rätten enligt artikel 3.1 att kunna bedriva sitt försvar i praktiken och på ett effektivt sätt. Undantag från rätten till samtal i enrum får enligt artiklarna 3.6 och 8 göras under vissa förutsättningar.

I de fall den misstänkte eller tilltalade inte är frihetsberövad finns i Sverige en oinskränkt rätt till sådana samtal, även före förhör. I svensk lagstiftning finns nämligen inte några bestämmelser som begränsar möjligheten för en person att träffa och tala med sin försvarare i enrum. Detta gäller oavsett om försvararen är offentlig eller privat. Motsvarande måste anses gälla en misstänkt som är underkastad reseförbud, även om ett sådant förbud kan begränsa var ett sådant möte kan äga rum.

När det gäller en misstänkt eller tilltalad som är frihetsberövad finns bestämmelser som reglerar hans eller hennes möjligheter att sammanträffa med och tala med sin försvarare i rättegångsbalken (21 kap. 9 § första stycket). Enligt dessa får den som är anhållen eller häktad inte förvägras att träffa sin försvarare, oavsett om det är en offentlig eller en privat försvarare. Vidare gäller att den anhållne eller häktade får meddela sig med försvararen i enrum; annan än offentlig försvarare dock endast om förundersökningsledaren eller åklagaren medger det eller domstolen finner att det kan ske utan men för utredningen eller för ordningen eller säkerheten på förvaringsplatsen. Dessa bestämmelser omfattar inte uttryckligen gripna personer men torde tillämpas analogt på dem. I häkteslagen (2010:611) hänvisas till dessa bestämmelser i rättegångsbalken (3 kap. 1 §).

Det finns alltså en ovillkorlig rätt för en anhållen eller häktad som har en offentlig försvarare, vilket sådana frihetsberövade som framgått ovan ofta har, att träffa och tala med denne i enrum. Rätten gäller även före polisförhör eller annat förhör (jfr föregående avsnitt). En anhållen eller häktad som har en privat försvarare får också samtala i enrum med försvararen, även före förhör, men endast under förutsättning att ett medgivande till det har lämnats av förundersökningsledaren, åklagaren eller domstolen. Motsvarande torde i praktiken gälla för en gripen person. Det ska tilläggas att en

privat försvarare som kan väntas bli förordnad som offentlig försvarare, men ännu inte hunnit bli det, i praktiken oftast behandlas som en offentlig försvarare, bl.a. i fråga om samtal i enrum. Vidare anses ett uppdrag som offentlig försvarare omfatta även senare brott som en person t.ex. grips för.

Det redovisade innebär att svensk rätt i huvudsak uppfyller kravet i artikel 3.3 a) på att en misstänkt eller tilltalad, oavsett om han eller hon är frihetsberövad eller inte, ska ha rätt att tala med sin försvarare i enrum, även före förhör av polisen, en annan brottsbekämpande myndighet eller åklagaren eller före förhör vid domstol. Det bör dock klargöras att det är en rätt för den frihetsberövade, inte för försvararen. Det bör också förtydligas att rätten tillkommer inte endast anhållna eller häktade utan även gripna personer i de fall de har en offentlig försvarare. I sammanhanget ska nämnas att en offentlig försvarare många gånger ska utses när den misstänktes eller tilltalades personliga förhållanden ger anledning till det. Det innebär att sådana utsatta personer som avses i artikel 13 och till vilka särskild hänsyn ska tas har en absolut rätt att samtala i enrum med sina försvarare.

I undantagsfall är det dock så att en frihetsberövad person har en privat försvarare, främst när den frihetsberövade har valt att företrädas av en sådan, och då saknar en ovillkorlig rätt till samtal i enrum med försvararen. Frågan är om en absolut sådan rätt bör gälla även i dessa fall eller om Sverige bör använda möjligheten att behålla ett undantag från rätten till samtal i enrum.

För det förstnämnda alternativet talar att den gällande begränsningen i rättegångsbalken har funnits länge och att dagens krav på och kompetens hos privata försvarare, som ofta är advokater, gör att begränsningen i allt väsentligt torde ha mist sitt berättigande. I svensk rätt uppställs krav på att försvararen bl.a. ska vara lämplig, inte får vara i konkurstillstånd eller ha förvaltare och inte får ha eller ha haft uppdrag åt den misstänkte eller tilltalade eller ekonomiska förbindelser med denne när omständigheterna är ägnade att minska förtroendet för honom eller henne. Vidare gäller att en försvarare som visar oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller annars är olämplig kan avvisas som ombud av domstol.

För det andra alternativet talar att det inte helt kan uteslutas att det någon gång kan förekomma att en frihetsberövad person utser en privat försvarare som är allmänt olämplig eller olämplig i det

enskilda fallet och på goda grunder kan antas äventyra sakens utredning eller utgöra en fara för säkerheten där mötet med den frihetsberövade är tänkt att äga rum. Det kan visserligen diskuteras om direktivet medför en rätt för den misstänkte eller tilltalade att tala i enrum med vem som helst som han eller hon har pekat ut som sin privata försvarare. Enligt ingresskäl 15 avses nämligen med försvarare i direktivets mening en person som enligt nationell lagstiftning är kvalificerad och berättigad, inbegripet genom ackreditering från ett auktoriserat organ, att tillhandahålla juridisk rådgivning och rättsligt bistånd till misstänkta eller tilltalade. Det skulle därför kunna hävdas att rätten till samtal i enrum enligt artikel 3.3 a), och andra rättigheter enligt direktivet, inte gäller t.ex. i förhållande till en person som kan vara medbrottsling till eller en länk mellan en medbrottsling och den misstänkte eller tilltalade eller i förhållande till en person som kan utgöra en fara för säkerheten. Å andra sidan anges i ingresskäl 33 att en rätt till konfidentialitet för kontakter mellan en misstänkt eller tilltalad och hans eller hennes försvarare bl.a. inte gäller när *försvararen* har brottsligt samröre med den misstänkte eller tilltalade. Med hänsyn till de svenska bestämmelserna om när och hur en person kan avvisas som försvarare får det vidare antas att en sådan olämplig person, åtminstone under viss tid, kan uppträda som försvarare. Motsvarande gäller om en normalt lämplig försvarare i ett enskilt fall är mindre lämplig av sådana skäl. I praktiken torde det främst utgöra ett problem, om än litet, att tillåta möte mellan en misstänkt som av utredningsskäl inte bör ha kontakter med omvärlden och hans eller hennes utpekade försvarare när denne inte är advokat och därmed inte skyldig att iaktta de regler som gäller för advokater. Även om en olämplig försvarare alltså kan avvisas, kan det gå någon tid innan det kan beslutas – inte minst under förundersökningen – och under den tiden kan försvararen och den frihetsberövade ha hunnit utnyttja, om en sådan införs, en rätt att tala med varandra i enrum. Detsamma skulle gälla andra oinskränkta kontakter som i dag är möjliga endast när försvararen är offentlig och som behandlas nedan.

De sistnämnda skälen måste anses väga tyngre än de förstnämnda. Det bör därmed behållas en begränsning i svensk lagstiftning vad gäller rätten till samtal i enrum mellan frihetsberövade personer och deras privata försvarare.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att svensk rätt i huvudsak uppfyller kravet i artikel 3.3 a) på att en misstänkt eller tilltalad, oavsett om han eller hon är frihetsberövad eller inte, ska ha rätt att träffa och samtala med sin försvarare i enrum, även före förhör. Därigenom tillgodoses också i denna del kravet i artikel 3.1 på att rätten till försvar på olika sätt ska kunna utövas i praktiken och effektivt. Det föreslås att det i rättegångsbalkens bestämmelse om samtal i enrum mellan en anhållen eller häktad och hans eller hennes försvarare klargörs att det är en rätt till samtal för den frihetsberövade, inte för försvararen. Vidare föreslås att det förtydligas att rätten också gäller en gripen person. En begränsning i rätten till samtal i enrum bör fortsatt gälla för frihetsberövade personer med privata försvarare. Utformningen av den behandlas i det följande avsnittet.

Undantag från rätten att samtala i enrum med en privat försvarare

Som framgått av föregående avsnitt bör en begränsning i rätten enligt artikel 3.3 a) till samtal i enrum fortsatt gälla såvitt avser frihetsberövade misstänkta eller tilltalade med privata försvarare. Begränsningen måste uppfylla de krav som anges i artiklarna 3.6 och 8 för att ett undantag från rätten ska vara tillåtet.

Dagens begränsning i rättegångsbalkens bestämmelse är utformad så att ett samtal i enrum endast får äga rum när förundersökningsledaren eller åklagaren medger det eller när domstolen finner att det kan ske utan men för utredningen eller för ordningen eller säkerheten på förvaringsplatsen. I förarbetena till bestämmelsen framgår inte vad som närmare avses med detta. Begreppet men för utredningen används dock på annat håll i rättegångsbalken, t.ex. i en bestämmelse om möjligheten för en försvarare och en misstänkt att vara närvarande vid förhör. Där kan sådan närvaro vägras med hänsyn till att det vid förhöret kan komma att röjas förhållanden som försvararen och den misstänkte tills vidare inte bör få reda på. Även t.ex. den situationen att försvararen är allmänt olämplig omfattas.

Enligt artikel 3.6 får undantag göras tillfälligt under förundersökningen när det är motiverat i det enskilda fallet därför att det finns ett trängande behov av att avvärja livsfara eller fara för en

persons frihet eller kroppsliga integritet eller därför att omedelbara åtgärder från de utredande myndigheternas sida är avgörande för att förhindra att ett straffrättsligt förfarande väsentligen äventyras. Av artikel 8.1 följer att ett beslut om undantag ska vara proportionerligt och inte får gå utöver vad som är nödvändigt. Det ska vidare vara strikt tidsbegränsat och inte uteslutande grundat på brottets natur eller svårhetsgrad. Det får inte heller påverka förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis. Enligt artikel 8.2 gäller att beslutet ska motiveras, dokumenteras och fattas av en rättslig myndighet eller en annan behörighet myndighet förutsatt att det kan bli föremål för rättslig prövning. Av ingresskäl 38 följer att kriterierna för undantag bör vara klart och tydligt angivna i nationell rätt.

Artiklarna 3.6 och 8 samt ingresskålet måste förstås så att kriterierna för när undantag får göras ska föreskrivas i författning och vara tydliga medan de övriga kraven, som förvisso också måste vara uppfyllda i det enskilda fallet, inte nödvändigtvis kräver författningsreglering. Avgörande i de senare delarna måste i stället vara om kraven tillgodoses genom det sätt på vilket dylika beslut fattas och hanteras, genom det innehåll beslutet ges eller genom att beslutet av naturliga skäl, t.ex. i fråga om tidsbegränsning, uppfyller dessa.

Med hänsyn till att utgångspunkten i artikel 3.3 a) är att det ska finnas en rätt för misstänkta eller tilltalade att samtala i enrum med sina försvarare bör rättegångsbalkens bestämmelse utformas så att detta ska vara en utgångspunkt även enligt den bestämmelsen i fråga om privata försvarare. På samma sätt som föreslagits i fråga om frihetsberövade med offentliga försvarare bör det klargöras att rätten tillkommer den frihetsberövade, inte försvararen, och förtydligas att bestämmelsen omfattar inte bara anhållna eller häktade utan även gripna personer. Vidare bör det anges att utgångspunkten får frångås genom beslut under förundersökningen när det föreligger vissa skäl. Dessa ska i sak motsvara skälen i artikel 3.6. De förutsättningar som i dag gäller enligt rättegångsbalken för att begränsa rätten till samtal i enrum och hur dessa i praktiken tillämpas torde i stora delar motsvara vad som följer av artikeln men ger i vissa avseenden ett större utrymme för begränsning. De måste därför inskränkas så att de inte är mer långtgående än vad artikeln medger.

Den begränsning i artikel 3.6 som avser att det straffrättsliga förfarandet äventyras får anses omfatta situationer där det finns risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på annat sätt försvåras om ett samtal i enrum äger rum mellan den gripne, anhållne eller häktade och försvararen. Det handlar alltså om situationer då den frihetsberövade har restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av att det föreligger kollusionsfara och en förtrolig kontakt mellan honom eller henne och försvararen innebär en sådan fara. Bestämmelsen i rättegångsbalken i den del den avser men för utredningen får därför ta sikte på dessa fall och omformuleras i enlighet med detta, trots att det medför att terminologin blir annorlunda än för andra men-situationer enligt balken där det med men, åtminstone delvis, också avses kollusionsfara.

Vad sedan gäller den begränsning som avser säkerhet får framöver endast det som i direktivet menas med säkerhet omfattas, nämligen avvärjande av fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet, och inte säkerheten för andra intressen och inte heller ordningen. Detta ska anges. Begränsningen bör vidare liksom i dag knytas till förvaringsplatsen. Redan här ska nämnas att inskränkningar av andra kontakter mellan en frihetsberövad och hans eller hennes privata försvarare som gäller enligt häkteslagen bl.a. får göras med hänvisning till säkerhetsskäl. Det som avses med säkerhetsskäl där är mer omfattande än vad som menas i direktivet och begreppet säkerhet kan därför inte användas i häkteslagen för direktivets situationer. Detta talar också för att det även i rättegångsbalkens bestämmelse närmare måste anges vad som avses.

Inget i artikel 3.6 eller artikel 8 hindrar att Sverige behåller ordningen att beslut om att vägra samtal i enrum fattas av förundersökningsledaren eller åklagaren så länge beslut av en icke rättslig myndighet kan prövas av en rättslig myndighet. Ett sådant beslut av förundersökningsledaren eller åklagaren kan i dag prövas av domstol. Det följer av att det i bestämmelsen om samtal i enrum direkt anges att domstolen kan lämna medgivande till ett sådant samtal när förundersökningsledaren eller åklagaren inte gjort det. För beslut om restriktioner finns för övrigt en generell beslutsordning med möjlighet att överklaga till domstol. Beslut av en förundersökningsledare som inte är åklagare kan dessutom prövas av en åklagare med stöd av åklagarens rätt att överta ledningen av en förundersökning. Det finns alltså redan en möjlighet till prövning som

uppfyller kravet i artikel 8 på att en rättslig instans ska kunna pröva beslut av en icke rättslig myndighet.

Vad sedan angår kravet i artikel 8 på att beslutet ska vara proportionerligt och inte får gå utöver vad som är nödvändigt är enligt svensk rätt proportionalitetsprincipen grundläggande vid tvångsmedelsanvändning. Den innebär att ett tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den enskilde eller för något annat motstående intresse. Åtgärden ska i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet stå i rimlig proportion till vad som står att vinna med den. Proportionalitetsprincipen genomsyrar också straffprocessrätten i övrigt. Principen får anses gälla i fråga om en frihetsberövads persons möjlighet att samtala i enrum med sin försvarare. För att tydligt uppfylla kravet i artikel 8 i denna del bör det ändå föreskrivas att ett undantag från rätten till samtal i enrum ska vara nödvändigt.

Vidare gäller enligt artikel 8 att ett beslut om att vägra samtal i enrum ska vara motiverat, inte uteslutande grundat på det misstänkta brottets natur eller svårhetsgrad och tidsbegränsat. Det ska också dokumenteras. I dag saknas specifika och samlade regler som motsvarar dessa krav såvitt gäller beslut av en åklagare eller en annan förundersökningsledare. I praktiken torde emellertid besluten avfattas skriftligen och också många gånger motiveras. Även om alltså kraven i artikel 8 på motivering och dokumentation åtminstone i allt väsentligt uppfylls i praktiken, bör av tydlighetsskäl föreskrivas att ett beslut av en åklagare eller annan förundersökningsledare ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på. Vad gäller beslut av domstol finns det generella och ingående regler för hur beslut ska avfattas och dokumenteras (se t.ex. 30 kap. 10 § RB). Att ett beslut inte uteslutande får grundas på brottets natur eller svårhetsgrad behöver däremot inte föreskrivas, eftersom det ska regleras dels vilka skäl som måste finnas för att ett undantag ska få beslutas, dels att beslutet ska motiveras. Inte heller framstår det som nödvändigt att reglera att beslutet ska vara tidsbegränsat. Som framgått följer det av proportionalitetsprincipen att en bedömning ska göras av hur länge ett beslut bör gälla. Det ligger vidare i sakens natur att ett beslut kommer att avse ett visst samtal i enrum eller samtal i enrum under en viss begränsad tid. En person

som är olämplig som försvarare torde i regel komma att avvisas av domstolen inom viss kortare tid.

Slutligen gäller enligt artikel 8 ett krav på att ett beslut om undantag inte får inverka på förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis. Detta följer av EU-stadgan samt Europakonventionen och Europadomstolens praxis, som alltid ska beaktas av svenska brottsbekämpande myndigheter, åklagare och domstolar vid handläggning av enskilda ärenden och mål. Någon uttrycklig motsvarighet till detta krav behövs därför inte.

Det som sålunda bör gälla som en följd av kraven i artikel 8 bör införas i rättegångsbalkens bestämmelse så att regleringen om rätten till samtal i enrum samlas på ett ställe.

Följaktligen föreslås följande. I rättegångsbalkens bestämmelse om samtal i enrum mellan en frihetsberövad och en försvarare som är utsedd av honom eller henne klargörs att det är en rätt till samtal för den frihetsberövade, inte försvararen, och förtydligas att rätten omfattar även en gripen person. Rätten gäller som utgångspunkt. När försvararen är privat får förundersökningsledaren eller åklagaren under förundersökningen besluta att samtal i enrum inte får äga rum, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, hälsa eller frihet på förvaringsplatsen. Beslutet ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på.

Rätten att kontakta försvararen

Enligt artikel 3.3 a) ska misstänkta och tilltalade ha rätt att kontakta, dvs. kommunicera med på annat sätt än genom sammanträffande i enrum, sina försvarare, även före förhör. Rättigheten är en del i rätten enligt artikel 3.1 att i praktiken och effektivt kunna bedriva sitt försvar. Från rätten får under vissa förutsättningar som anges i artiklarna 3.6 och 8 göras undantag.

I de fall den misstänkte eller tilltalade inte är frihetsberövad gäller denna rättighet redan enligt svensk rätt, eftersom det saknas bestämmelser som begränsar möjligheten för en sådan person att kommunicera med sin försvarare. Det gäller oavsett om försvararen är offentlig eller privat.

När den misstänkte eller tilltalade är frihetsberövad finns bestämmelser i häkteslagen (2010:611) om hans eller hennes rätt att kommunicera med andra personer (3 kap. och 6 kap.).

Enligt dessa får en intagen, bl.a. en person som är gripen, anhållen eller häktad, stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation i den utsträckning det lämpligen kan ske. Begreppet elektronisk kommunikation omfattar t.ex. fast telefoni, mobiltelefoni, internet och e-post (prop. 2009/10:135 s. 145 och 191). Med ”lämpligen kan ske” avses de praktiska förutsättningarna för elektronisk kommunikation, exempelvis sådana som har att göra med anstaltens rutiner och tillgång till utrustning som möjliggör kommunikationen.

Elektronisk kommunikation får vägras, om den kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom avlyssning. Vidare får rätten till elektronisk kommunikation inskränkas, om den intagne är gripen, anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott och har ålagts restriktioner för sina kontakter med omvärlden därför att det finns risk för att han eller hon undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. Elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes offentliga försvarare får dock aldrig hindras och inte heller avlyssnas. Det följer av att det finns en oinskränkt rätt att träffa och samtala i enrum med en försvarare som är offentlig. Vad gäller en privat försvarare är förutsättningarna för kontakt med en sådan desamma som gäller för kontakter med andra personer.

Försändelser mellan en intagen och hans eller hennes offentliga försvarare ska alltid vidarebefordras. Med försändelse avses bl.a. brev, skriftligt meddelande och paket (a. prop. s. 147 och 193). I andra fall, dvs. när det gäller försändelser mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare eller en annan person, får den intagne vägras att sända eller ta emot en försändelse, om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten. En sådan försändelse kan hållas kvar och ska då lämnas ut så snart som möjligt och senast när personen inte längre ska vara berövad friheten. Det gäller dock inte när det föreligger särskilda skäl mot det, såsom när försändelsen innehåller information om den inre säkerheten i ett häkte (a. prop. s. 194). Försändelser till eller från en person som uppgetts vara privat försvarare eller en tredje part kan dessutom hindras om den intagne är gripen, anhållen eller häktad med re-

striktioner därför att det finns risk för att han eller hon försvårar sakens utredning.

Därutöver ska nämnas att det finns särskilda bestämmelser i svensk vårdlagstiftning om möjligheter till och inskränkningar i kontakter mellan personer som vårdas och andra personer som kan aktualiseras för vissa misstänkta eller tilltalade, se bl.a. lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård jämförd med 5 kap. 2 § häkteslagen samt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga jämförd med 24 kap. 4 § RB. Eftersom dessa bestämmelser avser alldeles särskilda situationer i förhållande till de situationer som direktivet i första hand är avsett att träffa och åtminstone vissa av bestämmelserna gäller generellt för personer som vårdas, inte bara misstänkta eller tilltalade, görs bedömningen att bestämmelserna varken behöver eller bör ändras till följd av direktivet.

Av det redovisade följer att det i Sverige finns en rätt för misstänkta eller tilltalade, oavsett om de är frihetsberövade som gripna, anhållna eller häktade eller inte är frihetsberövade, att stå i kontakt med sina offentliga eller privata försvarare genom elektronisk kommunikation och genom att sända och ta emot försändelser. Vissa inskränkningar gäller dock i förhållande till privata försvarare. I sammanhanget ska nämnas att sådana utsatta misstänkta eller tilltalade som enligt artikel 13 ska visas särskild hänsyn oftast har offentliga försvarare.

Svensk rätt uppfyller alltså till stor del kravet i artikel 3.3 a) på att en misstänkt eller tilltalad, oavsett om han eller hon är frihetsberövad eller inte, ska ha rätt att kontakta sin försvarare, även före förhör. Därigenom uppfylls också i den delen kravet i artikel 3.1 på att rätten till försvar ska kunna utövas i praktiken och på ett effektivt sätt. Det föreslås att det i häkteslagen – i de mer generella bestämmelserna om kontakter (3 kap.) – förtydligas att elektronisk kommunikation mellan en intagen, bl.a. en gripnen, anhållen eller häktad misstänkt eller tilltalad, och hans eller hennes offentliga försvarare, i likhet med vad som redan uttryckligen gäller i fråga om försändelser, inte får vägras. Begränsningar i fråga om kontakt med privata försvarare bör av samma skäl som angetts i avsnittet ovan om rätten till samtal i enrum fortsatt gälla. Denna fråga behandlas i det följande avsnittet.

Undantag från rätten att kontakta en privat försvarare

Som angetts ovan bör fortsättningsvis begränsningar gälla i rätten enligt artikel 3.3 a) till kontakt med försvararen såvitt avser frihetsberövade misstänkta eller tilltalade med privata försvarare. Begränsningarna måste uppfylla de krav som anges i artiklarna 3.6 och 8 för att undantag från rätten ska vara tillåtna.

Vad gäller elektronisk kommunikation kan sådan vägras när den kan äventyra säkerheten. Försändelser kan hindras med hänvisning till ordningen eller säkerheten. Med detta avses exempelvis att det finns risk för rymning eller våldsutövning eller insmuggling av droger och farliga föremål, såsom vapen. Det kan också vara fråga om risk för att den intagne utnyttjar kontakten för att planera eller medverka i brottslig verksamhet (prop. 2009/10:135 s. 145 och 190 f.). Vidare får både elektronisk kommunikation och försändelser hindras, om det föreligger risk för att sådana kontakter försvårar sakens utredning.

Det som avses med ordnings- eller säkerhetsskäl går i vissa avseenden utöver vad som enligt artikel 3.6 är tillåtet att åberopa som skäl för att inskränka rätten till kontakt med en försvarare. Av artikeln följer nämligen att undantag från rätten får beslutas tillfälligt under förundersökningen, om det finns ett trängande behov av att avvärja fara för någons liv, frihet eller kroppsliga integritet. Däremot måste en inskränkning av rätten till kontakt på grund av att det föreligger en fara för att sakens utredning försvåras, om kontakten äger rum, anses motsvara en tillåten inskränkning enligt artikeln. Enligt den får ett undantag beslutas om omedelbara utredningsåtgärder är avgörande för att förhindra att det straffrättsliga förfarandet väsentligen äventyras. Vad gäller kontakt i form av samtal i enrum har ovan ansetts att artikeln omfattar det fallet att den frihetsberövade har restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av att det föreligger en sådan kollusionsfara och denna finns i förhållandet med försvararen. Detta innebär att regleringen i häkteslagen i dessa delar måste ändras såvitt avser säkerhetsskäl (3 kap.) för att direktivets krav ska uppfyllas men kan behållas vad gäller skälet kollusionsfara (6 kap.).

Regleringen är generell och avser alltså inte endast kontakter mellan intagna och deras privata försvarare utan också kontakter mellan intagna och andra personer. De skäl som i dag kan åberopas

för att inskränka kontakter förekommer också i andra bestämmelser i häkteslagen och genomsyrar alltså regleringen i stort. Någon anledning att ändra den generella regleringen om elektronisk kommunikation och försändelser och därmed förändra tillämpningen för ett stort antal olikartade situationer, med de konsekvenser det eventuellt kan få för tillämpningen av häkteslagen i övrigt, finns inte.

I stället bör det införas särskilda bestämmelser som tar sikte på kontakterna med privata försvarare. Dessa bör knyta an till direktivets krav och, för att uppnå enhetlighet i lagstiftningen, till den motsvarande reglering som föreslagits ovan såvitt avser undantag från rätten till samtal i enrum med en privat försvarare. Det innebär att utgångspunkten ska vara att det finns en rätt för en frihetsberövad att till sin privata försvarare sända eller från denne ta emot försändelser. Denna utgångspunkt gäller redan i fråga om elektronisk kommunikation. Vidare bör det anges att utgångspunkten får frångås genom beslut under förundersökningen när det är motiverat för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Den ovan föreslagna begränsningen till fara *på förvaringsplatsen* bör dock inte gälla, eftersom en sådan i dag inte generellt gäller för möjligheten att vägra kontakter i form av elektronisk kommunikation och försändelser och inte heller krävs enligt direktivet. Exempelvis kan en intagen utnyttja en sådan kontakt för att medverka i ett pågående brott mot annans frihet. En sådan situation bör omfattas av möjligheten till undantag.

Det bör också, för att tydligt uppfylla kravet i artikel 8 på proportionalitet och nödvändighet, föreskrivas att ett beslut ska vara nödvändigt. Det finns även en allmän bestämmelse i häkteslagen om att en kontroll- eller tvångsåtgärd får användas endast om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden och att en mindre ingripande åtgärd ska användas om den är tillräcklig (1 kap. 6 § andra stycket). Redan här ska också nämnas att det nedan i avsnitt 4.3 föreslås att en mindre ingripande åtgärd – att avlyssna elektronisk kommunikation eller att granska en försändelse – ska vara möjlig att tillgripa i stället för åtgärden att helt vägra kontakten.

Vidare gäller enligt artikel 8 att ett beslut om vägrad kontakt ska vara motiverat, inte uteslutande få grundas på det misstänkta brottets natur eller svårhetsgrad, vara tidsbegränsat och dokumenteras.

Det får inte heller påverka förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis. Beslutet ska dessutom fattas av en rättslig myndighet eller en annan behörig myndighet förutsatt att det kan bli föremål för rättslig prövning.

Vad först angår beslut om att med hänvisning till säkerhetsskäl vägra elektronisk kommunikation eller sändande eller mottagande av försändelser gäller i dag följande. Ett sådant beslut fattas av Kriminalvården eller, om den intagne är placerad i en förvaringslokal som står under en annan myndighets tillsyn, av den myndigheten (7 kap. 1 §). Beslutet kan överklagas till förvaltningsdomstol (7 kap. 3 och 4 §§ och 20 och 22 §§ förvaltningslagen [1986:223]). Beslut av Kriminalvården eller motsvarande myndighet ska vara skriftligt och innehålla de skäl varpå det grundas (20 § förvaltningslagen och Hellners och Malmqvist, Förvaltningslagen med kommentarer, version den 31 maj 2010, tredje upplagan). Beslut om att vägra vidarebefordran av försändelser är till sin natur tidsbegränsade, eftersom en vägran att vidarebefordra en viss försändelse avser just den försändelsen. Frågan om en försändelse kan vidarebefordras prövas alltså för varje försändelse för sig. Även beslut att inte tillåta elektronisk kommunikation är i praktiken tidsbegränsade på det sättet att den frihetsberövade kan få frågan om viss kommunikation prövad på nytt upprepade gånger så snart han eller hon ånyo ansöker om att kommunikationen ska få ske eller överklagar ett nekande beslut. Av proportionalitetsprincipen följer också ett krav på tidsbegränsning. Beslut av en domstol efter överklagande ska vara skriftligt och motiverat (30 § förvaltningsprocesslagen [1971:291]). För dessa beslut gäller i fråga om tidsbegränsning vad som nyss sagts.

Denna ordning uppfyller kraven i artikel 8, inklusive kravet på tidsbegränsning, och ska därför gälla beslut avseende elektronisk kommunikation och försändelser mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare. Att besluten inte uteslutande får grundas på det påstådda brottets natur eller svårhetsgrad och inte heller får påverka förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis behöver inte föreskrivas av de skäl som angetts i avsnittet om undantag från rätten till samtal i enrum.

Vad sedan angår beslut om vägrad kontakt med hänvisning till kollusionsfara gäller att beslut om restriktioner för kontakter fattas av en polisman eller en motsvarande tjänsteman såvitt avser gripna

personer och av åklagaren såvitt avser anhållna personer. I fråga om häktade personer ger domstolen åklagaren tillstånd av ålägga restriktioner. Restriktionsfrågan omprövas fortlöpande dels genom att formen för frihetsberövande i ett inledande skede måste ändras enligt vissa kortare tidsfrister, dels genom att en häktad person måste begäras omhäktad med visst tidsintervall. Samtidigt ska alltså restriktionsfrågan prövas på nytt. Vid prövningen gäller proportionalitetsprincipen. Beslut om faktiska inskränkningar i kontakterna med omvärlden fattas av åklagaren eller den som annars är förundersökningsledare. Ett sådant beslut får fattas endast om en prövning enligt proportionalitetsprincipen medger det. Beslutet och de omständigheter som föranlett detta ska dokumenteras (se bl.a. 23 § häktesförordningen [2010:2011]). Beslutet ska omprövas så ofta det finns anledning till det och kan dessutom överklagas till domstol (6 kap. 3 och 4 §§ häkteslagen). Ett beslut av domstolen ska vara skriftligt och innehålla de skäl som bestämt utgången (se t.ex. 30 kap. 10 och 11 §§ RB).

Denna ordning motsvarar också de krav som ställs upp i artikel 8. Vad särskilt gäller kravet på tidsbegränsning ska framhållas att tiden för restriktioner alltså är uttryckligen reglerad på visst sätt och är en faktor som ska beaktas vid proportionalitetsbedömningen. Även det som sagts ovan om tidsbegränsning är delvis relevant i restriktionssituationerna. Exempelvis granskar förundersökningsledaren varje försändelse till eller från en person med restriktioner. Det ska också nämnas att Åklagarmyndigheten har föreslagit ett antal åtgärder för att minska användningen av restriktioner (Rapport, januari 2014, Häktningstider och restriktioner). Vidare är det av skäl som angetts tidigare obehövt att föreskriva att besluten inte uteslutande får grundas på det påstådda brottets natur eller svårhetsgrad och inte får påverka förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis.

Det föreslås följaktligen att en rätt att sända försändelser till och ta emot försändelser från en försvarare som är utsedd av en intagen själv ska gälla som utgångspunkt på samma sätt som sedan tidigare gäller i fråga om elektronisk kommunikation. Vidare föreslås att när försvararen är privat får elektronisk kommunikation eller vidarebefordran av försändelser vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

Rätten att ha försvararen närvarande vid förhör

Enligt artikel 3.3 b) ska en misstänkt eller tilltalad ha rätt att ha sin försvarare närvarande och medverkande när han eller hon förhörs. Närvaron ska dokumenteras och medverkan ska ske i enlighet med det förfarande som gäller enligt nationell rätt förutsatt att detta förfarande inte inverkar menligt på det effektiva utövandet av och innehållet i rättigheten. Av ingresskäl 25 framgår att försvararen får medverka bl.a. genom att ställa frågor och avge yttranden, vilket också bör dokumenteras. Enligt artikel 3.3 c) ska vidare en misstänkt eller tilltalad ha rätt att ha sin försvarare närvarande vid en vittneskonfrontation, ett konfrontationsförhör eller en rekonstruktion, om det krävs eller tillåts att den misstänkte eller tilltalade är närvarande då. Dessa rättigheter är en del i rätten enligt artikel 3.1 att kunna bedriva sitt försvar i praktiken och på ett effektivt sätt. Undantag från rättigheterna får göras under vissa förutsättningar som anges i artiklarna 3.6 och 8.

Enligt rättegångsbalken har en person som misstänks för ett brott en generell rätt att biträdas av en försvarare vid sin talans förberedande och utförande (21 kap. 3 § första stycket). Den misstänkte och försvararen har också en specifikt angiven rätt att närvara vid förhör under förundersökningen som hålls på begäran av den misstänkte (23 kap. 10 § fjärde stycket). Vidare finns en rätt för försvararen att närvara vid andra förhör, om det kan ske utan men för utredningen. Denna reglering gäller både förhör med den misstänkte själv och förhör med andra personer. Motsvarande gäller då åtal väckts, och den misstänkte alltså har blivit tilltalad, när förundersökningen behöver kompletteras med förhör (23 kap. 23 §). En försvarare får också närvara vid förhandlingar inför domstol med den misstänkte eller tilltalade, såväl under förundersökningen som efter det att åtal har väckts (21 kap. 9 §). Ett domstolsförhör med den misstänkte under förundersökningen kan t.ex. hållas vid en häktningsförhandling.

Vid förhör under förundersökningen får försvararen, i den ordning som undersökningsledaren bestämmer, ställa frågor till den misstänkte (23 kap. 11 §). En försvarare har vidare bl.a. rätt att ange den utredning som han eller hon anser vara önskvärd och att i övrigt anföra det som han eller hon anser är nödvändigt

(23 kap. 18 §). Vid förhör i domstol med den tilltalade har försvararen också bl.a. rätt att ställa frågor (37 kap. 1 §).

En försvarares närvaro vid förhör under förundersökningen ska dokumenteras i förundersökningsprotokollet (23 kap. 21 § RB och 20 § FUK). När det i mindre mål i stället förs anteckningar förekommer sällan försvarare men när det gör det torde deras närvaro vid förhör också dokumenteras (24 § FUK). Även annat av betydelse för utredningen, såsom förhørsutsagor, ska antecknas. I domstol ska det antecknas vilka som deltar i en förhandling och förhör vid förhandlingen ska dokumenteras, t.ex. genom en bild- och ljudupptagning (6 kap. 3 och 6 §§ RB).

Det redovisade innebär att det i svensk rätt finns bestämmelser som motsvarar kraven i artikel 3.3 b) och c) samt artikel 3.1 på att en misstänkt eller tilltalad som förhörs ska ha rätt att ha sin försvarare närvarande och medverkande vid förhöret. Det gäller såväl under förundersökningen, både vid förhör hos den utredande myndigheten och vid förhör inför domstol, som under domstolsprocessen när åtal har väckts. I svensk rätt anses, som framgått ovan, vittneskonfrontationer och rekonstruktioner som förhör. Konfrontationsförhör förekommer inte. Närvaro- och medverkansrätten gäller oavsett om den misstänkte eller tilltalade är frihetsberövad eller inte och oavsett om försvararen är offentlig eller privat. Det finns också bestämmelser om att försvararens närvaro ska dokumenteras liksom regler som innebär att försvararens medverkan ska dokumenteras.

Den enda avvikelserna från de angivna artiklarna är den svenska regleringen om att närvarorätten, och därmed möjligheten att medverka, är villkorad vid förhör under förundersökningen med den misstänkte när förhöret har påkallats av någon annan än den misstänkte själv. Visserligen är utrymmet för att vägra försvararen att närvara i praktiken ytterst begränsat. Eftersom det emellertid finns ett sådant, måste det övervägas om detta ska slopas eller om det bör behållas i någon form med stöd av den möjlighet till undantag som artiklarna 3.6 och 8 ger. Någon anledning att ändra regleringen om försvararens närvaro och medverkan vid förhör med andra än den misstänkte finns inte i anledning av direktivet.

Som diskuterats i tidigare avsnitt kan det inte helt uteslutas att en försvarare någon gång kan väntas uppträda på ett sådant sätt att han eller hon otillbörligt försvårar utredningen av det misstänkta

brottet. I ett sådant undantagsfall bör det fortsatt vara möjligt att vägra försvararen att närvara vid förhör med den misstänkte under förundersökningen. Detta är också möjligt enligt artikel 3.6.

Nästa fråga är om detta fortsatt bör gälla både offentliga försvarare och privata försvarare eller enbart de sistnämnda. I de tidigare avsnitten har diskussionerna om olämpliga försvarare gällt endast försvarare som utsetts av den misstänkte själv. Detta eftersom den svenska regleringen i dag är sådan att offentliga försvarare har mer långtgående möjligheter än privata försvarare att bevaka sina huvudmäns rätt till försvar. Denna skiljelinje har upprätthållits i de förslag till undantag från direktivets rättigheter som lämnats i de avsnitten. Med hänsyn härtill och till att en strävan vid genomförandet av direktivet måste vara att så långt möjligt begränsa de undantag som ska göras bör möjligheten att vägra närvaro gälla endast privata försvarare. En misstänkt bör alltså ha en oinskränkt rätt att ha sin offentliga försvarare närvarande, och därmed medverkande, vid eget förhör under förundersökningen. Detta inkluderar vittneskonfrontationer och rekonstruktioner med den misstänkte. Motsvarande kommer då att gälla för en tilltalad när en avslutad förundersökning behöver kompletteras.

Följaktligen görs bedömningen att svensk rätt i stora delar motsvarar kraven i artikel 3.3 b) och c) på att en misstänkt eller tilltalad som förhörs ska ha rätt att vid förhöret ha sin försvarare närvarande och medverkande, såväl under förundersökningen, inklusive vid vittneskonfrontationer o. dyl., som i domstol när åtal har väckts. Kravet på dokumentation uppfylls också av gällande rätt. För att fullt ut uppfylla direktivets krav föreslås att en misstänkt som har en offentlig försvarare alltid ska ha rätt att ha försvararen närvarande, och därmed medverkande, när han eller hon förhörs. Det ska anges att det handlar om en rätt för den misstänkte och inte för försvararen. Motsvarande kommer att gälla för en tilltalad när en avslutad förundersökning kompletteras med förhör med honom eller henne. Förslaget medför att sådana utsatta misstänkta eller tilltalade som avses i artikel 13 får en ovillkorlig rätt att ha sina försvarare vid sin sida, eftersom de personerna i regel biträds av offentliga försvarare. Kraven i artikel 3.1 på att rätten till försvar på olika sätt ska kunna utövas i praktiken och effektivt är också tillgodosedda. Vad gäller privata försvarare bör det fortsatt finnas en

begränsning i rätten att närvara vid förhör. Denna fråga behandlas i avsnittet nedan.

Undantag från rätten att ha en privat försvarare närvarande vid förhör

Som framgått ovan bör det fortsatt gälla en begränsning i rätten enligt artikel 3.3 b) och c) att ha sin försvarare närvarande och medverkande vid eget förhör såvitt avser den som har en privat försvarare. Begränsningen måste uppfylla de krav som anges i artiklarna 3.6 och 8 för att ett undantag från rätten ska få göras.

Dagens begränsning i rättegångsbalken innebär att försvararen inte får närvara vid förhör under förundersökningen med den misstänkte som har initierats av annan än den misstänkte förutsatt att närvaron är till men för utredningen. Motsvarande gäller förhör med en tilltalad då förundersökningen behöver kompletteras efter det att åtal väckts. Begränsningen tar sikte på fall där det genom förhöret kan komma att röjas förhållanden som försvararen med hänsyn till det fortsatta bedrivandet av undersökningen ännu inte bör ha kännedom om (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, kommentar till 23 kap. 10 §, Version oktober 2014, Zeteo). Utrymmet för att vägra försvararen närvaro vid förhör med klienten är ytterst begränsat. Det kan endast ske när försvararen måste antas komma att uppträda på ett sådant sätt att förhörets behöriga gång störs eller att ett planerat förhör omöjliggörs, vilket förutsätter att försvararen skulle vägra att följa förhørsledarens anvisningar eller att försvararen är allmänt olämplig (JO 1956 s. 117 och JO 2010/11 s. 139).

Enligt artikel 3.6 ska ett undantag vara tillfälligt, avse förundersökningsstadiet och vara motiverat antingen med att det föreligger ett trängande behov av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller kroppsliga integritet eller med att en omedelbar åtgärd från den utredande myndighetens sida är avgörande för att förhindra att ett straffrättsligt förfarande väsentligen äventyras.

Med hänsyn till att utgångspunkten i artikel 3.3 b) och c) är att det ska finnas en rätt för den misstänkte eller tilltalade att ha sin försvarare närvarande när han eller hon förhörs bör detta framöver vara en utgångspunkt även enligt rättegångsbalken i fråga om privata försvarare. Det bör, i likhet med vad som föreslagits för miss-

tänkta och tilltalade med offentliga försvarare, anges att det är en rätt för den misstänkte eller tilltalade, inte för försvararen. Vidare bör det anges att utgångspunkten får frångås genom beslut när det föreligger vissa skäl. Att detta gäller endast förhör under förundersökningen behöver inte föreskrivas särskilt, eftersom det redan följer av regleringen.

Det skäl som i dag anges i rättegångsbalken – men för utredningen – motsvarar delvis vad som avses i artikel 3.6 med att även tyra utredningen men ger i övrigt ett större utrymme att begränsa försvararens närvaro, särskilt av ordningsskäl som inte allvarligt försvårar utredningen. Artikel 3.6 får, i likhet med hur den uppfattats i tidigare avsnitt där den behandlats i fråga om frihetsberövade personer med privata försvarare, anses omfatta situationer där det föreligger risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på annat sätt försvåras, om försvararen är närvarande vid förhör med en gripen, anhållen eller häktad person. Det handlar alltså om fall där den frihetsberövade har restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av kollusionsfara och en sådan fara föreligger i förhållandet med försvararen.

En skillnad mot de tidigare behandlade situationerna är att de gäller förtroliga kontakter mellan en frihetsberövad och en försvarare medan det här är fråga om en utredningsåtgärd i form av förhör med en misstänkt, som inte nödvändigtvis är frihetsberövad. I dessa förhörssituationer kan det möjligen förekomma att det även när den misstänkte inte är frihetsberövad med restriktioner finns kollusionsfara för det fall försvararen är närvarande vid förhöret. Så kan exempelvis vara fallet när förhöret kommit hastigt på och den misstänkte då utsett en person som privat försvarare. Sådana fall måste anses inrymmas i artikeln och bör också omfattas av undantaget i rättegångsbalkens bestämmelse. Bestämmelsen bör, även med beaktande av den nu angivna skillnaden, utformas på det sätt som föreslagits för samtal i enrum och som redan har sin motsvarighet i häkteslagen vad gäller andra försvararkontakter.

Dessutom kan det diskuteras om rättegångsbalkens möjlighet att vägra närvaro gäller eller bör gälla i en situation där säkerheten på förhørsplatsen på grund av försvararen är i fara på ett sätt som anges i artikel 3.6, nämligen då det föreligger fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Rimligen bör det vara möjligt att undantagsvis kunna vägra närvaro av en utpekad försvarare i en sådan

situation. En möjlighet att vägra olika former av samröre mellan en misstänkt eller tilltalad och hans eller hennes privata försvarare, t.ex. samtal i enrum, när samröret skulle utgöra en säkerhetsrisk har också föreslagits ovan.

Mot detta kan anföras att det i dag finns en absolut rätt att träffa sin privata försvarare, låt vara inte alltid i enrum, vilket företer en viss likhet med förhörssituationen där myndighetspersonal också är närvarande. Av ingresskäl 31 följer vidare att ett förhör utan en försvarare närvarande endast får genomföras i syfte att erhålla information för att avvärja faran.

Vid en avvägning av dessa skäl för och mot en möjlighet att vägra närvaro av en försvarare när säkerheten på förhörsplatsen är i fara måste de förstnämnda anses väga tyngst. Vad gäller det nämnda ingresskålet ska tilläggas att det som anges där inte är en begränsning som följer av själva artikeln och att skälet därför allmänt sett närmast får tjäna som en påminnelse om att vägransmöjligheten ska användas ytterst restriktivt.

Ytterligare en förhörssituation som har att göra med fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet – och som har koppling till ingresskäl 31 – gäller när faran är riktad mot någon på en annan plats än på förhörsplatsen och är akut. Som exempel kan nämnas fall där den som ska höras är misstänkt för att vara inblandad i ett pågående människorov och där den bortrövade alltså ännu inte är återfunnen. Denna situation ryms under artikel 3.6 och bör omfattas av möjligheten i rättegångsbalken att förhöra den misstänkte utan försvarare. Det skulle kunna hävdas att denna situation kan uppkomma också när försvararen är offentlig och att motsvarande undantag bör kunna göras då. Situationen är dock ovanlig och det måste förutsättas att offentliga försvarare och de flesta privata försvarare i en sådan situation gör sitt yttersta för att närvara vid ett förhör inom en tid som är rimlig med hänsyn till faran. Endast när en privat försvarare inte gör det bör ett undantag aktualiseras.

Av artikel 8 följer att ett beslut om undantag ska vara proportionerligt och inte får gå utöver vad som är nödvändigt. Det ska också vara tidsbegränsat, motiverat och grundat inte uteslutande på brottets natur eller svårhetsgrad samt skriftligt. Beslutet får vidare inte påverka förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis. Dessutom ska beslutet fattas antingen av en rättslig myn-

dighet eller av en annan behörig myndighet, vars beslut kan bli föremål för rättslig prövning.

Vad först gäller beslutsfattandet ska av naturliga skäl beslut om undantag även framöver fattas av åklagaren eller den som annars är förundersökningsledare. En åklagare är en rättslig myndighet och gör en rättslig prövning i den mening som avses i artikel 8. En åklagares beslut kan överprövas av en högre åklagare. När det gäller beslut av en förundersökningsledare som inte är åklagare kan det prövas av en åklagare med stöd av dennes rätt att överta ledningen av en förundersökning. Det framstår som ändamålsenligt att behålla denna ordning i stället för att tillskapa en helt ny överklagandemöjlighet till domstol. En sådan skulle väcka frågor om bl.a. hur och inom vilken tid domstolsprövning ska begäras, inom vilken frist domstolen ska avgöra frågan och om förhöret ska anstå tills vidare samt inom vilken tid ett överklagande till högre domstol ska ske och vad som ska gälla då. Frågor av dessa slag kan givetvis aktualiseras redan i dag. Det finns dock ett etablerat system för prövningen med goda förutsättningar att hantera frågan skyndsamt och på ett även i övrigt lämpligt sätt. Vidare är det här fråga om en annan situation än den där det finns en möjlighet att överklaga till domstol när en kontakt mellan den misstänkte eller tilltalade och försvararen vägras. Här handlar det om en utredningsåtgärd där den utredande myndigheten deltar. I sammanhanget ska nämnas att en domstol vid sin bevisvärdering av förhörsuppgifter som lämnats av en misstänkt eller tilltalad som varit utan försvarare kan och ska tillmäta dessa ett lägre bevisvärde än annars. Det följer av artikel 12.2 (se även avsnitt 4.1). Med hänsyn till detta bör dagens ordning behållas.

Vad sedan gäller kravet i artikel 8 på proportionalitet bör det föreskrivas att ett beslut om undantag från rätten till närvaro av försvarare ska vara nödvändigt. Detta för att tydligt uppfylla direktivets krav och för att regleringen om rätten till tillgång till försvarare, så som den avgränsats enligt direktivet, ska bli enhetlig.

Vad angår kraven på dokumentation, motivering och vilka skäl som inte får vara de enda samt tidsbegränsning finns i dag inte några särskilda regler om detta. I praktiken dokumenteras som regel en vägran att tillåta en privat försvarare att närvara vid förhör. Av tydlighetsskäl och för att skapa en reglering som så långt som möjligt är enhetlig för de situationer som omfattas av direktivet bör

det, tillsammans med bestämmelserna om närvarorätt i övrigt i rättegångsbalken, föreskrivas att ett sådant beslut ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på. För en uttrycklig reglering talar också att en inskränkning i denna rätt enligt artikel 12.2 ska tillmätas betydelse vid prövningen i sak av det brott som den enskilde påstås ha begått och att det därför är viktigt att det tydligt framgår om en sådan inskränkning funnits. Att beslutet inte utslutande får grundas på brottets natur eller svårhetsgrad behöver inte föreskrivas av de skäl som angetts i tidigare avsnitt. Inte heller behövs någon uttrycklig tidsbegränsning, eftersom beslutet till sin natur måste avse ett visst förhör eller förhör under en viss begränsad tid. En olämplig försvarare kommer i regel att avvisas av domstol. Proportionalitetsprincipen gäller också.

Vidare behövs inte någon uttrycklig motsvarighet till kravet i artikel 8 på att beslutet inte får inverka på förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis. Svenska myndigheter och åklagare är skyldiga att beakta Europakonventionen och Europadomstolens praxis samt EU-stadgan vid handläggning av enskilda ärenden och mål.

En särskild fråga är om ett förhör, där försvararens närvaro har vägrats, ska anstå tills beslutet har hunnit prövas när en sådan prövning har begärts. Att det bör vara så framstår som naturligt. Annars kan i praktiken rätten att ha försvararen närvarande bli innehållslös när beslutet konstateras ha varit felaktigt efter att förhöret ägt rum. Dessutom kan, som framgått, bevisvärdet av uppgifter som en misstänkt eller tilltalad lämnat vid ett förhör där försvararen inte varit närvarande bedömas vara lägre än det hade varit om försvararen varit närvarande. Det måste därför vara en strävan att frågan blir avgjord innan förhöret äger rum, åtminstone i det fallet där direktivet kräver en möjlighet till rättslig prövning av ett beslut som fattats av en icke rättslig myndighet. Att reglera detta, eventuellt med någon möjlighet till undantag då starka skäl talar för att hålla förhöret som planerat, skulle dock i onödan tynga regleringen i rättegångsbalken, särskilt som det handlar om ytterst få fall där frågan överhuvudtaget aktualiseras. Inte heller förefaller det lämpligt att specialreglera frågan på annat sätt, eftersom det finns en etablerad allmän praxis och generella riktlinjer för åklagarprövning av polisens eller annan brottsutredande myndighets beslut och för

överprövning av högre åklagare. Dagens ordning för att hantera denna fråga får anses vara godtagbar utifrån vad direktivet kräver.

Följaktligen föreslås följande. En misstänkt som har en försvarare som är utsedd av honom eller henne själv har som utgångspunkt rätt att ha denne närvarande när han eller hon förhörs. Förundersökningsledaren eller åklagaren får besluta att försvararen inte får närvara, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Beslutet ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på.

Allmän information om försvarare

Enligt artikel 3.4 ska medlemsstaterna bemöda sig om att underlätta för misstänkta eller tilltalade att erhålla försvarare genom att göra allmän information om sådana tillgänglig. Av ingresskäl 27 följer att det kan ske t.ex. via en webbplats eller en broschyr som finns på polisstationerna. I artikeln anges vidare att medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade effektivt kan utöva rätten till tillgång till försvarare. Enligt ingresskäl 28 inbegriper detta att ordna med bistånd från en försvarare och att det kan ske på grundval av en förteckning över tillgängliga försvarare som den frihetsberövade kan välja mellan. Vidare anges att det kan inbegripa rättshjälp.

På Sveriges domstolars webbsida finns information som är riktad till den som är åtalad för brott, bl.a. information om möjligheten att få en offentlig försvarare. Domstolarna har ofta en förteckning över tillgängliga försvarare som brukar uppträda vid den egna domstolen. Namn på advokater och andra praktiserande jurister finns också på Sveriges advokatsamfunds webbsida och i telefonkataloger. Hos polisen får de som är frihetsberövade tillgång till listor över försvarare som de kan välja bland. Den enskilde kan alltid själv utse en privat försvarare förutsatt att den personen uppfyller gällande krav för att utföra ett försvararuppdrag. Om den enskilde har rätt att få en offentlig försvarare och har föreslagit en viss behörig person för uppdraget, ska den personen som regel förordnas. Rätt att få en offentlig försvarare har bl.a. den som är frihetsberövad.

Det nu redovisade innebär att gällande svensk rätt uppfyller de krav som följer av artikel 3.4.

Avstående enligt artikel 9 från rätten till tillgång till försvarare

Enligt artikel 9 kan en misstänkt eller tilltalad avstå från sina rättigheter enligt artikel 3, antingen i deras helhet eller i ett visst avseende. Detta förutsätter att han eller hon har fått tydlig och tillräcklig information, muntlig eller skriftlig, på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av rättigheten och de eventuella konsekvenserna av att avstå från den. Avståendet måste dessutom vara frivilligt och otvetydigt. Det kan göras muntligen eller skriftligen. Avståendet ska kunna återkallas, vilket den misstänkte eller tilltalade ska informeras om. Av ingresskäl 39 följer att den enskildes personliga förhållanden, såsom ålder och psykiska eller fysiska tillstånd, ska beaktas. Enligt artikel 9 ska dessutom ett avstående noteras i enlighet med det förfarande som föreskrivs i nationell rätt.

I svensk rätt finns inte någon uttrycklig, heltäckande reglering som motsvarar de förutsättningar m.m. som gäller för ett avstående enligt artikel 9. De bestämmelser som ändå finns och hur situationerna hanteras i praxis motsvarar dock i allt väsentligt de krav som följer av artikeln.

En misstänkt eller tilltalad ska i samband med att han eller hon underrättas om skäligen brottsmisstanke informeras om sin rätt att anlita biträde av en försvarare och att under vissa förutsättningar få en offentlig försvarare förordnad (12 § FUK). Informationen ska ges på ett språk som han eller hon förstår. Om det inte har genomförts en förundersökning, ska underrättelsen lämnas senast när åtal väcks eller i samband med att en klagan om undanröjande av ett strafföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot ges in till domstol.

En misstänkt eller tilltalad kan normalt välja att inte biträdas av en försvarare, antingen under hela det straffrättsliga förfarandet eller under delar av detta. Något formkrav för det finns inte. Ett avstående ska vidare vara frivilligt och otvetydigt, vilket bl.a. följer av Europadomstolens praxis. Det är inte ovanligt att en misstänkt godtar att förhöras, särskilt vid det första förhöret, utan att en försvarare är närvarande. Detta fritar dock inte förundersökningsleda-

ren från att självständigt och objektivt bedöma om en försvarare behövs. I särskilt hög grad kan ett försvararbehov göra sig gällande när det rör sig om ett allvarligt brott och den misstänkte är under 18 år (JO 2011/12 s. 77). I vissa fall kräver svensk rätt att en offentlig försvarare ska förordnas. Som nämnts tidigare föreskrivs i artikel 13 att hänsyn ska tas till de särskilda behov som vissa misstänkta eller tilltalade har. Enligt svensk rätt ska den enskildes personliga förhållanden, t.ex. ungdom eller hög ålder eller psykisk eller fysisk ohälsa, beaktas vid bedömningen av om en offentlig försvarare ska förordnas. I praktiken innebär det att för sådana personer som omfattas av artikel 13 ska en offentlig försvarare alltid förordnas.

Svensk rätt innehåller även bestämmelser om krav på dokumentation under en förundersökning och i domstol. I förundersökningsprotokollet ska noteras det som är av betydelse att anteckna (20 § FUK). Under handläggningen i domstol ska det registreras vilka åtgärder som domstolen utför i målet eller ärendet och vad som i övrigt förekommer i detta eller i samband med ett överklagande (5 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol). Vidare ska vid förhör i domstol antecknas vad som förekommer vid ett sammanträde i den mån det kan ha betydelse för parterna eller för högre rätt (6 kap. 3 § RB). Av ingresskäl 40 följer att kravet på dokumentation i artikel 9 inte medför någon skyldighet att införa nya mekanismer eller är avsett att skapa någon ny administrativ börda.

Detta innebär att Sverige i allt väsentligt uppfyller kraven enligt artikel 9. Vidare är ingresskäl 40 förvisso kopplat till dokumentationen av ett avstående. Det tyder likväl på att avsikten med artikeln inte är att en medlemsstat ska behöva skapa en helt ny reglering när det saknas en befintlig sådan så länge medlemsstaten ändå lever upp till artikelns krav. För svensk del framstår det inte som ändamålsenligt att för såväl förundersökningsskedet som rättegångsstadiet skapa en ny heltäckande och detaljerad reglering av frågan om avståenden när de huvudsakliga kraven i artikel 9 redan gäller enligt Europakonventionen och Europadomstolens praxis och i regel beaktas vid handläggningen av mål och ärenden. I stället bör fokus ligga på att säkerställa att kraven iakttas i tillämpningen, t.ex. genom utbildningsinsatser som medför att korrekt information ges muntligt eller skriftligt anpassat efter den individ som det gäller i

det enskilda fallet, se mer i avsnitt 4.8. Bedömningen görs alltså att artikel 9 inte kräver någon författningsändring.

4.3 Rätt till konfidentialitet

Förslag: Elektronisk kommunikation mellan en intagen, bl.a. en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad, och hans eller hennes privata försvarare får avlyssnas, om en avlyssning innebär att kommunikationen inte måste vägras för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Försändelser mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare får granskas under samma förutsättningar.

Bedömning: I övrigt uppfyller svensk rätt kravet i artikel 4 på konfidentialitet för kontakter mellan misstänkta eller tilltalade och deras försvarare.

Skälen för förslaget och bedömningen: Enligt artikel 4 ska kontakten mellan misstänkta eller tilltalade och deras försvarare vid utövandet av rätten till tillgång till försvarare omfattas av konfidentialitet. Med kontakt avses möten, korrespondens, telefonsamtal och alla andra former av kommunikation som tillåts enligt nationell rätt.

Vad först gäller möten finns, som framgått av avsnitt 4.2, i Sverige en oinskränkt rätt till samtal i enrum mellan icke frihetsberövade misstänkta eller tilltalade och deras försvarare, oavsett om försvararna är offentliga eller privata, samt mellan frihetsberövade misstänkta eller tilltalade och deras offentliga försvarare. I avsnittet har vidare föreslagits att en rätt till samtal i enrum även ska gälla för frihetsberövade som har privata försvarare utom i vissa undantagsfall som är förenliga med direktivets möjligheter till undantag från rättigheten. I den sistnämnda situationen kommer därmed som utgångspunkt konfidentialitet att gälla. I de enligt direktivet tillåtna undantagsfallen är inskränkningen i rätten till konfidentialitet godtagbar. Det ska i sammanhanget nämnas att de brottsbekämpande myndigheternas möjlighet att använda hemlig rumsavlyssning inte får avse samtal mellan en misstänkt och hans eller hennes försvarare.

Vad sedan gäller elektronisk kommunikation, t.ex. telefoni och e-post, mellan icke frihetsberövade misstänkta eller tilltalade och deras offentliga eller privata försvarare finns också en rätt till konfidentialitet, eftersom det saknas inskränkningar i den. Vidare har de som är frihetsberövade en lagstadgad sådan rätt. I häkteslagen föreskrivs att sådan kommunikation mellan en offentlig försvarare och en intagen, vilket i sammanhanget främst omfattar den som är gripen, anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott, inte får avlyssnas (3 kap. 5 § andra stycket). Det förtjänar att påpekas att frihetsberövade oftast har offentliga försvarare. Om den frihetsberövade har en privat försvarare, får kommunikation mellan dem avlyssnas endast om det är nödvändigt av säkerhetsskäl (första stycket samma paragraf). De som ska kommunicera med varandra ska i förväg informeras om avlyssningen. Kommunikationen får vägras helt, om den kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom avlyssning (3 kap. 4 §). Den inskränkning i rätten till konfidentialitet som gäller när försvararen är privat avser därmed endast undantagsfall.

I avsnitt 4.2 har det föreslagits att det framöver i svensk rätt ska vara möjligt att i undantagsfall vägra elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare, vilket är förenligt med direktivets möjligheter till undantag. Möjligheten ska gälla när en vägran är nödvändig under förundersökningen för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Rimligen är det då tillåtet att av motsvarande skäl i stället avlyssna kommunikationen, om det är tillräckligt för att tillgodose behovet av att avvärja en sådan fara. En avlyssning, som de avlyssnade ska få information om på förhand, måste nämligen anses vara en mindre ingripande åtgärd än att helt vägra kommunikation. Att tillåta avlyssning i stället för att vägra kommunikationen kan också sägas främja rätten till kontakt med försvararen. Dessutom följer av ingresskäl 33 att rätten till konfidentialitet inte tar sikte på situationer där det finns misstanke om att försvararen har brottsligt samröre med den misstänkte eller tilltalade eller där försvararens bistånd till denne består i brottslig verksamhet. Det bör därför införas en möjlighet att i undantagsfall avlyssna kommunikation mellan en frihetsberövad person och hans eller hennes privata försvarare, om en avlyssning innebär att kommunikationen inte

måste vägras för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

I sammanhanget ska nämnas att det allmänna tvångsmedlet hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation inte får användas när en misstänkt eller tilltalad, oavsett om han eller hon är frihetsberövad eller inte, kommunicerar på det sättet med sin försvarare. Detsamma gäller som nämnts hemlig rumsavlyssning.

Vad slutligen avser försändelser, t.ex. brev, gäller en rätt till konfidentialitet mellan icke frihetsberövade misstänkta eller tilltalade och deras försvarare, oavsett om försvararna är offentliga eller privata. Det finns nämligen inte några inskränkningar i denna. En rätt till konfidentialitet gäller vidare uttryckligen för försändelser mellan frihetsberövade personer och deras offentliga försvarare. Enligt häkteslagen ska sådana försändelser vidarebefordras utan granskning (3 kap. 6 §). En försändelse får endast granskas i syfte att utreda vem avsändaren är, vilket är godtagbart enligt ingresskäl 33. Enligt detta inverkar direktivet inte på mekanismer i häkten som syftar till att hindra otillåtna försändelser förutsatt att det inte går att ta del av innehållet i dessa.

När en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad i stället har en privat försvarare, vilket är ovanligt, gäller att den frihetsberövade i vissa fall får vägras att sända eller ta emot en försändelse till respektive från försvararen och att en sådan försändelse får granskas när personen medger det eller det är absolut nödvändigt av säkerhetsskäl (3 kap. 7 och 8 §§). I avsnitt 4.2 har det föreslagits att det i svensk rätt fortsatt ska vara möjligt att undantagsvis låta bli att vidarebefordra en försändelse mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare, nämligen när det under förundersökningen är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Detta är i överensstämmelse med direktivets möjligheter till undantag. Motsvarande utrymme att granska försändelsen utan medgivande måste då vara förenligt med direktivet. En granskning kan leda till att försändelsen faktiskt kan vidarebefordras, vilket gagnar rätten till kontakt med försvararen. Som nämnts följer det också av ingresskäl 33 att rätten till konfidentialitet inte omfattar situationer där det finns misstanke om att försvararen har brottsligt samröre med eller på ett brottsligt sätt bistår den misstänkte eller tilltalade. Det bör därför vara möjligt att granska en försändelse mellan en frihetsberövad person och hans eller hennes privata för-

svarare när det innebär att en vidarebefordran av försändelsen inte måste vägras för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

I svensk rätt finns dessutom ytterligare bestämmelser som garanterar rätten till konfidentialitet. Försvare som är advokater, vilket oftast är fallet, är underkastade sekretess. Det gäller både offentliga och privata försvarare. Vidare finns ett förbud mot att höra en försvarare som vittne om vad som anförtrotts honom eller henne för uppdragets fullgörande, om inte den misstänkte eller tilltalade medger det. Förbudet omfattar även det som meddelats ombudet innan denne åtog sig uppdraget. En försvarare är inte heller skyldig att förete en skriftlig handling som kan antas ha betydelse som bevis, om dess innehåll kan antas vara sådant att försvararen inte får höras som vittne om det. En skriftlig handling med sådant innehåll får inte heller tas i beslag, om den innehåller av försvararen eller av den till vars förmån tystnadsplikten gäller.

Följaktligen uppfyller svensk rätt i huvudsak kravet i artikel 4 på konfidentialitet för kontakter mellan misstänkta eller tilltalade och deras försvarare. Det föreslås att elektronisk kommunikation mellan en intagen, bl.a. en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad, och hans eller hennes privata försvarare får avlyssnas, om en avlyssning innebär att kommunikationen inte måste vägras för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Vidare föreslås att försändelser mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare får granskas under samma förutsättningar.

4.4 Rätt att få en tredje part underrättad om ett frihetsberövande

Förslag: Rätten enligt rättegångsbalken för en frihetsberövad person att få en närstående underrättad om frihetsberövandet gäller endast vuxna frihetsberövade. Motsvarande skyldighet att lämna en underrättelse om ett frihetsberövande av en person under 18 år regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare tillsammans med en gällande skyldighet att omedelbart underrätta vårdnadshavaren eller en annan vuxen om en brottsmisstanke mot den unge. En underrättelse som avser en vuxen frihetsberövad ska lämnas

utan dröjsmål. En underrättelse avseende en underårig frihetsberövad ska innehålla även skälen för frihetsberövandet och ska lämnas samtidigt som underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet. Undersökningsledaren eller åklagaren får dock under förundersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. En underrättelse som avser en underårig ska inte lämnas, om det strider mot hans eller hennes bästa. Socialnämnden ska underrättas om ett frihetsberövande av en underårig och skälen för detta, antingen samtidigt som nämnden underrättas om en brottsmisstanke mot den unge eller annars genast efter frihetsberövandet.

Bedömning: Svensk rätt uppfyller i övrigt kravet i artikel 5 på att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att få en tredje part underrättad om frihetsberövandet.

Skälen för förslaget och bedömningen

Rätten enligt artikel 5 att få en tredje part underrättad om ett frihetsberövande

Enligt artikel 5.1 ska misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade ha rätt att, om de så önskar, få åtminstone en av dem utsedd person, t.ex. en släkting eller en arbetsgivare, underrättad om frihetsberövandet utan onödigt dröjsmål. Av artikel 5.2 följer att när den frihetsberövade är ett barn, dvs. under 18 år, ska vårdnadshavaren så snart som möjligt underrättas om frihetsberövandet och skälen till detta. Det gäller dock inte om det strider mot barnets bästa. I så fall ska en annan lämplig vuxen underrättas. Som exempel nämns i ingresskäl 55 en släkting. Från dessa rättigheter får enligt artiklarna 5.3, 8.1 och 8.3 under vissa förutsättningar göras undantag. Om ett undantag görs såvitt avser en frihetsberövad underårig, ska enligt artikel 5.4 en myndighet med ansvar för barns skydd eller välfärd underrättas om frihetsberövandet.

Underrättelse till en utsedd person

Enligt rättegångsbalken har en person som har frihetsberövats genom gripande, överlämnande till en polisman efter ett envarsgripande och då inte frigetts, anhållande eller häktning rätt att få en av sina närmaste anhöriga eller någon annan som står honom eller henne särskilt nära underrättad om frihetsberövandet (24 kap. 21 a § RB). Det är den frihetsberövade som väljer vem som ska underrättas. Även t.ex. en arbetskamrat kan komma i fråga (prop. 1980/81:201 s. 43). Om den frihetsberövade motsätter sig det, får en underrättelse lämnas endast om det finns synnerliga skäl. Exempel på sådana skäl är att den frihetsberövade är efterlyst som saknad, lider av psykisk sjukdom eller är minderårig (prop. 2007/08:47 s. 24). En underrättelse behöver inte lämnas om frihetsberövandet har upphört.

Vidare gäller att underrättelsen ska lämnas *så snart det kan ske utan men för utredningen*. Förundersökningsledaren får avgöra tidpunkten med hänsyn till utredningsläget om det brott som föranlett frihetsberövandet. Att en underrättelse skulle försvåra utredningen av en medgärningsmans brott kan däremot inte medföra att underrättelsen skjuts upp. I förundersökningsprotokollet ska antecknas om en närstående har underrättats om frihetsberövandet eller om en sådan underrättelse inte har lämnats (20 § FUK).

Svensk rätt uppfyller följaktligen i allt väsentligt kravet i artikel 5.1 på att en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad, som så önskar, ska ha rätt att utan onödigt dröjsmål få en av honom eller henne utsedd person underrättad om frihetsberövandet. Det som kan diskuteras är om möjligheten att skjuta upp en underrättelse är förenlig med artikel 5.1 eller om möjligheten framöver endast kan och, i så fall, bör behållas med stöd av det utrymme för undantag som artikel 5.3 i förening med artikel 8 ger.

Som framgått ska enligt artikel 5.1 underrättelsen lämnas utan onödigt dröjsmål. I ingresskäl 35 sägs att en förutsättning för rätten till underrättelse är att en sådan inte påverkar ett korrekt genomförande av det straffrättsliga förfarandet mot den berörda personen eller andra straffrättsliga förfaranden. I ingresskålet anges först därefter att det i begränsade undantagsfall bör vara möjligt att göra undantag från rättigheten, om det är motiverat av ett tvingande skäl enligt direktivet. Detta senare syftar på undantagsmöjlig-

heten i artikel 5.3. Enligt den artikeln är ett sådant tvingande skäl att det finns ett trängande behov av att förhindra en situation som kan innebära väsentlig fara för straffrättsliga förfaranden.

Det redovisade skulle kunna tolkas så att det inte krävs ett undantag för att behålla möjligheten att skjuta upp en underrättelse. Med hänsyn till att rättigheterna enligt direktivet bör tolkas extensivt och till att de rättigheter som behandlats i tidigare avsnitt har krävt uttryckliga undantag i motsvarande situationer får dock den slutsatsen dras att den svenska bestämmelsen är oförenlig med artikel 5.1 i det nu diskuterade avseendet.

Nästa fråga är om möjligheten att skjuta upp en underrättelse bör behållas. En underrättelse innebär visserligen endast att det lämnas en uppgift om att en person har frihetsberövats, vilket förhållandevis sällan torde innebära men för utredningen av personens brottslighet. Det förekommer dock emellanåt att en underrättelse inte kan lämnas i nära anslutning till frihetsberövandet, eftersom det skulle riskera att försvåra brottsutredningen. Så kan exempelvis vara fallet när en husrannsakan ska göras i den frihetsberövades bostad eller när ett förhör ska hållas med en närstående till den frihetsberövade. Vidare övervägdes frågan om möjligheten att skjuta upp en underrättelse i ett lagstiftningsärende för några år sedan och då gjordes bedömningen att den skulle behållas (a. prop. s. 21). Någon avgörande förändring av det praktiska behovet av möjligheten har inte skett sedan dess. Mot denna bakgrund bör det fortsatt finnas en möjlighet att skjuta upp en underrättelse.

Frågan är då om möjligheten behöver utformas annorlunda med hänsyn till de krav som ställs upp i artiklarna 5.3 och 8. Artikel 5.3 är utformad på ett sätt som nära överensstämmer med undantagsbestämmelsen i artikel 3.6, som behandlats i tidigare avsnitt. Artikel 5.3 får, på motsvarande sätt som artikel 3.6, anses omfatta situationer där det finns risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på något annat sätt försvåras, om en underrättelse lämnas till den person som den frihetsberövade önskar få underrättad. Artikel 5.3 är inte som artikel 3.6 formellt begränsad till förundersökningsstadiet men måste i praktiken anses ha sitt berättigande endast för det stadiet. Det handlar om situationer då den frihetsberövade har restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av att det föreligger kollusionsfara och en underrättelse till den av honom

eller henne utsedda personen innebär en risk för otillbörlig påverkan på utredningen. Samma innebörd tycks ligga i rättegångsbalkens begrepp *men för utredningen* när det gäller underrättelser men det kan inte uteslutas att begreppet innefattar fler situationer än vad artikeln gör. För att klargöra vad som avses och för att uppnå enhetlighet med den i övrigt föreslagna regleringen föreslås därför att begreppet ersätts med en formulering som tar sikte på att en underrättelse får skjutas upp för att hindra att sakens utredning försvåras och att denna möjlighet ska gälla under förundersökningen. Det ska också, i enlighet med vad som gäller enligt artikel 5.1, tydliggöras att utgångspunkten är att en underrättelse ska lämnas och att denna utgångspunkt får frångås genom beslut. Samtidigt bör tidsangivelsen anpassas till dessa ändringar. Det föreslås att den uttrycks så att en underrättelse ska lämnas utan dröjsmål. Någon anledning att utvidga möjligheten att skjuta upp en underrättelse finns inte, även om det i och för sig är möjligt enligt artikel 5.3.

Av artikel 8 följer att ett beslut om undantag från rättigheten ska fattas antingen av en rättslig myndighet eller av en annan behörighet myndighet, vars beslut kan bli föremål för rättslig prövning. Beslutet ska vidare vara proportionerligt och inte gå utöver vad som är nödvändigt samt vara tidsbegränsat. Det får inte uteslutande grundas på brottets natur eller svårhetsgrad och inte heller påverka förutsättningarna för att rättegången som helhet blir rättvis. Till skillnad mot vad som gäller för de kontaktsituationer och den förhörssituation som behandlats i tidigare avsnitt behöver beslutet inte vara skriftligt och motiverat. Enligt svensk rätt gäller dock en viss dokumentationsskyldighet.

I dag ligger beslutsfattandet på åklagaren eller den som annars är förundersökningsledare. En åklagare gör en rättslig prövning. Beslut av en förundersökningsledare som inte är åklagare kan prövas av en åklagare. Av i huvudsak samma skäl som redovisats i avsnittet om undantag från rätten att ha en privat försvarare närvarande vid förhör framstår det som ändamålsenligt att behålla denna ordning. För att uppfylla kravet på proportionalitet ska det föreskrivas att ett beslut om undantag ska vara nödvändigt. Det ska vidare, med hänsyn till tidskravet i artikeln och eftersom ett beslut om att skjuta upp en underrättelse inte till sin natur är tidsbegränsat, anges att en underrättelse ska lämnas utan dröjsmål när det inte längre

finns skäl för beslutet. I övrigt behövs av skäl som redovisats i tidigare avsnitt inte någon ytterligare reglering.

Underrättelse till en vårdnadshavare eller annan vuxen

I svensk rätt finns inte någon särskild bestämmelse som motsvarar artikel 5.2 om att vårdnadshavaren eller en annan lämplig vuxen ska underrättas om att en person under 18 år har frihetsberövats och varför det har skett. Den ovan beskrivna allmänna bestämmelsen i rättegångsbalken om rätten för en frihetsberövad person att få en utpekad närstående underrättad om frihetsberövandet gäller även en underårig som har frihetsberövats. För den underårige gäller att vårdnadshavaren ska underrättas, även när den underårige motsätter sig det. Den bestämmelsen uppfyller dock inte helt vad som krävs enligt artikel 5.2, främst därför att den inte innebär att den som underrättas också ska få reda på skälen för frihetsberövandet och inte heller innehåller ett uttryckligt undantag från underrättelseskyldigheten när en underrättelse strider mot den unges bästa.

Av intresse i sammanhanget är en bestämmelse som finns i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (5 §) och som gäller vid sidan av bestämmelsen i rättegångsbalken. Enligt den förstnämnda bestämmelsen föreligger en underrättelseskyldighet när en underårig är skäligen misstänkt för brott. Då ska vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge. Detta gäller dock inte, om det är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det. I förarbetena till bestämmelsen uttalades att det normalt inte finns skäl att underlåta en underrättelse med hänvisning till men för brottsutredningen. En underrättelse och en kallelse kan enligt förarbetena underlåtas t.ex. när vårdnadshavaren inte kan nås eller när ett önskvärt snabbt inledande av utredningen skulle fördröjas om någon annan än den som har huvudansvaret för den unge ska underrättas och kallas. Vidare kan en kallelse underlåtas t.ex. när den skulle riktas till en person vars närvaro kan göra att den unge blir mindre meddelsam. Som exempel på en situation där det kan föreligga särskilda skäl mot en underrättelse angavs fall där en sådan uppenbarligen inte skulle

fylla någon funktion, t.ex. då det rör sig om en förseelse av mycket bagatellartat slag. Ett annat exempel är när en underrättelse kan vara till större skada än nytta för den unge, såsom när det på grund av förhållandena i den unges hem finns risk för att en underrättelse leder till fysisk bestraffning eller annan kränkande behandling av honom eller henne (prop. 1994/95:12 s. 97 och 2001/02:111 s. 25).

För underåriga frihetsberövade krävs alltså en särreglering i vissa avseenden för att uppfylla kravet i artikel 5.2. Det framstår som ändamålsenligt att nu reglera frågan om underrättelse om frihetsberövande i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare tillsammans med skyldigheten att underrätta om brottsmisstanke. Skyldigheterna bör så långt möjligt regleras på ett likartat sätt. Skyldigheten att underrätta om brottsmisstanke och kalla till förhör överensstämmer i flera hänseenden redan med vad artikel 5.2 kräver i fråga om en underrättelse om ett frihetsberövande. I några avseenden bör den förstnämnda anpassas till vad som ska gälla för en underrättelse om frihetsberövande. Annars skulle den situationen kunna uppstå att en underrättelse om misstanke kan underlåtas, t.ex. av tidsskäl, samtidigt som en underrättelse om frihetsberövandet måste lämnas. I den mån skyldigheten att underrätta om misstanke är strängare än artikelns krav bör det dock fortsatt gälla och gälla även för en underrättelse om ett frihetsberövande. Möjligheten att underlåta att utfärda en kallelse bör samtidigt anpassas. Bedömningen av när det kan ske får dock liksom i dag göras något annorlunda än när det gäller en underrättelse.

Det ska föreskrivas att om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska vårdnadshavaren underrättas om frihetsberövandet och skälen för detta. Det ska också föreskrivas att underrättelsen ska lämnas till annan som svarar för den unges vård och fostran liksom annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge, vilket gäller för underrättelser om brottsmisstanke och inte bör ändras. Detta är visserligen inte något krav enligt direktivet och medför också att fler underrättelser kan behöva lämnas. Emellertid får alltså sådana personer, t.ex. en förälder som inte är vårdnadshavare, en styvförälder, familjehemsföräldrar eller lärare, en underrättelse om brottsmisstanke mot den underåriga och skälen för det gör sig lika starkt gällande såvitt avser en uppgift om att den unge har frihetsberövats.

Det ska också föreskrivas när i tiden som en underrättelse ska lämnas. Tidsangivelsen bör överensstämja med vad som gäller för en underrättelse om brottsmisstanke, nämligen att underrättelsen ska lämnas omedelbart. Det uppfyller väl kravet i artikel 5.2 på att underrättelsen ska ske så snart som möjligt. En brottsmisstanke och ett frihetsberövande kan sammanfalla och då bör tidpunkten för underrättelserna vara densamma. En underrättelse om ett frihetsberövande och skälen för detta ska alltså lämnas samtidigt som det underrättas om misstanken. Om frihetsberövandet på grund av brottsmisstanken sker i ett skede där det redan har underrättats om misstanken, ska underrättelsen om frihetsberövandet lämnas omedelbart efter det att detta har beslutats. Det kan påpekas att tidskravet inte blir likalydande med det som ska gälla i fråga om underrättelse om vuxna frihetsberövade. Tidskraven är dock olika uttryckta i direktivet för vuxna respektive underåriga och det är särskilt viktigt att underrättelser lämnas skyndsamt såvitt avser unga personer.

Nästa fråga är om det bör vara möjligt att skjuta upp en underrättelse om ett frihetsberövande av skäl som har att göra med utredningen av det brott som den unge misstänks för. Detta är möjligt i dag i fråga om både unga och vuxna frihetsberövade och ovan har det föreslagits att möjligheten ska behållas beträffande vuxna när det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. Det är också möjligt att avstå från att underrätta om brottsmisstanke eller kalla till förhör, om det är till men för utredningen.

Visserligen bör bedömningen av om en underrättelse är till men för utredningen vara mer restriktiv när den frihetsberövade är underårig än när han eller hon är vuxen. Det förekommer ändå att underrättelser avseende underåriga skjuts upp med hänvisning till utredningsmen. Det kan t.ex. vara så att den unge är misstänkt för brott mot en annan familjemedlem eller för att ha begått brott tillsammans med en familjemedlem. Mot denna bakgrund ska det finnas en möjlighet att skjuta upp en underrättelse om en brottsmisstanke mot och ett frihetsberövande av en underårig person samt en kallelse till förhör. Möjligheten ska utformas på samma sätt som föreslagits beträffande vuxna frihetsberövade, vilket är i överensstämmelse med kraven i artiklarna 5.3, 8.1 och 8.3. Det ska framhållas att det även i fråga om underrättelse om brottsmisstanke och kallelse ska handla om att *skjuta upp* underrättelsen och kallelsen.

När det inte längre finns skäl för ett sådant beslut ska, på samma sätt som för vuxna, en underrättelse lämnas. Det ska ske omedelbart. Detsamma ska gälla en kallelse till förhör, om ett sådant är planerat att ske.

Vidare ska det i enlighet med artikel 5.2 anges att en underrättelse om ett frihetsberövande inte ska lämnas till vårdnadshavaren, om det strider mot den unges bästa. Motsvarande ska gälla i förhållande till de andra personer som kan få en underrättelse, trots att dessa inte omfattas av artikel 5.2 och därmed inte heller av denna situation i direktivet. En underrättelse om brottsmisstanke till en sådan person kan underlåtas, om den unge riskerar att utsättas för fysisk bestraffning eller annan kränkande behandling till följd av en underrättelse till denne. Då bör detsamma gälla en uppgift om frihetsberövande, som många gånger annars ska lämnas samtidigt. Enligt artikeln ska en annan lämplig vuxen underrättas när vårdnadshavaren är utesluten. Med den personkrets som ska gälla för svenskt vidkommande behöver detta inte anges särskilt. Om någon i kretsen inte ska underrättas därför att det strider mot den unges bästa, ska fortfarande annan i denna underrättas. Att det skulle inträffa att samtliga i kretsen runt den unge är olämpliga att underrätta är svårt att föreställa sig. Inte heller behöver regleras att möjligheten att underlåta att underrätta ska finnas även när en uppskjuten underrättelse senare kan lämnas, eftersom den situationen inte torde kunna uppstå i praktiken med hänsyn till de korta tidsperioder det handlar om.

Vad gäller en brottsmisstanke finns även möjlighet att inte underrätta och kalla till förhör när det finns andra, särskilda, skäl än de nu diskuterade, nämligen när det rör sig om förseelser av mycket bagatellartat slag eller liknande fall. Denna möjlighet bör behållas. Den kommer inte att aktualiseras i situationer med frihetsberövanden.

I sammanhanget ska nämnas att det finns bestämmelser som har ett nära samband med den nu behandlade bestämmelsen, t.ex. bestämmelser om underrättelse om åtal mot den unge och underrättelse om att en person under straffbarhetsåldern 15 år har begått brott. Vad gäller den sistnämnda underrättelsen ska särskilt nämnas att regleringen om den i allt väsentligt överensstämmer med regleringen om underrättelse om brottsmisstanke beträffande unga som är äldre men under 18 år. Det kan i och för sig tala för att även den

bör anpassas. Mot det talar dock att det i dag inte finns någon bestämmelse om underrättelse när en person under 15 år berövas friheten, vilket det gör för äldre unga och vilket också är det som omfattas av direktivet och föranleder ändringarna avseende unga brottsmisstänkta. Någon anpassning ska därför inte ske. Att det ibland kan inträffa att både en person över 15 år och en person under 15 år har begått ett brott tillsammans och en utredning ska ske även i förhållande till den yngre förändrar inte denna bedömning.

Underrättelse till socialnämnden

Av artikel 5.4 följer slutligen att en myndighet som har ansvar för barns skydd eller välfärd, utan onödigt dröjsmål, ska underrättas om ett frihetsberövande av en underårig när ett undantag från underrättelseskyldigheten har beslutats enligt artikel 5.2, dvs. när en underrättelse skjuts upp av hänsyn till brottsutredningen. Enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare gäller att socialnämnden genast ska underrättas när en person som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa (6 §). Det kan i och för sig medföra att socialnämnden underrättas om ett frihetsberövande när ett sådant samtidigt har skett. För att uppfylla artikel 5.4 och för att det kan inträffa att en underårig frihetsberövas i ett skede som ligger efter det att socialnämnden har underrättats om brottsmisstanken ska dock särskilt föreskrivas att nämnden ska underrättas om ett frihetsberövande. Det är vidare naturligt att detta, trots att det inte krävs enligt artikeln, ska gälla även när en underrättelse inte lämnas alls till någon i den unges närhet därför att det strider mot den unges bästa. Det bör lämpligen också föreskrivas att socialnämnden ska underrättas om skälen för frihetsberövandet. Detta eftersom underrättelsen dit enligt artikeln och den även så som svensk rätt är utformad helt kan ersätta en underrättelse till vårdnadshavaren eller annan. Underrättelsen bör liksom en underrättelse om brottsmisstanke lämnas genast, vilket med råge uppfyller artikelns krav på att den ska lämnas utan onödigt dröjsmål. En underrättelse till socialnämnden om ett frihetsberövande och skälen för detta ska alltså lämnas samtidigt som nämnden underrättas om en brottsmisstanke eller, när frihets-

berövandet på grund av misstanken har skett senare, genast efter detta.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis föreslås följande. Rätten enligt rättegångsbalken för en frihetsberövad person att få en närstående underrättad om frihetsberövandet gäller endast vuxna frihetsberövade. Motsvarande skyldighet att lämna en underrättelse om ett frihetsberövande av en person under 18 år regleras i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare tillsammans med en gällande skyldighet att omedelbart underrätta vårdnadshavaren eller en annan vuxen om en brottsmisstanke mot den unge. En underrättelse som avser en vuxen frihetsberövad ska lämnas utan dröjsmål. En underrättelse avseende en underårig frihetsberövad ska innehålla även skälen för frihetsberövandet och ska lämnas samtidigt som underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet. Undersökningsledaren eller åklagaren får dock under förundersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. En underrättelse som avser en underårig ska inte lämnas, om det strider mot hans eller hennes bästa. Socialnämnden ska underrättas om ett frihetsberövande av en underårig och skälen för detta, antingen samtidigt som nämnden underrättas om en brottsmisstanke mot den unge eller annars genast efter frihetsberövandet. I övrigt görs bedömningen att svensk rätt uppfyller kravet i artikel 5 på att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att få en tredje part underrättad om frihetsberövandet.

4.5 Rätt att kontakta en tredje part

Bedömning: Svensk lagstiftning uppfyller artikel 6 om att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att kontakta en tredje part.

Skälen för bedömningen: I artikel 6.1 anges att misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade ska ha rätt att utan dröjsmål kon-

takta minst en tredje part, t.ex. en anhörig, som de själva har utsett. Av artikel 6.2 följer att medlemsstaterna får begränsa eller fördröja utövandet av rättigheten med anledning av tvingande krav eller proportionella operativa krav. Enligt ingresskäl 36 kan sådana krav bl.a. innefatta behov av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller fysiska säkerhet, behov av att förhindra skada för straffrättsliga förfaranden, behov av att förebygga ett brott, behov av att invänta en domstolsförhandling och behov av att skydda brottsoffer. Vidare följer av ingresskäl 55 att medlemsstaterna bör avhålla sig från att begränsa eller fördröja en kontakt med en tredje part när det gäller frihetsberövade misstänkta eller tilltalade som är barn, utom under de mest exceptionella omständigheterna. När fördröjning sker bör vidare barnet tillåtas att kontakta t.ex. en institution eller en enskild person med ansvar för barns skydd eller välfärd och inte hållas isolerat.

Enligt svensk lagstiftning har en frihetsberövad person rätt att under vissa förutsättningar ta emot besök, stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation samt sända och ta emot försändelser (3 kap. häkteslagen). Dessa rättigheter och förutsättningarna för dessa kontakter har redogjorts för närmare i avsnitten 4.2 och 4.3. Här ska endast tilläggas att besök av en person som inte är den frihetsberövades försvarare får tas emot i den utsträckning det lämpligen kan ske. Det finns möjligheter att begränsa rätten att ha dessa typer av kontakter, om kontakten kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom viss form av kontroll. Rätten att sända och ta emot försändelser får även begränsas med hänvisning till ordningen.

Ett exempel på när ett besök kan äventyra säkerheten är att det föreligger risk för rymning eller våldsutövning eller för insmuggling av droger och farliga föremål (prop. 2009/10:135 s. 190). Ytterligare ett exempel är att det finns en risk för att den intagne utnyttjar besöket för planering av eller medverkan i brottslig verksamhet. Tillämpningen av denna vägransgrund bör vara restriktiv. Starka humanitära skäl talar mot att vägra en intagen att ta emot ett besök av en nära anhörig, t.ex. make, maka, sambo eller förälder, i synnerhet som riskerna i viss utsträckning kan motverkas genom att besöket kontrolleras. Rätten till elektronisk kommunikation kan bli aktuell att begränsa t.ex. när kommunikationen ska ske med en person som är misstänkt för brott eller som har kopplingar till

kriminella nätverk (a. prop. s. 191). Rätten att ta emot och sända försändelser kan begränsas t.ex. vid misstanke om att försändelsen innehåller något föremål som den intagne inte får ta emot eller inneha därför att det kan äventyra ordningen eller säkerheten. Det samma gäller vid misstanke om att försändelsen utgör ett led i ett planerat avvikande (a. prop. s. 193).

Rätten till besök och andra kontakter kan vidare inskränkas när den frihetsberövade är ålagd restriktioner för sina kontakter med omvärlden därför att det finns risk för att han eller hon undanröjer bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (6 kap. häkteslagen).

De redovisade rättigheterna för frihetsberövade att kontakta en tredje part och möjligheterna att begränsa rättigheterna måste anses motsvara kravet i artikel 6 på att det ska finnas en rätt till kontakt med en annan person med de undantag som anges i artikeln och ingresskäl 36. I fråga om sådan vårdlagstiftning som också innehåller vissa bestämmelser om besök och andra kontakter och som berörts i avsnitt 4.2 görs samma bedömning som i det avsnittet.

När det särskilt gäller frihetsberövade barn har de samma rätt till besök, till elektronisk kommunikation och till att sända eller ta emot försändelser som redovisats ovan. Möjligheterna att begränsa dessa rättigheter är också desamma som för vuxna frihetsberövade. Det är dock relativt ovanligt att barn är frihetsberövade i Sverige, eftersom det får beslutas endast under alldeles särskilda förutsättningar. Vidare vidtas särskilda insatser för frihetsberövade unga, t.ex. för att möjliggöra besök och samsittning, vilket innebär att den unge under dagtid kan vistas tillsammans med någon av de medintagna på bostadsrummet. Vidare kontaktas socialtjänsten snarast liksom den unges sociala nätverk i den utsträckning det bedöms som positivt för honom eller henne. Även en kontaktman för den unge och övrig personal där den unge vistas engagerar sig särskilt med olika insatser för att motverka isolering av den unge. Gruppen unga frihetsberövade får vidare i större utsträckning än andra frihetsberövade besök av representanter för Röda korset och Nämnden för Andlig Vård, som har ett uppdrag av Kriminalvården. Dessa personer får besöka även unga frihetsberövade som är ålagda restriktioner. Om den unge har restriktioner, gäller att åklagaren bör vara mycket generös med att redan från början tillåta kontakter mellan förälder och barn (Åklagarmyndighetens RättsPM 2013:7

Unga lagöverträdare och barnkonventionen, s. 25). De insatser som görs för unga frihetsberövade personer motsvarar vad som anges i ingresskäl 55.

Sammanfattningsvis uppfyller svensk lagstiftning artikel 6 om att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att kontakta en tredje part.

4.6 Rätt att kontakta konsulära myndigheter

Bedömning: Svensk lagstiftning uppfyller artikel 7 om att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att kontakta konsulära myndigheter.

Skälen för bedömningen: Artikel 7.1 innehåller en skyldighet för medlemsstaterna att se till att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade som är utländska medborgare har rätt att, om de så önskar, utan onödigt dröjsmål få det egna landets konsulära myndigheter underrättade om frihetsberövandet och att kontakta dessa myndigheter. Om den misstänkte eller tilltalade har två eller flera medborgarskap, får han eller hon välja vilka eventuella konsulära myndigheter som ska underrättas och kontaktas. Enligt artikel 7.2 ska misstänkta eller tilltalade även ha rätt att besökas av sina konsulära myndigheter, tala och korrespondera med dem och låta dessa ordna ett juridiskt ombud, under förutsättning att myndigheterna är införstådda med detta och att det sker i enlighet med den misstänktes eller tilltalades önskemål. Av artikel 7.3 följer att utövandet av dessa rättigheter får regleras genom nationell rätt eller nationella förfaranden under förutsättning att lagstiftningen och förfarandena gör det möjligt att ta full hänsyn till avsikten med rättigheterna. I ingresskäl 37 anges att rätten till konsulärt bistånd har fastställts i Wienkonventionen av den 24 april 1963 om konsulära förbindelser, där stater ges rätt att hålla kontakt med sina medborgare. Vidare anges att frihetsberövade genom förevarande direktiv ges motsvarande rättighet.

Sverige har tillträtt Wienkonventionen. I lagen (1989:152) om underrättelseskyldighet m.m. när utlänningar är berövade friheten finns bestämmelser som uppfyller Sveriges åtaganden enligt konventionen. Enligt den lagen gäller följande. Om en utlänning berö-

vas friheten efter beslut av en svensk myndighet, ska den som ansvarar för verkställigheten av beslutet på begäran av utlänningen utan dröjsmål underrätta hans eller hennes hemlands konsulat om frihetsberövandet och vidarebefordra meddelanden från honom eller henne till konsulatet. Alla former av frihetsberövanden som en myndighet har beslutat om omfattas (prop. 1988/89:74 s. 19). Utlänningen ska utan dröjsmål upplysas om sin rätt att begära att konsulatet ska underrättas och om sina möjligheter att få meddelanden till konsulatet vidarebefordrade. Om utlänningen har berövats friheten med anledning av misstanke om brott, ska en sådan upplysning lämnas skriftligen på ett språk som han eller hon förstår. Utlänningen har rätt att behålla den skriftliga informationen så länge frihetsberövandet varar. Om den frihetsberövade inte motsätter sig det, ska hans eller hennes hemlands konsul beredas tillfälle att besöka, samtala och brevväxla med honom eller henne samt se till att han eller hon får hjälp att ta till vara sin rätt.

Vid tillämpningen av rättigheterna enligt lagen ska iakttas vad som annars är föreskrivet om rätt för den som är berövad friheten att ta emot besök eller att skriftligen eller muntligen utväxla meddelanden, exempelvis bestämmelser om restriktioner på grund av att det föreligger kollusionsfara. Det finns ett utrymme att dröja med en underrättelse med hänsyn till brottsutredningen men sällan med mer än något dygn (a. prop. s. 17). Detta gäller även meddelanden från utlänningen till konsulatet. För besök gäller att det vid en kollusionsfara i första hand bör komma i fråga att övervaka besöket (a. prop. s. 18 och 22), inte att vägra besöket.

Det redovisade innebär att svensk rätt motsvarar vad som krävs enligt artikel 7. De svenska möjligheterna att skjuta upp en underrättelse om frihetsberövande och att inskränka besöksrätten etc. vid kollusionsfara måste anses vara förenliga med artikeln, eftersom utövandet av rättigheterna får regleras genom nationell rätt eller nationella förfaranden förutsatt att lagstiftningen och förfarandena gör det möjligt att ta full hänsyn till avsikten med rättigheterna. I praktiken används möjligheterna sparsamt och på ett begränsat sätt. Regleringen kan därför behållas. Vad särskilt gäller en person med dubbla eller flera medborgarskap följer av allmänna principer att han eller hon ska behandlas som svensk medborgare av svenska myndigheter när ett av personens medborgarskap är svenskt. När en person inte har något svenskt medborgarskap utan dubbla eller

flera andra medborgarskap kan han eller hon välja vem som ska underrättas och kontaktas.

Följaktligen uppfyller svensk lagstiftning artikel 7 om att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att kontakta konsulära myndigheter.

4.7 Rätt till tillgång till försvarare i ett förfarande i samband med en arresteringsorder

Förslag: En eftersökt person har rätt att utse ett biträde i Sverige när en svensk arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats.

Bedömning: Svensk rätt uppfyller i övrigt, med vissa förordningsändringar, kraven i artikel 10 om bl.a. tidpunkten för när rätten till försvarare ska inträda och vad rätten till försvarare ska innebära när en person som eftersöks enligt en annan stats arresteringsorder anträffas i Sverige. Artikel 9 om avstående från rättigheterna enligt artikel 10 kräver inte någon författningsändring.

Skälen för förslaget och bedömningen

Rätten till tillgång till försvarare enligt artikel 10

Artikel 10 innehåller bestämmelser om rättigheter för personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder. En arresteringsorder är ett rättsligt avgörande utfärdat av en rättslig myndighet i en medlemsstat som innebär en begäran om att en rättslig myndighet i en annan medlemsstat ska gripa och överlämna en person för lagföring eller för verkställighet av en frihetsberövande påföljd. Sådana personer kallas eftersökta personer. Enligt artikel 2.2 gäller, som konstaterats i avsnitt 4.1, rättigheterna från det att den eftersökta grips i den verkställande medlemsstaten.

Enligt artikel 10.1 ska eftersökta personer ha rätt till tillgång till försvarare i den verkställande staten efter gripandet. I artikel 10.2

anges i punkterna a)–c) vad rätten omfattar. Enligt punkten a) ska eftersökta personer ha rätt att få tillgång till en försvarare i så god tid och på ett sådant sätt att de kan utöva sina rättigheter på ett effektivt sätt och under alla omständigheter utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet. Vidare ska enligt punkten b) de eftersökta ha rätt att träffa och kontakta de försvarare som företräder dem. Av punkten c) följer slutligen en rätt att ha försvararna närvarande och, i enlighet med förfarandena i nationell rätt, deltagande i den verkställande rättsliga myndighetens förhör av de eftersökta. Om en försvarare deltar vid ett förhör, ska vidare detta noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.

Av artikel 10.3 följer att det som föreskrivs i artiklarna 4, 5, 6, 7, 9 och, när ett tillfälligt undantag görs enligt artikel 5.3, artikel 8 ska gälla i tillämpliga delar för förfarandet i den verkställande staten.

Enligt artikel 10.4 ska den behöriga myndigheten i den verkställande staten, utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet, underrätta eftersökta om att de har rätt att utse försvarare i den utfärdande staten. Försvararen i den utfärdande staten ska ha till uppgift att bistå försvararen i den verkställande staten genom att ge denne information och råd i syfte att låta den eftersökta utöva sina rättigheter i enlighet med rådets rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna.

Av artikel 10.5 följer att när eftersökta personer önskar utöva sin rätt att utse försvarare i den utfärdande staten och inte redan har en sådan ska den behöriga myndigheten i den verkställande staten omedelbart informera den behöriga myndigheten i den utfärdande staten, som utan onödigt dröjsmål ska ge de eftersökta information för att underlätta för dem att utse försvarare där.

I artikel 10.6 anges att de eftersökta personernas rätt att utse försvarare i den utfärdande staten inte ska påverka de tidsfrister som anges i rambeslutet eller den verkställande rättsliga myndighetens skyldighet att inom ramen för dessa frister och under de villkor som fastställts enligt rambeslutet avgöra om personen ska överlämnas.

Svenska bestämmelser om en europeisk arresteringsorder och en nordisk arresteringsorder

Svenska bestämmelser om förfaranden enligt en arresteringsorder finns i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder (arresteringsorderlagen) och den tillhörande förordningen (2003:1179) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder samt förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. Arresteringsorderlagen gäller i förhållande till EU:s medlemsstater, förutom Danmark och Finland där i stället lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder (nordiska arresteringsorderlagen) gäller. Det finns även två förordningar om en nordisk arresteringsorder, förordningen (2012:565) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder och förordningen (2012:566) om överlämnande till Sverige enligt en nordisk arresteringsorder. Enligt ingresskäl 59 i förevarande direktiv är direktivet inte bindande för Danmark. Redogörelsen nedan avser den svenska regleringen om en europeisk arresteringsorder. I huvudsak motsvarande reglering gäller en nordisk arresteringsorder. I den mån det krävs författningsändringar i den förstnämnda regleringen krävs motsvarande i den sistnämnda, varav någon endast med säkerhet kan gälla i förhållande till Finland som är skyldigt att införa korresponderande regler till följd av direktivet och därför får utformas med beaktande av det.

Tidpunkten för när rätten till försvarare inträder

Enligt artikel 10.1 och 10.2 a) ska en eftersökt person ha tillgång till en försvarare i den verkställande staten efter det att han eller hon har gripits i så god tid att han eller hon kan utöva sina rättigheter på ett effektivt sätt och under alla omständigheter utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet.

Enligt svensk lagstiftning ska en offentlig försvarare förordnas av domstol för en eftersökt, om han eller hon begär det, är under 18 år eller i annat fall bedöms vara i behov av en försvarare (4 kap. 8 § arresteringsorderlagen). Försvarare ska förordnas oavsett om arresteringsordern har utfärdats för lagföring eller har utfärdats för verkställighet. Efter att ett överlämnande har beviljats

kan tillstånd ges till ett utvidgat överlämnande och till vidareöverlämnande. I ett sådant förfarande ska en offentlig försvarare också förordnas (6 kap. 8 §). Det förekommer inte att eftersökta personer har privata försvarare. Att försvararna är offentliga innebär att kravet i artikel 13 på att hänsyn ska tas till utsatta eftersökta särskilda behov tillgodoses.

En offentlig försvarare förordnas i direkt anslutning till att ett ärende om överlämnande från Sverige inleds. En arresteringsorder får översändas genom Schengens informationssystem eller genom ett annat system för eftersökning av personer som är misstänkta för brott, t.ex. Interpol. Om det är känt att den eftersökte befinner sig på en viss plats i Sverige, får arresteringsordern i stället skickas direkt till en behörig åklagare. Om så har skett eller om det annars framkommer att den eftersökte befinner sig på en viss plats i Sverige, ska åklagaren utreda om det finns förutsättningar för ett överlämnande. Då ska bestämmelserna i rättegångsbalken om förundersökning i brottmål tillämpas, om inte annat följer av arresteringsorderlagen (4 kap. 3 §). Åklagaren ska t.ex. anmäla försvararbehov till domstolen (23 kap. 5 § RB).

En eftersökt person kan frihetsberövas genom gripande, anhållande eller häktning. Ett frihetsberövande ska ske, om det inte saknas risk för att den eftersökte avviker eller på annat sätt undandrar sig ett överlämnande. Ett frihetsberövande ska vidare ske när det finns risk för att den eftersökte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar utredningen av en gärning som omfattas av arresteringsordern. En eftersökt som inte har fyllt 18 år får frihetsberövas endast om det finns synnerliga skäl. När en eftersökt person har frihetsberövats har han eller hon rätt att få samma underrättelser som lämnas under en svensk förundersökning, bl.a. information om att han eller hon har rätt till en försvarare i Sverige.

Av det som redovisats följer att det i svensk rätt finns bestämmelser som innebär att en eftersökt person har rätt till en offentlig försvarare i så god tid att han eller hon kan utöva sina rättigheter på ett effektivt sätt och under alla omständigheter utan onödigt dröjsmål efter ett frihetsberövande i enlighet med vad som krävs enligt artikel 10.1 och 10.2 a).

Rätten att träffa och kontakta försvararen under konfidentiella former

Enligt artikel 10.2 b) ska en eftersökt person ha rätt att träffa och kontakta, dvs. kommunicera med, sin försvarare. Denna rättighet är en del i rätten enligt a) att kunna utöva sina rättigheter i förfarandet om överlämnande enligt arresteringsordern på ett effektivt sätt. Vidare följer av artikel 10.3 att rätten enligt artikel 4 till konfidentialitet ska gälla i tillämpliga delar för sådana kontakter.

En eftersökt person som inte är frihetsberövad har möjlighet att utan inskränkningar och under konfidentiella former träffa och kommunicera med sin försvarare, eftersom det i svensk rätt inte finns några begränsningar i dessa avseenden.

Som nämnts i avsnittet ovan är dock en eftersökt person i regel frihetsberövad. Som framgått av avsnitt 4.2 och 4.3 har en frihetsberövad person som har en offentlig försvarare en absolut rätt att träffa och samtala med försvararen i enrum, att stå i förbindelse med försvararen genom elektronisk kommunikation samt att till försvararen sända eller från denne ta emot försändelser. Ett sådant möte eller sådan elektronisk kommunikation får inte avlyssnas. Inte heller får sådana försändelsers innehåll granskas. Det nu redovisade gäller även eftersökta personer (1 kap. 2 och 3 §§ häkteslagen).

Eftersom försvarare för eftersökta personer alltid är offentliga, föreligger alltså enligt svensk lagstiftning en ovillkorlig rätt för en eftersökt att träffa och kommunicera med sin försvarare under konfidentiella former. Genom att försvararen är offentlig tillgodoses också kravet i artikel 13 på att särskild hänsyn ska tas till utsatta personer.

Följaktligen uppfyller svensk rätt kraven i artikel 10 på att en eftersökt person ska ha rätt att träffa och kontakta sin försvarare under konfidentiella former och att personen ska kunna utöva sina rättigheter på ett effektivt sätt.

Rätten att ha försvararen närvarande vid förhör

Enligt artikel 10.2 c) ska en eftersökt person ha rätt att ha sin försvarare närvarande och deltagande i den verkställande rättsliga myndighetens förhör av honom eller henne. Denna rättighet är en del i rätten enligt a) att kunna utöva sina rättigheter i förfarandet på

ett effektivt sätt. Närvaron ska dokumenteras i enlighet med vad som föreskrivs i nationell rätt.

Behöriga myndigheter när Sverige är verkställande stat är åklagare och allmän domstol. Åklagare utreder om överlämnande kan ske medan frågan om överlämnande i regel prövas av domstolen. När det gäller förhör under utredningen ska bestämmelserna om förundersökning i brottmål tillämpas. I avsnitt 4.2 har föreslagits att en misstänkt som förhörs alltid ska ha rätt att ha en offentlig försvarare närvarande vid förhöret. Motsvarande kommer att gälla då åtal väckts och förundersökningen behöver kompletteras med förhör med den då tilltalade personen. Eftersom eftersökta personer alltid har offentliga försvarare, kommer dessa att ha en oinskränkt rätt att ha sina försvarare närvarande vid egna förhör under utredningen av om ett överlämnande ska ske. Vid förhören får, som framgått av 4.2, försvararen bl.a. ställa frågor och ange den utredning som han eller hon anser är önskvärd samt i övrigt anföra det som han eller hon anser är nödvändigt.

Vid domstolen ska som huvudregel hållas en förhandling. Till denna ska den eftersökte och försvararen kallas. I förhör med den eftersökte hos domstolen får försvararen ställa frågor.

Även de generella bestämmelserna om dokumentation gäller. Att en försvarare deltar vid ett förhör under förundersökningen ska noteras. Vidare ska en förhørsutsaga antecknas. Vid förhandling i domstol ska antecknas vilka som deltar. Förhör vid förhandlingen ska dokumenteras.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att svensk rätt, med förslaget i avsnitt 4.2, uppfyller kraven i artikel 10 på att en eftersökt person ska ha rätt att ha sin försvarare närvarande och medverkande i den verkställande myndighetens förhör med honom eller henne och att personen ska kunna utöva sin rättighet på ett effektivt sätt. Kravet på dokumentation är också uppfyllt.

Rätten att få en tredje part underrättad om ett frihetsberövande, rätten att kontakta en tredje part, m.m.

Enligt artikel 10.3 ska artiklarna 4, 5, 6, 7, 9 och, när ett tillfälligt undantag görs, artikel 8 gälla i den verkställande staten. Artikel 4 har behandlats ovan. Artikel 9 behandlas i ett särskilt avsnitt nedan.

Vad gäller artikel 5 innehåller den bestämmelser om underrättelse till en tredje part om ett frihetsberövande när en vuxen eller en underårig misstänkt eller tilltalad har frihetsberövats. Gällande svensk rätt i detta avseende framgår av avsnitt 4.4 ovan. Där har föreslagits vissa lagändringar för att uppfylla artikel 5. De redovisade bestämmelserna och de föreslagna ändringarna av dessa kommer att gälla även eftersökta personer.

Vad sedan gäller artikel 6 innehåller den en rätt för en frihetsberövad att utan dröjsmål kontakta en tredje part, t.ex. en anhörig, som han eller hon själv har utsett. I avsnitt 4.5 har redogjorts för svenska bestämmelser i denna del. Bedömningen i den delen är att svensk lagstiftning uppfyller direktivets krav. De aktuella bestämmelserna gäller även eftersökta personer som har frihetsberövats (1 kap. 2 och 3 §§ häkteslagen).

Artikel 7 innebär att en frihetsberövad misstänkt eller tilltalad som är utländsk medborgare har rätt att, om han eller hon så önskar, utan onödigt dröjsmål få det egna landets konsulära myndigheter underrättade om frihetsberövandet och att kontakta dessa myndigheter, m.m. En redogörelse för gällande lagstiftning finns i avsnitt 4.6 ovan. I den delen har bedömningen gjorts att svensk lagstiftning uppfyller kraven i artikel 7. Den redovisade lagstiftningen gäller alla former av frihetsberövanden som har beslutats av en svensk myndighet, även eftersökta personer.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att svensk lagstiftning, med förslagen i avsnitt 4.4, uppfyller kraven i artikel 10 på att en frihetsberövad eftersökt ska ha rätt att få en tredje part underrättad om frihetsberövandet, att kontakta en tredje part och att kontakta konsulära myndigheter.

Ytterligare rättigheter i den verkställande staten

I artikel 10.4 och 10.5 finns ytterligare skyldigheter för Sverige som verkställande stat.

Enligt artikel 10.4 ska den behöriga myndigheten i den verkställande staten, utan onödigt dröjsmål, underrätta en frihetsberövad eftersökt om att han eller hon har rätt att utse en försvarare i den utfärdande staten. Detta gäller både en arresteringsorder för

lagföring och en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd.

Någon sådan skyldighet finns inte i svensk rätt. En underrättelseskyldighet ska därför införas. Det är tillräckligt att det regleras i förordning och då lämpligen i förordningen om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. Som nämnts ovan är åklagare och domstol behöriga myndigheter när Sverige är verkställande stat både vid överlämnande för lagföring och vid överlämnande för verkställighet. Eftersom åklagaren utreder om överlämnande bör ske, är det naturligt att åklagaren ska ansvara för att den eftersökte underrättas om rätten att utse en försvarare – eller, för det fall den staten inte generellt använder den termen, ett biträde (jfr avsnittet nedan) – i den utfärdande staten. Vid lämnande av en sådan underrättelse måste artikel 10.6 beaktas. Enligt den ska rätten att utse en sådan person inte påverka de tidsfrister som anges i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder eller den verkställande myndighetens skyldighet att inom ramen för dessa frister och under de villkor som fastställts enligt rambeslutet avgöra om den eftersökte ska överlämnas.

Enligt artikel 10.5 ska den behöriga myndigheten i den verkställande staten omedelbart informera den behöriga myndigheten i den utfärdande staten om den eftersökte önskar utöva rätten att utse en försvarare, eller ett biträde, i den staten.

Någon sådan informationsskyldighet finns inte i svensk rätt. Även i detta avseende ska därför svensk rätt kompletteras. Lämpligen regleras skyldigheten tillsammans med den ovan behandlade underrättelseskyldigheten i förordningen om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. Av samma skäl som angetts ovan ska informationen lämnas av åklagare.

Vidare följer av artikel 10.4 att den offentliga försvarare som en eftersökt person har i Sverige ska bistås av den försvarare, eller det biträde, som den eftersökte har i den utfärdande staten. Detta behöver inte regleras såvitt avser den förstnämndes uppdrag.

Rättigheter i den utfärdande staten

Som framgått ovan anges i artikel 10.4 att den behöriga myndigheten i den verkställande staten ska underrätta den eftersökte om

att han eller hon har rätt att utse en försvarare i den utfärdande staten. Den försvararen ska enligt artikeln ha till uppgift att bistå försvararen i den verkställande staten genom att ge den försvararen information och råd i syfte att den eftersökte ska kunna utöva sina rättigheter enligt rambeslutet om en europeisk arresteringsorder. Artikeln är till sin lydelse inte helt klar i fråga om den innebär en ovillkorlig skyldighet för en utfärdande stat att ha bestämmelser om att en eftersökt har rätt till en försvarare i den staten. Ingressen ger inte heller någon klar ledning i frågan. Vid förhandlingarna om direktivet torde dock avsikten ha varit denna. Den tolkningen görs därför att artikel 10.4 innebär att en eftersökt ska ha rätt till en försvarare i den utfärdande staten både när en arresteringsorder har utfärdats för lagföring och när en arresteringsorder har utfärdats för verkställighet av en frihetsberövande påföljd.

När en svensk arresteringsorder utfärdas för lagföring är åklagare behörig myndighet. Då pågår en förundersökning i Sverige och då är den eftersökte häktad på sannolika skäl misstänkt för det aktuella brottet. En sådan person får när han eller hon har överlämnats hit häktningsfrågan prövad vid domstol. Därefter fortsätter förundersökningen och eventuell lagföring i Sverige. De allmänna reglerna om försvarare som har redogjorts för i avsnitt 4.2 gäller för den eftersökte i detta fall. Eftersom den eftersökte är häktad, har han eller hon som regel en offentlig försvarare. Den eftersökte kan även anlita en privat försvarare. Den eftersökte personen har alltså rätt till försvarare när en arresteringsorder för lagföring har utfärdats i Sverige. Försvararens roll framgår av bl.a. rättegångsbalken. Försvararen bör kunna bistå i överlämnandeförfarandet i den verkställande staten utan särskild reglering därom. I detta fall är kraven i artikeln tillgodosedda genom gällande svensk lagstiftning.

När det sedan gäller en arresteringsorder för verkställighet ska en sådan utfärdas på begäran av Kriminalvården för verkställighet av fängelse, av Socialstyrelsen för verkställighet av rättspsykiatrisk vård och av Statens institutionsstyrelse för verkställighet av slutna ungdomsvård. I samtliga dessa fall är Polismyndigheten behörig myndighet. När en sådan arresteringsorder utfärdas har den eftersökte inte någon rätt till en försvarare i Sverige. Svensk rätt ska därför kompletteras. Personen ska benämnas biträde, inte försvarare, med hänsyn till den roll som han eller hon ska ha i detta förfarande där lagföringen är avslutad. Direktivet ställer inte upp något

krav på att biträdet ska bekostas av allmänna medel. Denna fråga förhandlas för närvarande i arbetet med ett ytterligare direktiv i enlighet med den i avsnitt 2 beskrivna färdplanen. Någon anledning att nu föreslå att biträdet ska vara offentligt finns inte. Det föreslås följaktligen att en eftersökt person ska ha rätt att utse ett biträde i Sverige när en svensk arresteringsorder för verkställighet har utfärdats.

Denna rätt ska regleras i lag. I svensk rätt är i stort sett samtliga bestämmelser som rör Sverige som utfärdande stat samlade i förordningen om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. I arresteringsorderlagen finns dock en bestämmelse som handlar om återförande av personer som har överlämnats till Sverige (8 kap. 1 §). I bestämmelsen föreskrivs att när ett överlämnande hit har skett för lagföring, på villkor att den som överlämnas senare återförs till den andra staten, ska Polismyndigheten se till att den som har överlämnats återförs. Vidare kan den som ska återföras omhändertaras och tas i förvar. Möjligheten till omhändertagande och förvar är anledningen till att bestämmelsen har införts i lag (prop. 2003/04:7 s. 141). På motsvarande sätt ska rätten till biträde i Sverige regleras i en egen paragraf i arresteringsorderlagen. Alternativet att införa en helt ny lag som enbart innehåller den bestämmelsen framstår som mindre lämpligt.

Vad sedan gäller rollen för biträdet ska denna föreskrivas och då lämpligen i samma paragraf. Den person som biträdet ska bistå får lagtekniskt kallas försvarare eller ombud, eftersom det inte är givet vilken terminologi som andra medlemsstater använder (jfr att rambeslutet inte använder begreppet försvarare). Det närmare innehållet i och formerna för utförande av ett uppdrag som biträde får utvecklas i praxis. Vad gäller krav på juridisk skolning eller ett allmänt lämplighetskrav, frågor om ersättning m.m. kan det ovan nämnda direktivet framöver medföra att lagen (1996:1620) om offentligt biträde, som i dylika frågor hänvisar till bestämmelser i rättshjälpslagen (1996:1619), kommer att gälla för ett biträde i verkställighetsfallen (jfr t.ex. bestämmelsen om offentligt biträde i 7 kap. 7 § arresteringsorderlagen). Det framstår inte som ändamålsenligt att nu föreskriva något särskilt i sådana hänseenden. Frågan utestår som sagt om ett sådant biträde ska bekostas av allmänna medel. I övrigt synes något påtagligt praktiskt behov av särskilda

krav på biträdet inte finnas med hänsyn till dennes roll att biträda i överlämnandeförfarandet, inte att självständigt uppträda i detta.

Enligt artikel 10.5 ska den behöriga myndigheten i den utfärdande staten, utan onödigt dröjsmål, ge den eftersökte information för att underlätta för honom eller henne att utse en försvarare, eller ett biträde, där.

När en svensk arresteringsorder utfärdas för lagföring ska, som framgått, den eftersökte som regel ha en försvarare. En skyldighet att underrätta honom eller henne om rätten till försvarare finns i svensk rätt.

När det däremot gäller en arresteringsorder för verkställighet måste en sådan informationsskyldighet införas. Det är tillräckligt att det sker i förordning, lämpligen i förordningen om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. Eftersom Polismyndigheten är behörig myndighet, ska skyldigheten åläggas den myndigheten. Sådan information kan enligt ingresskäl 46 inbegripa en förteckning över försvarare eller namn på jourhavande försvarare som kan tillhandahålla information och ge råd i fall som rör en europeisk arresteringsorder. Enligt ingresskålet kan vederbörande advokatsamfund upprätta en sådan förteckning. Sveriges advokatsamfund har en elektronisk matrikel med register över samtliga advokater i Sverige som är tillgänglig via internet. Informationen finns även på engelska. Matrikeln kommer att länkas till EU- och CCBE-portalen *Find A Lawyer*. Det kan också förutskickas att advokatsamfundet, som ett komplement till den elektroniska förteckningen, särskilt listar advokater som åtar sig uppdrag inom ett visst geografiskt område. Enligt artikel 10.6 ska den eftersöktes rätt till ett biträde inte påverka tidsfristerna i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder eller den verkställande myndighetens skyldighet att inom ramen för dessa och under de villkor som fastställts i rambeslutet avgöra om personen ska överlämnas.

I sammanhanget ska nämnas att förordningen om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder inte gäller i vissa fall (10 §) då i stället förordningen (1982:306) med vissa bestämmelser om utlämning för brott till Sverige ska tillämpas. Det gäller i förhållande till några få medlemsstater, beträffande äldre brott och främst lagföringsfall. Något praktiskt behov av att göra motsva-

rande ändringar i den senare förordningen kan därför inte anses finnas.

Sammanfattningsvis ska en eftersökt person ha rätt att utse ett biträde i Sverige när en svensk arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats. Svensk rätt uppfyller i övrigt, med viss förordningsändring, kraven i artikel 10.4 och 10.5.

Avstående enligt artikel 9 från rätten till tillgång till försvarare

Enligt artikel 10.3 ska artikel 9 gälla för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder i den verkställande staten.

Enligt artikel 9 kan en misstänkt eller tilltalad avstå från sina rättigheter enligt artikel 10. I avsnitt 4.2 ovan har redogjorts för avstående enligt artikel 9 när det gäller rätten till tillgång till försvarare enligt artikel 3. Där gjordes bedömningen att artikel 9 inte kräver någon författningsändring. Motsvarande bedömning görs i fråga om rätten till försvarare för en person som är eftersökt enligt en arresteringsorder för lagföring. Även vad gäller en person som eftersöks enligt en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd görs mot bakgrund av det som angetts i avsnitt 4.2 och de förslag som har lämnats i avsnitten ovan om artikel 10.4 och 10.5 bedömningen att artikel 9 inte föranleder någon författningsändring.

Kravet på att ett avstående från en rätt till tillgång till försvarare ska vara frivilligt och otvetydigt gäller även för en eftersökt person. Det följer av Europadomstolens praxis, som ska beaktas enligt svensk rätt. Eftersökta personer ska vidare få samma information som misstänkta eller tilltalade om sin rätt till tillgång till försvarare. Även bestämmelserna om dokumentation under förundersökningen är tillämpliga beträffande eftersökta personer. Också bestämmelserna om dokumentation under handläggningen i domstol ska tillämpas för eftersökta personer.

Följaktligen görs bedömningen att artikel 9 inte kräver någon författningsändring.

4.8 Utbildning m.m.

Bedömning: För att säkerställa att de bestämmelser om rätten till försvarare m.m. som fortsatt ska gälla och som föreslagits tillämpas korrekt av berörda myndigheter i varje enskilt fall, med beaktande av Europakonventionen, Europadomstolens praxis och EU-stadgan, bör regeringen överväga att ge myndigheterna i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser av myndighetspersonal eller vidta andra åtgärder.

Skälen för bedömningen: Rätten till försvarare och de andra rättigheter som omfattas av direktivet är centrala i det straffrättsliga förfarandet, såväl under förundersökningen som under rättegången i domstol, och i förfarandet i samband med en arresteringsorder. I den i avsnitt 2 nämnda färdplanen inom EU slås fast att skyddet av misstänkta och tilltalades rättigheter är en grundläggande princip i unionen och av avgörande betydelse för att upprätthålla det ömsesidiga förtroendet mellan medlemsstaterna och för allmänhetens tillit till unionen. Enligt färdplanen måste unionsmedborgarskapet ge EU-medborgarna de grundläggande rättigheter som fastställs i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna och i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna samtidigt som samarbetet mellan rättsliga myndigheter och det ömsesidiga erkännandet av straffrättsliga domar och beslut inom EU måste utvecklas. Det uttalas vidare att det måste råda en balans mellan en effektiv brottsbekämpning och enskildas rättssäkerhet.

Det är självfallet av yttersta vikt att regleringen om rätten till försvarare m.m. tillämpas korrekt av berörda myndigheter i varje enskilt fall. Samtidigt är regleringen, inte minst Europakonventionens bestämmelser och Europadomstolens praxis avseende dessa, komplex och utvecklas hela tiden. Flera olika svenska myndigheter tillämpar regleringen och ska tillämpa de nya bestämmelser som föreslagits ovan.

Som framgått av de tidigare avsnitten uppfyller svensk rätt redan i stora delar vad som krävs enligt direktivet. Även tillämpningen i dessa delar motsvarar i allt väsentligt vad som krävs enligt direktivet. I undantagsfall förekommer dock, vilket framgått av bl.a. JO-beslut, brister i tillämpningen. Det är inte acceptabelt.

Vidare föreslås i vissa delar nya bestämmelser. Det är givetvis angeläget att dessa redan från början kommer att tillämpas på ett riktigt sätt.

Slutligen har i vissa delar några författningsändringar inte föreslagits av främst det skälet att tillämpningen ändå i huvudsak motsvarar kraven i direktivet. Att avstå från att kodifiera de delarna förutsätter att tillämpningen framöver kommer att vara korrekt.

För att säkerställa att de bestämmelser om rätten till försvarare m.m. som fortsatt ska gälla och som föreslagits tillämpas korrekt av de berörda myndigheterna i varje enskilt fall, med beaktande av Europakonventionen, Europadomstolens praxis och EU-stadgan, bör regeringen överväga att ge myndigheterna i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser av myndighetspersonal eller vidta andra åtgärder, t.ex. utarbeta riktlinjer eller liknande avseende olika relevanta frågor.

5 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Förslag och bedömning: Författningsändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2016. Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

Skälen för förslaget och bedömningen: I artikel 15 anges att de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa direktivet ska träda i kraft senast den 27 november 2016. Det föreslås därför att författningsändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2016.

Författningsändringarna är av processrättslig karaktär. Av allmänna processrättsliga principer följer att nya processuella bestämmelser blir tillämpliga omedelbart. Det innebär att de ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att de har trätt i kraft. Det finns inte någon anledning att i detta fall frångå denna huvudregel. Några övergångsbestämmelser behövs därför inte.

6 Kostnader

Gällande svensk rätt uppfyller i stora delar direktivets krav. I promemorian lämnas vissa förslag för att direktivets krav ska uppfyllas i samtliga avseenden. I vissa fall rör det sig om ändringar i sak. I andra fall föreslås ändringar som kodifierar gällande praxis eller förtydligar att en rättighet tillkommer den misstänkte eller tilltalade och inte hans eller hennes försvarare. I promemorian görs vidare bedömningen att regeringen bör överväga att ge berörda myndigheter i uppdrag att genomföra t.ex. utbildningsinsatser av myndighetspersonal. Dessutom föreslås förordningsändringar som innebär vissa underrättelseskyldigheter.

De föreslagna ändringarna kan antas leda till högst marginella kostnader för de berörda myndigheterna. Kostnadsökningar ska finansieras inom ramen för befintliga anslag.

7 Författningskommentar

7.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

21 kap.

9 §

Den som är gripen, anhållen eller häktad har rätt att träffa sin försvarare och samtala med honom eller henne i enrum. När försvararen är utsedd av den frihetsberövade får dock undersökningsledaren eller åklagaren under förundersökningen besluta att samtal i enrum inte får äga rum, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet på förvaringsplatsen. Beslutet ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på. Beslutet får överklagas till rätten.

En offentlig försvarare eller en försvarare som är utsedd av den misstänkte och som uppgetts för rätten ska kallas till en huvudförhandling eller ett annat sammanträde inför rätten.

Paragrafen innehåller bl.a. bestämmelser om rätten för frihetsberövade personer att träffa och samtala i enrum med sina försvarare. Paragrafens första stycke har ändrats i sak och språkligt. Andra stycket har moderniserats språkligt. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.2.

Enligt *första styckets första mening* har den som är gripen, anhållen eller häktad rätt att träffa sin försvarare och samtala med honom eller henne i enrum. Rätten gäller även före förhör. Det har klargjorts att det är en rätt för den frihetsberövade, inte för försvararen, och att rätten gäller även en gripen person. Liksom tidigare är rätten att träffa försvararen oinskränkt oavsett om försvararen är offentlig eller privat. Rätten att samtala med försvararen i enrum är liksom tidigare absolut för den som har en offentlig försvarare. När

försvaren är utsedd av den frihetsberövade själv följer av *andra meningen* att undersökningsledaren eller åklagaren under förundersökningen får besluta att samtal i enrum inte får äga rum, om det är nödvändigt antingen för att hindra att sakens utredning försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet på förvaringsplatsen. Utgångspunkten är att den frihetsberövade har rätt att samtala med sin privata försvarare i enrum. Endast i undantagsfall får det vägras. Möjligheterna att vägra samtal i enrum har inskränkts.

Den ena undantagsmöjligheten omfattar situationer där det finns risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på något annat sätt försvåras, om den gripne, anhållne eller häktade och försvararen samtalar med varandra i enrum. Så är fallet när den frihetsberövade har restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av att det föreligger kollusionsfara och en förtrolig kontakt mellan honom eller henne och försvararen innebär en sådan fara.

Den andra undantagsmöjligheten avser fall där det finns en fara för en människas eller människors liv, fysiska hälsa eller frihet på den plats där den frihetsberövade förvaras, om samtalet äger rum.

I båda fallen gäller att ett beslut om att vägra samtal endast får avse samtal under förundersökningen. Dessutom måste ett beslut bedömas vara nödvändigt för att det ska få fattas. Ett beslut bör tidsbegränsas och avse ett visst samtal eller samtal under en viss begränsad tid. Vid bedömningen av om ett beslut bör fattas ska också beaktas de krav på en rättvis rättegång som följer av EU-stadgan, Europakonventionen och Europadomstolens praxis.

Beslut om undantag från rätten till samtal i enrum bör endast komma i fråga när den utpekade försvararen generellt sett eller i det enskilda fallet på goda grunder kan antas komma att uppträda på ett sådant sätt att det finns en risk för att utredningen väsentligen äventyras eller ett trängande behov av att avvärja en fara för liv etc., om ett samtal i enrum äger rum. Så kan vara fallet när han eller hon inte alls uppfyller de krav som gäller enligt rättegångsbalken för att få uppträda som ombud. Han eller hon kan t.ex. antas vara medbrottsling till den frihetsberövade eller annars ha ett intresse av att hjälpa denne genom att otilbörligt påverka utredningen eller angripa människor på platsen. Så kan också vara fallet när personen, även om han eller hon allmänt sett uppfyller de krav som gäller för att få vara försvarare, i det enskilda fallet kan antas ha brottsligt

samröre med den frihetsberövade eller bistå denne på ett otillbörligt sätt, t.ex. genom att utgöra en länk till dennes medbrottslingar, till förhörspersoner eller till andra personer som kan vilja försvåra sakens utredning. Däremot bör t.ex. inte en eventuell risk för att försvararen utsätts för skada när han eller hon ska sammanträffa med den frihetsberövade på förvaringsplatsen kunna berättiga ett beslut om att vägra samtal. Inte heller kan ordningsskäl hindra samtal i enrum enligt denna paragraf.

Enligt *tredje meningen* ska ett beslut av undersökningsledaren eller åklagaren att vägra en frihetsberövad att samtala i enrum med sin privata försvarare vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på.

Av *fjärde meningen* framgår att ett sådant beslut i likhet med vad som gällt tidigare får överklagas till domstol. Att domstolens beslut ska vara skriftligt och innehålla skälen för beslutet följer av allmänna bestämmelser för hur domstolsbeslut ska utformas.

23 kap.

10 §

Undersökningsledaren bestämmer, med de begränsningar som följer av andra–sjätte styckena, vem som får närvara vid förhör.

Vid förhör ska såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara.

Ett biträde till en person som förhörs har rätt att närvara vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen och biträdet svarar mot de krav som ställs på försvarare i 21 kap. 3 § tredje stycket.

Vid förhör med den misstänkte har han eller hon rätt att ha sin försvarare närvarande. När försvararen är utsedd av den misstänkte och förhöret inte hålls på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket får dock undersökningsledaren eller åklagaren besluta att försvararen inte får närvara, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Beslutet ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på. Vid annat förhör har den misstänkte eller försvararen rätt att närvara, om förhöret hålls på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket eller om det kan ske utan men för utredningen.

Ett målsägandebitråde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Detsamma gäller en stödperson, om hans eller hennes närvaro inte är till men för utredningen.

När den som hörs är under 15 år bör den som har vårdnaden om honom eller henne vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen.

Undersökningsledaren får besluta att det som har förekommit vid förhör inte får uppenbaras.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vem som får närvara vid förhör under förundersökningen. Paragrafens fjärde stycke, som behandlar rätten för misstänkta och deras försvarare att närvara vid förhör, har ändrats i sak. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.2.

Vid förhör med den misstänkte har han eller hon enligt *fjärde styckets första mening* rätt att ha sin försvarare närvarande. Det gäller både när försvararen är offentlig och när försvararen är utsedd av den frihetsberövade. Det har klargjorts att rätten tillkommer den misstänkte, inte försvararen. För den som har en offentlig försvarare är rätten numera oinskränkt. När försvararen är privat och förhöret inte hålls på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket får enligt *andra meningen* undersökningsledaren eller åklagaren besluta att försvararen inte får närvara, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras eller avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Utgångspunkten är att den misstänkte har rätt att ha sin privata försvarare närvarande vid eget förhör. Endast i undantagsfall får det vägras. Möjligheterna att göra det har begränsats.

Den ena möjligheten till undantag omfattar situationer där det finns risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på något annat sätt försvåras, om den privata försvararen är närvarande vid förhöret med den misstänkte. Så är fallet när den misstänkte är frihetsberövad och har ålagts restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av att det föreligger kollusionsfara och en närvaro av försvararen innebär en sådan fara. Undantagsvis kan så också vara fallet när den misstänkte inte är frihetsberövad med restriktioner men det ändå finns en kollusionsfara i förhållandet mellan honom eller henne och försvararen, t.ex. när den misstänkte hämtas till ett förhör eller ett förhör annars kommer hastigt på för den misstänkte och han eller hon då pekar ut en viss person som försvarare och vill att denne ska närvara vid förhöret.

Den andra möjligheten till undantag avser situationer där det finns en fara för en människas eller människors liv, fysiska hälsa

eller frihet, om försvararen är närvarande vid förhöret. Faran kan avse platsen där förhöret ska äga rum eller föreligga i förhållande till en människa på en annan plats.

I båda dessa undantagsfall gäller att ett beslut om att vägra försvararnärvaro vid förhöret måste bedömas vara nödvändigt för att det ska få fattas. Att ett beslut endast kan avse förhör under förundersökningen följer av att paragrafen avser förhör med en *misstänkt*. Av 23 § framgår att förevarande paragraf även gäller för en tilltalad när en avslutad förundersökning kompletteras med förhör med honom eller henne. Ett beslut bör tidsbegränsas och avse ett visst förhör eller förhör under en viss begränsad tid. Vid bedömningen av om ett beslut bör fattas ska också beaktas de krav på en rättvis rättegång som följer av EU-stadgan, Europakonventionen och Europadomstolens praxis. Vid den bedömningen ska vägas in bl.a. att den misstänkte har ett synnerligen starkt intresse av att ha sin försvarare närvarande vid eget förhör och att bevisvärdet av den misstänktes uppgifter som regel blir högre om de lämnats när försvararen varit närvarande än när så inte varit fallet. Detta innebär att en närvaro av försvararen ytterst sällan bör vägras.

I kommentaren till 21 kap. 9 § har närmare utvecklats i vilka fall beslut om undantag från rätten till samtal i enrum med en privat försvarare kan komma i fråga. Det som angetts där kan på motsvarande sätt motivera undantag från den misstänktes rätt att ha en sådan försvarare närvarande vid eget förhör. Ett ytterligare exempel på när ett undantag vad gäller förhörssituationen kan vara motiverat är när faran för liv, hälsa eller frihet riktar sig mot en person på en annan plats än förhørsplatsen och faran är akut samtidigt som försvararen kan antas inte vilja infinna sig till ett förhör som bestäms till en tid som är rimlig med beaktande av både faran och försvararens faktiska möjligheter att inställa sig. Så kan vara fallet när den misstänkte misstänks för att vara inblandad i ett pågående människorov där det är ovisst var den bortrövade befinner sig och en försvararnärvaro inte kan påräknas inom en sådan rimlig tid. Som exempel på skäl som inte längre kan åberopas för vägra en försvarares närvaro kan nämnas ett antagande om att försvararen enbart kommer att störa förhöret.

Av *tredje meningen* följer att ett beslut av förundersökningsledaren eller åklagaren att vägra en försvararnärvaro ska vara skriftligt och ange de skäl som det grundas på. Ett beslut av en undersök-

ningsledare som inte är åklagare kan prövas av en åklagare. Om den misstänkte vill få ett sådant beslut prövat, bör förhöret normalt anstå tills en prövning har hunnit ske. Beslut av en åklagare kan överprövas av en högre åklagare.

Enligt *fyärde meningen* har den misstänkte eller försvararen rätt att närvara vid annat förhör, om förhöret hålls på den misstänktes begäran enligt 18 § andra stycket eller om det kan ske utan men för utredningen. Någon ändring i sak i denna del är inte avsedd. Rätten att närvara vid förhör med andra personer än den misstänkte gäller oavsett om försvararen är offentlig eller utsedd av den misstänkte. När förhöret hålls på den misstänktes begäran har både den misstänkte och hans eller hennes försvarare rätt att närvara. Om det är förundersökningsledaren som har föranstaltat om förhöret, får den misstänkte eller åtminstone försvararen närvara när det kan ske utan men för utredningen.

24 kap.

21 a §

Den som har frihetsberövats genom gripande enligt 7 § första stycket, genom överlämnande till en polisman enligt 7 § andra stycket och då inte har frigetts, genom anhållande eller genom häktning enligt 17 § har rätt att utan dröjsmål få någon av sina närmaste anhöriga eller någon annan person som står honom eller henne särskilt nära underrättad om frihetsberövandet.

Undersökningsledaren eller åklagaren får dock under förundersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska en underrättelse lämnas utan dröjsmål.

Om den frihetsberövade motsätter sig att någon underrättas om frihetsberövandet, får en underrättelse lämnas bara om det finns synnerliga skäl.

En underrättelse behöver inte lämnas, om frihetsberövandet har upphört.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätten för frihetsberövade personer att få närstående underrättade om frihetsberövandet. Bestämmelserna gäller numera endast frihetsberövade som är över 18 år. I 5 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns bestämmelser om underrättelse avseende un-

deråriga frihetsberövade. Förevarande paragrafs tidigare första stycke har delats upp i två stycken och ändrats i sak. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.4.

Enligt *första stycket* har den som har frihetsberövats genom gripande enligt 7 § första stycket, genom överlämnande till en polisman enligt 7 § andra stycket och då inte har frigetts, genom anhållande eller genom häktning enligt 17 § rätt att utan dröjsmål få någon av sina närmaste anhöriga eller någon annan person som står honom eller henne särskilt nära underrättad om frihetsberövandet. Liksom tidigare åligger det den ansvarige tjänstemannen vid den berörda myndigheten att på eget initiativ fråga den frihetsberövade om han eller hon önskar att en närstående ska underrättas. Den frihetsberövade behöver inte själv begära att en underrättelse ska lämnas. Att underrättelsen ska lämnas utan dröjsmål innebär att den ska lämnas så snart som möjligt.

I *andra styckets första mening* föreskrivs att undersökningsledaren eller åklagaren dock under förundersökningen får besluta att skjuta upp en underrättelse, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. Utgångspunkten är att den frihetsberövade har rätt att få en närstående underrättad om frihetsberövandet. Ett beslut om att skjuta upp en underrättelse får fattas endast undantagsvis. Möjligheten att skjuta upp en underrättelse har i viss mån inskränkts. Det får ske då det finns risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på något annat sätt försvåras, om en underrättelse lämnas till den person som den frihetsberövade önskar få underrättad. Så är fallet när den frihetsberövade har ålagt restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av det föreligger kollusionsfara och en underrättelse till personen innebär en sådan fara.

Ett beslut om att skjuta upp en underrättelse måste bedömas vara nödvändigt för att det ska få fattas. Behovet av att skydda utredningen om det brott som föranlett frihetsberövandet måste vara så starkt att utredningen utan ett sådant beslut väsentligen äventyras. Ett beslut av en undersökningsledare som inte är åklagare kan prövas av en åklagare. Beslut av en åklagare kan överprövas av en högre åklagare. När det inte längre finns skäl för beslutet ska enligt *andra meningen* en underrättelse lämnas utan dröjsmål. Av 20 § förundersökningskungörelsen (1947:948) följer att beslut enligt förevarande paragraf ska dokumenteras. Både en uppgift om att en

underrättelse har skjutits upp och en uppgift om att underrättelsen senare har lämnats ska antecknas.

Tredje stycket och fjärde stycket motsvarar i sak de tidigare andra och tredje styckena.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

5 §

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, ska vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge. Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska en sådan vuxen samtidigt eller annars omedelbart efter frihetsberövandet underrättas om detta och skälen för det.

Undersökningsledaren eller åklagaren får dock under förundersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövande, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska en underrättelse omedelbart lämnas. Detsamma gäller en kallelse, om ett förhör med den unge ska hållas.

Första stycket gäller inte, om en underrättelse eller en kallelse strider mot den unges bästa eller det annars finns särskilda skäl mot en sådan.

En underrättelse om frihetsberövande behöver inte lämnas, om frihetsberövandet har upphört.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en vårdnadshavare eller en annan vuxen bl.a. ska underrättas när en underårig misstänks för brott. I paragrafen har införts en skyldighet att underrätta även om ett frihetsberövande av den unge. Den skyldigheten fanns tidigare med delvis annan innebörd i 24 kap. 21 a § rättegångsbalken. Föreliggande paragrafs tidigare enda stycke har delats upp och arbetats samman med den nya underrättelseskyldigheten. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.4.

Enligt *första styckets första mening* gäller liksom tidigare att om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, ska vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och

fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge. I den nya *andra meningen* föreskrivs att om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska en sådan vuxen samtidigt eller annars omedelbart efter frihetsberövandet underrättas om detta och skälen för det. Den vuxne ska alltså samtidigt som han eller hon underrättas om brottsmisstanken underrättas om ett frihetsberövande av den underårige. Om en underrättelse om brottsmisstanke redan har lämnats och frihetsberövandet på grund av den misstanken har skett i ett senare skede av utredningen, ska underrättelsen om gripandet, anhållandet eller häktningen och skälen för detta lämnas omedelbart efter frihetsberövandet.

Skyldigheten att underrätta om ett frihetsberövande inträder oftast vid gripandet av den unge, eftersom den ska fullgöras omedelbart, både i det fallet att underrättelsen kan lämnas samtidigt som en underrättelse om brottsmisstanken och i det fallet att underrättelsen ska lämnas efter ett frihetsberövande i ett senare skede. När den unge grips genom ett envarsgripande enligt 24 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken inträder skyldigheten när han eller hon överlämnats till en polisman och då inte frigetts.

Underrättelsen ska innehålla inte endast en uppgift om att ett frihetsberövande har skett utan också uppgifter om skälen för frihetsberövandet.

Skyldigheten att underrätta om ett frihetsberövande gäller i förhållande till samma personkrets som ska få en underrättelse om brottsmisstanke. Bedömningen av vilka personer som ska underrättas om ett frihetsberövande får göras på samma sätt som i fråga om vilka som ska underrättas om en brottsmisstanke. När en underrättelse om brottsmisstanke har lämnats och ett frihetsberövande på grund av misstanken sker senare ska normalt de personer som fått den förstnämnda underrättelsen även underrättas om frihetsberövandet och skälen för detta.

Enligt *andra styckets första mening* får undersökningsledaren eller åklagaren dock under förundersökningen besluta att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövande, om det är nödvändigt för att hindra att sakens utredning försvåras. Beslutet ska avse att en underrättelse eller en kallelse skjuts upp. Möjligheterna att skjuta

upp en underrättelse om brottsmisstanke eller en underrättelse om frihetsberövande har inskränkts något. Ett sådant beslut får fattas endast i rena undantagsfall. Möjligheten att avvakta med en kallelse har också i viss mån begränsats. Liksom tidigare får den bedömningen göras något annorlunda än den som görs i fråga om en underrättelse. Ledning för bedömningen kan sökas i tidigare praxis.

För att ett beslut om att skjuta upp en underrättelse om ett frihetsberövande ska få fattas krävs att det finns en risk för att bevis undanröjs eller sakens utredning på något annat sätt försvåras, om en underrättelse om frihetsberövandet lämnas till en sådan person som normalt ska underrättas. I dessa fall handlar det om att den unge har ålagts restriktioner för sina kontakter med omvärlden på grund av att det föreligger kollusionsfara och en underrättelse till personen innebär en sådan fara. Detta gäller både när frågan om underrättelse aktualiseras samtidigt som frågan om att lämna en underrättelse om brottsmisstanken och när frågan aktualiseras i ett senare skede. I det förra fallet ska bedömningen av om en underrättelse om brottsmisstanken kan lämnas göras på samma sätt. När den unge inte har frihetsberövats på grund av brottsmisstanken, och alltså inte har restriktioner, bör det i regel inte komma i fråga att skjuta upp underrättelsen om brottsmisstanken. Att skjuta upp en sådan underrättelse av enbart t.ex. den anledningen att den kan fördröja utredningen bör inte längre komma i fråga. I likhet med vad som gällt tidigare kan den unges önskemål om att t.ex. hans eller hennes vårdnadshavare inte ska underrättas inte utgöra ett skäl för att skjuta upp en underrättelse.

Ett beslut om att skjuta upp en underrättelse eller en kallelse måste bedömas vara nödvändigt för att det ska få fattas. Behovet av att skydda utredningen om brottet måste vara så starkt att utredningen utan ett sådant beslut väsentligen äventyras. Ett beslut som har fattats av en undersökningsledare som inte är åklagare kan prövas av en åklagare. Beslut av en åklagare kan överprövas av en högre åklagare.

Av *andra meningen i andra stycket* följer att när det inte längre finns skäl för beslutet att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke eller ett frihetsberövande ska en underrättelse omedelbart lämnas. Enligt *tredje meningen* gäller detsamma en kallelse, om ett förhör ska hållas med den unge. Om alltså ett förhör är planerat att hållas med den unge när det inte längre finns någon kollusions-

fara i förhållande till den som inte kallats till tidigare förhör, ska denne omedelbart kallas till det planerade förhöret. Om ett förhör har hållits dessförinnan, ska inte den tidigare uppskjutna kallelsen utfärdas.

Av 20 § förundersökningskungörelsen (1947:948) följer att beslut som gäller en underrättelse om frihetsberövande ska dokumenteras. Både en uppgift om att en sådan underrättelse har skjutits upp och en uppgift om att underrättelsen senare har lämnats ska antecknas.

I *tredje stycket* föreskrivs att första stycket inte gäller, om en underrättelse eller en kallelse strider mot den unges bästa eller det annars finns särskilda skäl mot en sådan. Med att det strider mot den unges bästa menas att den unge lever under sådana förhållanden att en underrättelse om brottsmisstanke eller om ett frihetsberövande eller en kallelse till förhör kan leda till fysisk bestraffning eller annan kränkande behandling av honom eller henne. Med andra särskilda skäl avses situationer där det rör sig om förseelser av mycket bagatellartat slag eller liknande fall. Sådana skäl kan inte föreligga i situationer där den unge har frihetsberövats.

Enligt *fyärde stycket* behöver en underrättelse om frihetsberövande inte lämnas, om frihetsberövandet har upphört.

6 §

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, ska socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen ska det framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott samt hur den misstänkte ställt sig till ett deltagande.

Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska socialnämnden samtidigt eller annars genast efter frihetsberövandet underrättas om detta och skälen för det.

Paragrafen innehåller bestämmelser om underrättelse till socialnämnden när en person under arton år är skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa. Paragrafen har ändrats i sak. Ändringen har behandlats i avsnitt 4.4.

Av det nya *andra stycket* följer att om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska socialnämnden samtidigt som den genast underrättas om misstanken enligt första stycket underrättas om frihetsberövandet och skälen för

detta. Vidare följer att när frihetsberövandet har skett efter det att en underrättelse om brottsmisstanken redan lämnats ska socialnämnden underrättas om frihetsberövandet och skälen för det genast efter det att beslutet om detta har fattats.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder

8 kap.

3 §

När en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige har den som eftersöks rätt att utse ett biträde här. Biträdet ska genom information och råd bistå den eftersöktes försvarare eller ombud i den verkställande medlemsstaten i förfarandet om överlämnande till Sverige.

Paragrafen är ny. De närmare övervägandena finns i avsnitt 4.7.

I *första meningen* anges att när en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige har den som eftersöks rätt att utse ett biträde här. Enligt *andra meningen* ska biträdet genom information och råd bistå den eftersöktes försvarare eller ombud i den verkställande medlemsstaten i förfarandet om överlämnande till Sverige.

Rätten till biträde gäller under förfarandet om överlämnande till Sverige i den andra medlemsstaten. Rätten inträder när den eftersökte underrättas om denna av den verkställande myndigheten i den staten. Om den myndigheten informerar Polismyndigheten i Sverige om att den eftersökte vill utöva rätten, ska enligt 11 a § förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder Polismyndigheten utan dröjsmål ge den eftersökte information som underlättar för honom eller henne att utse ett biträde. Exempelvis har Sveriges advokatsamfund information som är tillgänglig via internet över verksamma advokater i Sverige. Rätten till biträde upphör när överlämnandeförfarandet avslutas i den verkställande staten.

Biträdet ska bistå försvararen eller ombudet i överlämnandeförfarandet genom information och råd men inte ha någon självstän-

dig roll i detta. Syftet är att den eftersökte ska kunna utöva sina rättigheter enligt rådets rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna. Det närmare innehållet i och formerna för utförande av ett uppdrag som biträde får utvecklas i praxis.

Rätten att utse ett biträde får inte påverka de tidsfrister och villkor som gäller enligt rambeslutet.

När en arresteringsorder för lagföring har utfärdats i Sverige pågår en förundersökning här och då har den eftersökte rätt att utse en försvarare eller att få en offentlig försvarare enligt bestämmelser i rättegångsbalken.

7.4 Förslaget till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)

3 kap.

4 §

En intagen får stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation i den utsträckning det lämpligen kan ske.

Elektronisk kommunikation mellan den intagne och hans eller hennes offentliga försvarare får inte vägras. Elektronisk kommunikation med en försvarare som är utsedd av den intagne får vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. I andra fall får sådan kommunikation vägras, om den kan äventyra säkerheten.

Kommunikation får endast vägras, om det inte är tillräckligt att avlyssna den enligt 5 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätten för intagna personer att stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation. Paragrafen har ändrats i sak och delats in i stycken. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.2 och 4.3.

Första stycket motsvarar den tidigare första meningen i det dåvarande enda stycket. Av första stycket följer att en intagen har rätt att stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation i den utsträckning det lämpligen kan ske.

I det nya *andra styckets första mening* har förtydligats att elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hen-

nes offentliga försvarare inte får vägras. En intagen har alltså en oinskränkt rätt att stå i förbindelse med sin offentliga försvarare.

Av *andra meningen* följer att elektronisk kommunikation mellan en intagen och en försvarare som är utsedd av den intagne får vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Utgångspunkten är att det finns en rätt för den intagne att kommunicera elektroniskt med sin privata försvarare, i den utsträckning det lämpligen kan ske. Endast i undantagsfall får kommunikation vägras. Möjligheterna att göra det har begränsats. Bestämmelsen omfattar främst en intagen som är gripen, anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott men kan träffa även annan intagen som har en privat försvarare, jfr 1 kap. 2 §.

Undantaget från rätten till kommunikation med en privat försvarare avser situationer där det finns en fara för en människas eller människors liv, fysiska hälsa eller frihet, om kommunikation sker. Faran kan avse platsen där den intagne befinner sig eller föreligga i förhållande till en människa på annan plats. Ett beslut om undantag får endast avse kommunikation under förundersökningen. Det måste också bedömas vara nödvändigt. Ett beslut bör tidsbegränsas och avse viss kommunikation eller kommunikation under viss tid. Vid bedömningen av om ett beslut bör fattas ska också beaktas de krav på en rättvis rättegång som följer av EU-stadgan, Europakonventionen och Europadomstolens praxis.

I kommentaren till 21 kap. 9 § rättegångsbalken har närmare utvecklats i vilka fall beslut om undantag från rätten till samtal i enrum med en privat försvarare kan komma i fråga. Det som angetts där kan på motsvarande sätt motivera undantag från den intagnes rätt att kommunicera elektroniskt med sin privata försvarare. Ett ytterligare exempel på när ett undantag kan vara motiverat är när faran för liv, hälsa eller frihet riktar sig mot en person på en annan plats än förvaringsplatsen och faran är akut samtidigt som försvararen kan antas agera på ett sätt som kan öka eller vidmakthålla faran för den personen, t.ex. genom att förmedla budskap mellan den intagne och personer som är delaktiga i att faran uppstått.

Enligt *tredje meningen* får elektronisk kommunikation i andra fall vägras, om den kan äventyra säkerheten. Med andra fall avses kommunikation med andra personer än den intagnes offentliga eller privata försvarare. Bedömningen av om kommunikation i ett

visst fall kan äventyra säkerheten ska göras på samma sätt som tidigare.

Av *tredje stycket* följer att elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes privata försvarare eller en tredje person endast får vägras om det inte är tillräckligt att avlyssna kommunikationen. Utgångspunkten är alltså att kommunikationen ska avlyssnas i stället för att vägras. Möjligheten att avlyssna regleras närmare i 5 §.

5 §

Elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes offentliga försvarare får inte avlyssnas. Sådan kommunikation mellan en intagen och en av honom eller henne utsedd försvarare får avlyssnas, om en avlyssning innebär att kommunikationen inte måste vägras. I andra fall får en intagens elektroniska kommunikation avlyssnas, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.

De som ska kommunicera med varandra ska i förväg informeras om kontrollen.

Paragrafen behandlar möjligheterna att avlyssna elektronisk kommunikation. Den har ändrats i sak. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.3.

Första styckets första mening motsvarar det tidigare andra stycket. Där slås fast att elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes offentliga försvarare inte får avlyssnas. En intagen som har en offentlig försvarare har en absolut rätt till konfidentiell kontakt genom elektronisk kommunikation med denne.

Enligt *andra meningen* får sådan kommunikation mellan en intagen och en av honom eller henne utsedd försvarare avlyssnas, om en avlyssning innebär att kommunikationen inte måste vägras. Elektronisk kommunikation med en privat försvarare kan enligt 4 § vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Om sådana skäl i och för sig föreligger men det är tillräckligt att avlyssna kommunikationen för att tillgodose behovet av att avvärja faran, får avlyssning ske. I första hand ska, i situationer av sådan fara, avlyssning ske och i andra hand kommunikationen vägras. Möjligheten att avlyssna kommunikation med en privat försvarare har inskränkts.

Av *tredje meningen* följer att i andra fall än de som avses i första och andra meningarna får en intagens elektroniska kommunikation avlyssnas, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl. Bedömningen av om sådana skäl föreligger vid elektronisk kommunikation med en tredje part ska göras på samma sätt som tidigare.

Andra stycket motsvarar den tidigare andra meningen i första stycket. Enligt detta ska de som ska kommunicera med varandra i förväg informeras om avlyssningen.

7 §

Försändelser mellan en intagen och en av honom eller henne utsedd försvarare ska vidarebefordras, om det inte under förundersökningen är nödvändigt att vägra vidarebefordran för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet.

I andra fall får en intagen vägras att sända eller ta emot en försändelse, om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten.

En försändelse som den intagne inte får sända eller ta emot får hållas kvar.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätten för intagna att sända och ta emot försändelser utom vad gäller försändelser till eller från en offentlig försvarare och vissa juridiska personer, som regleras i 6 §. Paragrafen har ändrats i sak och delats in i stycken. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.2.

Enligt *första stycket* ska försändelser mellan en intagen och en av honom eller henne utsedd försvarare vidarebefordras, om det inte under förundersökningen är nödvändigt att vägra vidarebefordran för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Utgångspunkten är att det finns en rätt för den intagne att sända eller ta emot försändelser från sin privata försvarare. Endast i undantagsfall får det vägras. Möjligheterna att göra det har begränsats. Bestämmelsen omfattar en intagen som är gripen, anhållen eller häktad på grund av brottsmisstanke men även annan intagen som har en privat försvarare, jfr 1 kap. 2 §.

Undantaget från rättigheten avser situationer där det finns en fara för en människas eller människors liv, fysiska hälsa eller frihet, om vidarebefordran av en försändelse sker. Faran kan avse platsen där den intagne befinner sig eller föreligga i förhållande till en människa på annan plats. Ett beslut om undantag får endast avse vidarebefordran av försändelser under förundersökningen. Det

måste också bedömas vara nödvändigt. Ett beslut bör avse en viss försändelse. Vid bedömningen av om ett beslut bör fattas ska också beaktas de krav på en rättvis rättegång som följer av EU-stadgan, Europakonventionen och Europadomstolens praxis.

I kommentaren till 21 kap. 9 § rättegångsbalken har närmare utvecklats i vilka fall beslut om undantag från rätten till samtal i enrum med en privat försvarare kan komma i fråga. Det som angetts där kan på motsvarande sätt motivera undantag från den intagnes rätt att till en privat försvarare sända eller från denne ta emot försändelser. Ett ytterligare exempel på när ett undantag kan vara motiverat är när faran för liv, hälsa eller frihet riktar sig mot en person på en annan plats än förvaringsplatsen och faran är akut samtidigt som försvararen kan antas agera på ett sätt som kan öka eller vidmakthålla faran för den personen.

Andra stycket motsvarar i huvudsak den tidigare första meningen i det dåvarande enda stycket. Av andra stycket följer att en intagen i andra fall får vägras att sända eller ta emot en försändelse, om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten. Med andra fall avses kontakt med annan än den intagnes offentliga försvarare och vissa juridiska personer enligt 6 § eller den intagnes privata försvarare enligt första stycket i förevarande paragraf.

Bestämmelsen i *tredje stycket* fanns tidigare i andra meningen i det dåvarande enda stycket. Den innebär att en försändelse som den intagne inte får sända eller ta emot får hållas kvar. Enligt 9 § ska en försändelse som hålls kvar lämnas ut till den intagne så snart som möjligt och senast när han eller hon inte längre ska vara berövad friheten, om inte särskilda skäl talar mot ett utlämnande. Sådana särskilda skäl bör som regel inte anses finnas i de fall som avses i förevarande paragrafs första stycke.

8 §

En försändelse som hålls kvar får granskas endast om

1. den intagne har medgett det,
2. en granskning i fall som avses i 7 § första stycket innebär att en vidarebefordran av försändelsen inte måste vägras, eller
3. det i fall som avses i 7 § andra stycket är absolut nödvändigt av säkerhetsskäl.

En försändelse som avses i 6 § får endast granskas i syfte att utreda vem avsändaren är.

Paragrafen behandlar möjligheterna att granska intagnas försändelser. Den har ändrats i sak. Ändringarna har behandlats i avsnitt 4.3.

Enligt *första stycket* får en försändelse som hålls kvar granskas endast i tre fall. Av *första punkten* följer att en granskning får ske om den intagne har medgett det. Detta gäller sedan tidigare. Enligt *andra punkten* får en granskning ske när det innebär att en vidarebefordran i fall som avses i 7 § första stycket inte måste vägras. Enligt 7 § första stycket kan en vidarebefordran av en försändelse till eller från en försvarare som är utsedd av den intagne vägras under förundersökningen, om det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Om sådana skäl i och för sig föreligger men det är tillräckligt att granska försändelsen för att tillgodose behovet av att avvärja faran, får granskning ske. I första hand ska, i situationer av sådan fara, en granskning ske och i andra hand en vidarebefordran av försändelsen vägras. Möjligheten att granska försändelser till eller från en privat försvarare har inskränkts. Enligt *tredje punkten* får en granskning ske i fall som avses i 7 § andra stycket, om det är absolut nödvändigt av säkerhetsskäl. Det handlar om andra fall än de som avses i punkterna 1 och 2 i förevarande paragraf. Någon ändring i denna del är inte avsedd med undantag av den inskränkning som gjorts genom punkten 2.

7.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder

7 kap.

3 §

När en arresteringsorder för verkställighet av en frihetsberövande påföljd har utfärdats i Sverige har den som eftersöks rätt att utse ett biträde här. Biträdet ska genom information och råd bistå den eftersöktes försvarare eller ombud i den verkställande staten i förfarandet om överlämnande till Sverige.

Paragrafen är ny. Den innehåller en rätt för den som eftersöks enligt en arresteringsorder som har utfärdats i Sverige för verkställighet av en frihetsberövande påföljd att utse ett biträde här. Biträdet ska genom information och råd bistå den eftersöktes försvarare

eller ombud i den verkställande staten i förfarandet om överlämnande till Sverige.

Bestämmelsen motsvarar 8 kap. 3 § lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. Det hänvisas till författningskommentaren till den paragrafen. Av 10 a § förordningen (2012:566) om överlämnande till Sverige enligt en nordisk arresteringsorder följer att om den verkställande myndigheten i den andra staten informerar Polismyndigheten i Sverige om att den eftersökte vill utöva rätten till biträde, ska Polismyndigheten utan dröjsmål ge den eftersökte information som underlättar för honom eller henne att utse ett sådant.

I

(Lagstiftningsakter)

DIREKTIV

EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2013/48/EU

av den 22 oktober 2013

om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet

EUROPAPARLAMENTET OCH EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR
ANTAGIT DETTA DIREKTIV

med beaktande av fördraget om Europeiska unionens funktions-
sätt, särskilt artikel 82.2 b,

med beaktande av Europeiska kommissionens förslag,

efter översändande av utkastet till lagstiftningsakt till de natio-
nella parlamenten,

med beaktande av Europeiska ekonomiska och sociala kommit-
téns yttrande ⁽¹⁾,

efter att ha hört Regionkommittén,

i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet ⁽²⁾, och

av följande skäl:

(1) I artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grund-
läggande rättigheterna (nedan kallad *stadgan*), artikel 6 i
den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga
rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan kal-
lad *Europakonventionen*) och artikel 14 i den internatio-
nella konventionen om medborgerliga och politiska rät-
tigheter (nedan kallad *ICCPR-konventionen*) garanteras rät-
ten till en rättvis rättegång. I artikel 48.2 i stadgan ga-
ranteras rätten till försvar.

(2) Unionen har satt som mål att bevara och utveckla ett
område med frihet, säkerhet och rättvisa. Enligt ordfö-
randeskapets slutsatser från Europeiska rådets möte i
Tammerfors den 15 och 16 oktober 1999, särskilt punkt
33, bör principen om ömsesidigt erkännande av domar
och andra beslut av rättsliga myndigheter bli en hörnsten
i det rättsliga samarbetet på det civilrättsliga och det

straffrättsliga området inom unionen, eftersom ett starkt
ömsesidigt erkännande samt en nödvändig tillnärmning
av lagstiftningen skulle underlätta samarbetet mellan be-
höriga myndigheter och det rättsliga skyddet av enskildas
rättigheter.

(3) Enligt artikel 82.1 i fördraget om Europeiska unionens
funktionssätt (EUF-fördraget) ska det straffrättsliga sam-
arbetet inom unionen bygga på principen om ömsesidigt
erkännande av domar och rättsliga avgöranden.

(4) Genomförandet av principen om ömsesidigt erkännande
av avgöranden i straffrättsliga förfaranden förutsätter att
medlemsstaterna har förtroende för varandras straffrätts-
liga system. Omfattningen av ömsesidigt erkännande är i
hög grad beroende av en rad faktorer, som inbegriper
mekanismer till skydd för misstänkta eller tilltalades rät-
tigheter och gemensamma miniminormer för att under-
lätta tillämpningen av principen om ömsesidigt erkän-
nande.

(5) Även om alla medlemsstater är parter i Europakonven-
tionen och ICCPR-konventionen har erfarenheten visat
att enbart detta inte alltid räcker för att skapa tillräckligt
förtroende för andra medlemsstaters straffrättsliga system.

(6) Ömsesidigt erkännande av avgöranden i straffrättsliga
förfaranden kan bara fungera effektivt i en anda av tillit,
där inte endast de rättsliga myndigheterna utan samtliga
aktörer i den straffrättsliga processen likställer avgöran-
den av rättsliga myndigheter i andra medlemsstater med
avgöranden som meddelas i den egna staten, vilket för-
utsätter förtroende inte bara för innehållet i den andra
medlemsstatens bestämmelser, utan också för att de till-
lämpas korrekt. Ett starkt ömsesidigt förtroende förutsät-
ter detaljerade bestämmelser för att skydda de proces-
suella rättigheter och garantier som fastställs i stadgan,
Europakonventionen och ICCPR-konventionen. Det krä-
ver också att man, genom detta direktiv och andra åtgär-
der, inom unionen vidareutvecklar de miniminormer
som fastställs i stadgan och Europakonventionen.

⁽¹⁾ EUT C 43, 15.2.2012, s. 51.

⁽²⁾ Europaparlamentets ståndpunkt av den 10 september 2013 (ännu ej
offentliggjord i EUT) och rådets beslut av den 7 oktober 2013.

- (7) Artikel 82.2 i EUF-fördraget fastställer tillämpliga minimiregler i medlemsstaterna för att underlätta det ömsesidiga erkännandet av domar och rättsliga avgöranden samt polissamarbete och rättsligt samarbete i sådana straffrättsliga frågor som har en gränsöverskridande dimension. Den artikeln anger "personers rättigheter vid det straffrättsliga förfarandet" som ett av de områden på vilka minimiregler får fastställas.
- (8) Gemensamma minimiregler bör leda till ökat förtroende för alla medlemsstaters straffrättsliga system, vilket i sin tur bör bidra till ett effektivare rättsligt samarbete i en anda av ömsesidigt förtroende och till främjandet av de grundläggande rättigheterna i unionen. Sådana gemensamma minimiregler bör också bidra till att avlägsna hindren för den fria rörligheten för medborgarna inom medlemsstaternas hela territorium. Sådana gemensamma minimiregler bör fastställas när det gäller rätten till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden, rätten att få en tredje part underrättad vid ett frihetsberövande och rätten att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet.
- (9) Den 30 november 2009 antog rådet en resolution om en färdplan för att stärka misstänkta eller tilltalades processuella rättigheter vid straffrättsliga förfaranden (nedan kallad *färdplanen*)⁽¹⁾. Färdplanen ska genomföras stegvis och omfattar åtgärder avseende rätten till översättning och tolkning (åtgärd A), rätten till information om rättigheter och om anklagelsen (åtgärd B), rätten till juridisk rådgivning och rättshjälp (åtgärd C) och rätten till kommunikation med släktingar, arbetsgivare och konsulära myndigheter (åtgärd D) och särskilda skyddsåtgärder för utsatta misstänkta eller tilltalade (åtgärd E). I färdplanen understryks att uppräkningsordningen för rättigheterna endast är vägledande och därför skulle kunna ändras i enlighet med prioriteringarna. Färdplanen är avsedd att utgöra en enhet och först när alla dess delar har genomförts kommer det att märkas fullt ut vilka fördelar den ger.
- (10) Den 11 december 2009 välkomnade Europeiska rådet färdplanen och införlivade den i *Stockholmsprogrammet – ett öppet och säkert Europa i medborgarnas tjänst och för deras skydd*⁽²⁾ (punkt 2.4). Europeiska rådet underströk att färdplanen inte är uttömmande och uppmanade kommissionen att undersöka behovet av en komplettering när det gäller minimiregler för processuella rättigheter för misstänkta och tilltalade och att göra en bedömning av huruvida andra frågor, till exempel frågan om oskuldspresumtionen, behöver behandlas i syfte att förbättra samarbetet på detta område.
- (11) Två åtgärder har hittills antagits enligt färdplanen, nämligen Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU av den 20 oktober 2010 om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden⁽³⁾ och Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden⁽⁴⁾.
- (12) I detta direktiv fastställs minimiregler avseende rätten till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och i förfaranden om verkställighet av en europeisk arresteringsorder enligt rådets rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna⁽⁵⁾ (nedan kallad *den europeiska arresteringsordern*) och rätten att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet. Direktivet främjar således tillämpningen av stadgan, särskilt artiklarna 4, 6, 7, 47 och 48, och bygger på artiklarna 3, 5, 6 och 8 i Europakonventionen, såsom dessa tolkas av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan kallad *Europadomstolen*), som i sin rättspraxis regelbundet fastställer normer i fråga om rätten till tillgång till försvarare. Enligt den rättspraxisen förutsätter ett rättvist förfarande bland annat att en misstänkt eller tilltalad kan få tillgång till samtliga tjänster som särskilt kopplas till rättsligt bistånd. I det hänseendet bör de misstänkta eller tilltalades försvarare utan begränsningar kunna säkra de grundläggande aspekterna av försvaret.
- (13) Utan att det påverkar medlemsstaternas skyldigheter enligt Europakonventionen att säkerställa rätten till en rättvis rättegång, bör förfaranden avseende mindre förseelser som begås i ett fängelse och förfaranden avseende förseelser som begås i militära sammanhang och som hanteras av en befälhavare inte anses vara straffrättsliga förfaranden vid tillämpningen av detta direktiv.
- (14) Detta direktiv bör genomföras under beaktande av bestämmelserna i direktiv 2012/13/EU, som föreskriver att misstänkta eller tilltalade omgående informeras om rätten till tillgång till försvarare och att misstänkta eller tilltalade som har anhållits eller häktats skriftligen och utan dröjsmål erhåller rättighetsinformation, som omfattar information om rätten till tillgång till försvarare.
- (15) Med försvarare avses i detta direktiv personer som enligt nationell lagstiftning är kvalificerade och berättigade, inbegripet genom ackreditering från ett auktoriserat organ, att tillhandahålla juridisk rådgivning och rättsligt bistånd till misstänkta eller tilltalade.
- (16) I vissa medlemsstater har andra myndigheter än en domstol med behörighet i brottmål behörighet att utdöma andra påföljder än frihetsberövande för relativt sett mindre förseelser. Detta kan exempelvis handla om trafikförseelser som begås i stor skala och som kan komma att fastställas vid en poliskontroll. I sådana situationer vore det orimligt att begära att de behöriga myndigheterna ska säkerställa samtliga rättigheter enligt detta direktiv. I de fall där medlemsstaternas lagstiftning föreskriver att en påföljd för mindre förseelser kan åläggas av

(1) EUT C 295, 4.12.2009, s. 1.

(2) EUT C 115, 4.5.2010, s. 1.

(3) EUT L 280, 26.10.2010, s. 1.

(4) EUT L 142, 1.6.2012, s. 1.

(5) EGT L 190, 18.7.2002, s. 1.

en sådan myndighet, och där en sådan påföljd kan överklagas till en domstol med behörighet i brottmål eller där saken kan hänskjutas till en sådan, bör detta direktiv därför endast tillämpas på förfaranden vid den domstolen till följd av ett sådant överklagande eller hänskjutande.

- (17) I vissa medlemsstater anses vissa mindre förseelser, särskilt mindre trafikförseelser, mindre förseelser mot kommunala föreskrifter och mindre förseelser mot allmän ordning vara brott. I sådana situationer vore det orimligt att begära att de behöriga myndigheterna ska säkerställa samtliga rättigheter enligt detta direktiv. I de fall där det i medlemsstaternas lagstiftning föreskrivs att frihetsberövande inte får utdömas som påföljd för mindre förseelser bör detta direktiv därför endast tillämpas på förfaranden vid en domstol med behörighet i brottmål.
- (18) Tillämpningsområdet för detta direktiv när det gäller vissa mindre förseelser bör inte påverka medlemsstaternas skyldigheter enligt Europakonventionen att säkerställa rätten till en rättvis rättegång, inbegripet rätten till rättsligt bistånd från en försvarare.
- (19) Medlemsstaterna bör se till att misstänkta eller tilltalade har rätt till tillgång till försvarare utan onödigt dröjsmål i enlighet med detta direktiv. Under alla omständigheter bör misstänkta eller tilltalade ges tillgång till en försvarare under straffrättsliga förfaranden inför domstol, om de inte har avstått från den rätten.
- (20) Vid tillämpning av detta direktiv bör begreppet förhör inte omfatta preliminära utfrågningar som genomförs av polisen eller en annan brottsbekämpande myndighet i syfte att identifiera den berörda personen, att kontrollera vapeninnehav eller andra liknande säkerhetsfrågor eller att avgöra om en förundersökning bör inledas, till exempel vid en trafikkontroll eller vid regelbundna stickprov som görs när en misstänkt eller tilltalad ännu inte har identifierats.
- (21) Om en annan person än den misstänkta eller tilltalade, till exempel ett vittne, blir misstänkt eller tilltalad, bör den personen skyddas mot självangivelse och har rätt att tåga, vilket bekräftas i Europadomstolens rättspraxis. I detta direktiv hänvisas därför uttryckligen till den situation där en sådan person blir misstänkt eller tilltalad vid polisförhör eller förhör som genomförs av någon annan brottsbekämpande myndighet inom ramen för ett straffrättsligt förfarande. Om en annan person än en misstänkt eller tilltalad blir misstänkt eller tilltalad under ett sådant

förhör bör förhöret omedelbart avbrytas. Förhöret får dock fortsättas om den berörda personen har blivit upplyst om att han eller hon är misstänkt eller tilltalad och han eller hon till fullo kan utnyttja de rättigheter som föreskrivs i detta direktiv.

- (22) Misstänkta eller tilltalade bör ha rätt att i enrum tala med den försvarare som företräder dem. Medlemsstaterna får besluta om de praktiska åtgärder som ska gälla för längden på och frekvensen av sådana möten, med beaktande av omständigheterna i förfarandet, särskilt ärendets komplexitet och vilka processuella förfaranden som är tillämpliga. Medlemsstaterna får även besluta om praktiska åtgärder för att garantera säkerhet och skydd, särskilt för försvararen och den misstänkta eller tilltalade, på den plats där ett sådant möte hålls. Sådana praktiska åtgärder får inte inverka menligt på det effektiva utövandet av och innehållet i den misstänkta eller tilltalades rätt att träffa sin försvarare.
- (23) Misstänkta eller tilltalade bör ha rätt att kontakta den försvarare som företräder dem. En sådan kontakt får ske när som helst, inbegripet före ett eventuellt utövande av rätten att träffa den försvararen. Medlemsstaterna får besluta om de praktiska åtgärder som avser längden, frekvensen samt medlet för en sådan kontakt, även när det gäller användning av videokonferenser och annan kommunikationsteknik för att möjliggöra kontakterna. Sådana praktiska åtgärder bör inte inverka menligt på det effektiva utövandet av eller innehållet i misstänkta eller tilltalades rätt att kontakta sin försvarare.
- (24) När det gäller vissa mindre förseelser bör detta direktiv inte hindra medlemsstaterna från att organisera så att misstänkta eller tilltalades rätt till tillgång till en försvarare tillhandahålls per telefon. Rätten bör emellertid endast begränsas på detta sätt i fall där den misstänkta eller tilltalade inte kommer att förhöras av polisen eller en annan brottsbekämpande myndighet.
- (25) Medlemsstaterna bör säkerställa att misstänkta eller tilltalade har rätt att ha sin försvarare närvarande och faktiskt medverkande när de förhörs av polisen eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet inbegripet vid förhandlingar i domstol. Denna medverkan bör ske i enlighet med förfaranden i den nationella rätten, som kan reglera en försvarares medverkan vid polisens eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighets förhör av den misstänkta eller tilltalade samt vid förhandlingar i domstol, under förutsättning att sådana förfaranden inte inverkar menligt på det effektiva utövandet av och innehållet i den berörda rättigheten. Vid förhör av den misstänkta eller tilltalade av polisen eller

en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet eller vid förhandlingar i domstol, får försvararen i enlighet med dessa förfaranden bland annat ställa frågor, begära förtydliganden och avge yttranden, vilket bör dokumenteras i enlighet med nationell rätt.

- (26) Misstänkta eller tilltalade har rätt att ha sin försvarare närvarande vid utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder under förutsättning att de föreskrivs i berörd nationell rätt och i den mån de misstänktas eller tilltalades närvaro är obligatorisk eller tillåten. Sådana åtgärder bör åtminstone innehålla vittneskonfrontationer, där den misstänkta eller tilltalade framträder omgiven av andra personer i syfte att identifieras av ett brottsoffer eller ett vittne, konfrontationsförhör, där en misstänkt eller tilltalad sammanförs med ett eller flera vittnen eller brottsoffer när det råder oenighet dem emellan om viktiga fakta eller frågor samt rekonstruktioner, där den misstänkta eller tilltalade är närvarande för att det bättre ska gå att förstå hur och under vilka omständigheter ett brott begicks samt för att specifika frågor ska kunna ställas till den misstänkta eller tilltalade. Medlemsstaterna får besluta om de praktiska åtgärder som ska gälla för en försvarares närvaro vid utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder. Sådana praktiska åtgärder bör inte inverka menligt på det effektiva utövandet av och innehållet i de berörda rättigheterna. Om försvararen är närvarande vid utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder bör detta noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.
- (27) Medlemsstaterna bör eftersträva att göra allmän information tillgänglig, till exempel genom en webbplats eller genom en broschyr som finns på polisstationerna, för att underlätta för misstänkta eller tilltalade när dessa ska hitta en försvarare. Medlemsstaterna bör dock inte vara skyldiga att vidta aktiva åtgärder för att säkerställa att misstänkta eller tilltalade som inte är frihetsberövade ska bistås av en försvarare, om de inte själva har vidtagit åtgärder för att bistås av en sådan. Den misstänkta eller tilltalade i fråga bör fritt kunna kontakta, konsultera och bistås av en försvarare.
- (28) Om misstänkta eller tilltalade frihetsberövas bör medlemsstaterna vidta nödvändiga åtgärder för att se till att dessa personer verkligen kan utöva sin rätt till tillgång till försvarare, inbegripet genom att ordna med bistånd från en försvarare i de fall där personen i fråga inte har någon sådan, såvida de inte har avstått från den rätten. Sådana åtgärder kan bland annat innebära att de behöriga myndigheterna ordnar med bistånd från en försvarare på grundval av en förteckning över tillgängliga försvarare, bland vilka den misstänkta eller tilltalade kan välja. Sådana åtgärder skulle i tillämpliga fall kunna innefatta åtgärderna för rättshjälp.
- (29) De förhållanden som råder för misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade bör till fullo respektera de normer som har fastställts i Europakonventionen, i stadgan och i rättspraxis från Europeiska unionens domstol (nedan kallad *domstolen*) och Europadomstolen. När bistånd enligt detta direktiv ges en misstänkt eller tilltalad som hålls frihetsberövad, bör den berörda försvararen ha möjlighet att rikta en fråga till de behöriga myndigheterna angående de förhållanden under vilka personen i fråga hålls frihetsberövad.
- (30) Om den misstänkta eller tilltalade befinner sig på en geografiskt avlägsen plats, till exempel i utomeuropeiska territorier eller där medlemsstaten genomför eller deltar i militära operationer utanför dess territorium, får medlemsstaterna tillfälligt göra undantag från en misstänkts eller tilltalads rätt att utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet få tillgång till en försvarare. Vid ett sådant tillfälligt undantag bör de behöriga myndigheterna inte förhålla sig till den berörda personen eller genomföra någon av de utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv. Om omedelbar tillgång till försvarare är omöjlig på grund av den misstänkts eller tilltalades geografiskt avlägsna belägenhet bör medlemsstaterna möjliggöra kommunikation via telefon eller videokonferens såvida detta inte är helt omöjligt.
- (31) Medlemsstaterna bör tillåtas att tillfälligt göra undantag från rätten till tillgång till försvarare under förundersökningen om det föreligger ett trängande behov av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller fysiska säkerhet. Vid ett tillfälligt undantag på den grunden får de behöriga myndigheterna förhålla sig till den misstänkta eller tilltalade utan att försvararen är närvarande, under förutsättning att de har informerats om sin rätt att tåga och kan utöva denna rätt, och under förutsättning att ett sådant förhör inte inverkar menligt på rätten till försvar, inbegripet skyddet mot självangivelse. Förhör får endast genomföras i syfte att och i den mån det krävs för att erhålla information som är avgörande för att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller fysiska säkerhet. Allt missbruk av detta undantag skulle i princip oåterkalleligt skada rätten till försvar.

- (32) Medlemsstaterna bör även tillåtas att tillfälligt göra undantag från rätten till tillgång till försvarare under förundersökningen om omedelbara åtgärder från de utredande myndigheternas sida är avgörande för att förhindra väsentlig fara för de straffrättsliga förfarandena, särskilt för att förhindra att avgörande bevis undanröjs eller ändras, eller för att förhindra otillbörlig påverkan på vittnen. Vid ett tillfälligt undantag på den grunden får de behöriga myndigheterna förhöra misstänkta eller tilltalade utan att försvararen är närvarande, under förutsättning att de har informerats om sin rätt att tåga och har möjlighet att utöva denna rätt, och att ett sådant förhör inte inverkar menligt på rätten till försvar, inbegripet skyddet mot självangivelse. Förhör får endast genomföras i syfte att och i den mån det krävs för att erhålla information som är avgörande för att förhindra väsentlig fara för de straffrättsliga förfarandena. Allt missbruk av detta undantag skulle i princip oåterkalleligen skada rätten till försvar.
- (33) Principen om att all kommunikation mellan misstänkta eller tilltalade och deras försvarare ska vara konfidentiell utgör ett viktigt skydd för rätten till försvar och utgör en väsentlig del av rätten till en rättvis rättegång. Medlemsstaterna bör därför respektera konfidentialiteten vid möten och andra former av kommunikation mellan försvararen och den misstänkta eller tilltalade vid utövandet av den rätt till tillgång till försvarare som föreskrivs i detta direktiv, utan undantag. Detta direktiv bör inte påverka förfaranden avsedda för situationer där det föreligger objektiva och faktiska omständigheter som ger anledning till misstanke att försvararen har samröre med den misstänkta eller tilltalade i ett brott. Brottslig verksamhet från en försvarares sida bör inte anses som legitimt bistånd till misstänkta eller tilltalade inom ramen för detta direktiv. Skyldigheten att respektera konfidentialiteten innebär inte bara att medlemsstaterna bör avhålla sig från att blanda sig i eller skaffa åtkomst till sådan kommunikation utan också att medlemsstaterna, om misstänkta eller tilltalade är frihetsberövade eller på annat sätt befinner sig på en plats som är under statens kontroll, bör säkerställa att konfidentialiteten upprätthålls och skyddas genom åtgärderna för kommunikation. Detta bör inte inverka på några befintliga mekanismer i häkten i syfte att förhindra sändande av otillåtna försändelser till häktade, till exempel kontroll av korrespondens, förutsatt att sådana mekanismer inte gör det möjligt för de behöriga myndigheterna att läsa meddelandet mellan de misstänkta eller tilltalade och deras försvarare. Detta direktiv bör inte heller inverka på förfaranden i nationell rätt enligt vilka vidarebefordran av korrespondens får avslås om avsändaren inte godkänner att korrespondensen först föreläggas en behörig domstol.
- (34) Detta direktiv bör inte påverka inskränkningar i konfidentialiteten i samband med en laglig övervakningsoperation som genomförs av behöriga myndigheter. Detta direktiv bör inte heller påverka det arbete som utförs av till exempel nationella underrättelsetjänster för att skydda den inre säkerheten i enlighet med artikel 4.2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget) eller inom ramen för artikel 72 i EUF-fördraget, enligt vilken avdelning V om ett område med frihet, säkerhet och rättvisa inte får påverka medlemsstaternas ansvar för att upprätthålla lag och ordning och skydda den inre säkerheten.
- (35) Misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade bör ha rätt att utan onödigt dröjsmål få åtminstone en person, till exempel en släkting eller arbetsgivare, som de själva utsett underrättad om att de har frihetsberövats, under förutsättning att detta inte påverkar ett korrekt genomförande av det straffrättsliga förfarandet mot den berörda personen eller andra straffrättsliga förfaranden. Medlemsstaterna får vidta praktiska åtgärder för tillämpningen av den rättigheten. Sådana praktiska åtgärder bör inte inverka på det effektiva utövandet av och innehållet i rättigheten. I begränsade undantagsfall bör det dock vara möjligt att tillfälligt göra undantag från den rättigheten, om detta med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet är motiverat av ett tvingande skäl enligt detta direktiv. Om de behöriga myndigheterna planerar att göra ett sådant tillfälligt undantag när det gäller en särskild tredje part, bör de först överväga om en annan tredje part, utsedd av den misstänkta eller tilltalade, kan informeras om att denne har frihetsberövats.
- (36) Misstänkta eller tilltalade bör, medan de är frihetsberövade, ha rätt att utan dröjsmål kontakta minst en tredje part, t.ex. en anhörig, som de själva har utsett. Medlemsstaterna får begränsa eller fördröja utövandet av den rättigheten med anledning av tvingande krav eller proportionella operativa krav. Sådana krav kan bland annat innefatta behovet av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller fysiska säkerhet, behovet av att förhindra skada för straffrättsliga förfaranden, behovet av att förebygga ett brott, behovet av att invänta en domstolsförhandling, och behovet av att skydda brottsoffer. Om de behöriga myndigheterna planerar att begränsa eller fördröja utövandet av rätten till kontakt när det gäller en särskild tredje part bör de först överväga om de misstänkta eller tilltalade kan kontakta en annan tredje part som de själva har utsett. Medlemsstaterna får besluta om praktiska åtgärder som ska gälla för tidpunkt, medel, längd och frekvens för kontakter med tredje parter, varvid hänsyn bör tas till behovet av att upprätthålla god ordning och säkerhet på den plats där personen hålls frihetsberövad.

- (37) Rätten till konsulärt bistånd för misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade fastställs i artikel 36 i 1963 års Wienkonvention om konsulära förbindelser, där stater ges rätt att hålla kontakt med sina egna medborgare. Genom detta direktiv har misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade en motsvarande rättighet, om de så önskar. Konsulärt skydd får ges av diplomatiska myndigheter när sådana myndigheter agerar i egenskap av konsulära myndigheter.
- (38) Medlemsstaterna bör i nationell rätt klart och tydligt ange skälen till och kriterierna för eventuella tillfälliga undantag från de rättigheter som föreskrivs i detta direktiv och bör vara återhållsamma med att utnyttja dessa tillfälliga undantag. Alla sådana tillfälliga undantag bör vara proportionella, strikt tidsbegränsade, inte uteslutande grundas på det påstådda brottets natur eller svårighetsgrad och inte inverka på förutsättningarna för den övergripande rättvisan i förfarandet. Medlemsstaterna bör, om ett tillfälligt undantag har godkänts enligt detta direktiv av en rättslig myndighet som inte är en domare eller en domstol, säkerställa att beslutet om godkännande av det tillfälliga undantaget kan prövas av en domstol, åtminstone under rättegångsskedet.
- (39) Misstänkta eller tilltalade bör kunna avstå från att utnyttja en rättighet enligt detta direktiv, under förutsättning att de har fått information om innebörden av den berörda rättigheten och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den rättigheten. När sådan information ges bör de berörda misstänkta eller tilltalades särskilda omständigheter beaktas, inbegripet ålder samt psykiskt och fysiskt tillstånd.
- (40) Ett avstående och de omständigheter under vilka det gjordes bör noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt. Detta bör inte leda till någon ytterligare skyldighet för medlemsstaterna att införa nya mekanismer eller skapa någon ytterligare administrativ börda.
- (41) Om en misstänkt eller tilltalad återkallar ett avstående i enlighet med detta direktiv, bör det inte vara nödvändigt att på nytt genomföra sådana utfrågningar eller processuella åtgärder som gjordes under den tid då personen avstod från den berörda rättigheten.
- (42) Personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder (nedan kallade *eftersökta personer*) bör ha rätt till tillgång till försvarare i den verkställande medlemsstaten, så att de kan utöva sina rättigheter på bästa möjliga sätt i enlighet med rambeslut 2002/584/RIF. Om en försvarare deltar i den verkställande rättsliga myndighetens förhör av en eftersökt person, får den försvararen i enlighet med förfarandena i nationell rätt bland annat ställa frågor, begära förtydliganden och avge yttranden. Det faktum att försvararen har deltagit i ett sådant förhör bör noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.
- (43) Eftersökta personer bör ha rätt att i enrum tala med den försvarare som företräder dem i den verkställande medlemsstaten. Medlemsstaterna får besluta om praktiska åtgärder som ska gälla för dessa samtals längd och frekvens, varvid hänsyn bör tas till de särskilda omständigheterna i fallet. Medlemsstaterna får även besluta om praktiska åtgärder för att garantera säkerhet och skydd, särskilt för försvararen och den eftersökta personen, på den plats där mötet mellan försvararen och den eftersökta personen äger rum. Sådana praktiska åtgärder får inte inverka menligt på det effektiva utövandet av eller innehållet i eftersökta personers rätt att träffa sin försvarare.
- (44) Eftersökta personer bör ha rätt att kontakta den försvarare som företräder dem i den verkställande staten. Det bör vara möjligt för sådan kontakt att äga rum när som helst, inbegripet före ett eventuellt utövande av rätten att träffa en försvarare. Medlemsstaterna får besluta om de praktiska åtgärder som ska gälla för längd, frekvens och kommunikationsmedel för kontakterna mellan eftersökta personer och deras försvarare, även när det gäller användning av videokonferenser och annan kommunikationsteknik för att möjliggöra kontakterna. Sådana praktiska åtgärder bör inte inverka menligt på det effektiva utövandet av och innehållet i eftersökta personers rätt att kontakta sina försvarare.
- (45) De verkställande medlemsstaterna bör vidta nödvändiga åtgärder för att se till att eftersökta personer verkligen kan utöva sin rätt till tillgång till försvarare i den verkställande medlemsstaten, inbegripet genom att ordna med bistånd från en försvarare i de fall där eftersökta personer inte har någon sådan, såvida de inte har avstått från den rättigheten. Sådana åtgärder, i tillämpliga fall inbegripet sådana som gäller rättshjälp, bör regleras i nationell rätt. De kan bland annat innebära att de behöriga myndigheterna ordnar med bistånd från en försvarare på grundval av en förteckning över tillgängliga försvarare, bland vilka eftersökta personer kan välja.
- (46) Efter att ha fått vetskap om att en eftersökt person önskar utse en försvarare i den utfärdande medlemsstaten bör den behöriga myndigheten i den medlemsstaten utan onödigt dröjsmål förse den eftersökta personen med information för att underlätta utseendet av en försvarare i den medlemsstaten. Sådan information kan t.ex.

- inbegripa en aktuell förteckning över försvarare, eller namnet på en jourhavande försvarare i den utfärdande medlemsstaten, som kan tillhandahålla information och ge råd i fall som rör en europeisk arresteringsorder. Medlemsstaterna kan begära att vederbörande advokatsamfund upprättar en sådan förteckning.
- (47) Förfarandet för överlämnande har mycket stor betydelse för det straffrättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna. Det är avgörande för detta samarbete att tidsfristerna enligt rambeslut 2002/584/RIF iakttas. Även om eftersökta personer bör kunna utöva sina rättigheter enligt detta direktiv i full utsträckning vid förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder, bör dessa tidsfrister därför respekteras.
- (48) I avvaktan på en unionsakt om rättshjälp, bör medlemsstaterna tillämpa sin nationella lagstiftning om rättshjälp, som bör överensstämma med stadgan, Europakonventionen och Europadomstolens rättspraxis.
- (49) I enlighet med principen om effektiv unionsrätt bör medlemsstaterna införa lämpliga och effektiva rättsmedel till skydd för de rättigheter som gäller för enskilda enligt detta direktiv.
- (50) Medlemsstaterna bör se till att man vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade har gjort eller av bevis som upptagits under åsidosättande av dessas rätt till försvarare, eller när ett undantag från den rättigheten har beviljats i enlighet med detta direktiv, iakttar rätten till försvar och att rätten till en rättvis rättegång respekteras. I detta sammanhang bör man beakta rättspraxis från Europadomstolen, genom vilken det har fastställts att rätten till försvar i princip oåterkalleligen kommer att skadas om komprometterande uttalanden som har gjorts under polisförhör utan tillgång till en försvarare används för att nå en fällande dom. Detta bör inte hindra användandet av uttalanden för andra ändamål som är tillåtna enligt nationell lagstiftning, t.ex. behovet av att brådskande utföra undersökningar för att undvika att andra brott begås eller att det uppstår allvarliga negativa följder för andra personer eller ändamål kopplade till ett akut behov att förhindra att straffrättsliga förfaranden väsentligen äventyras där rätten till tillgång till försvarare eller en försening av undersökningen oåterkalleligen skulle skada pågående undersökningar gällande ett allvarligt brott. Dessutom bör detta inte påverka nationella bestämmelser eller system för bevisstillåtighet, och inte heller hindra medlemsstaterna från att bibehålla ett system genom vilket alla befintliga bevis kan återopas i en domstol eller inför en domare, utan att dessa bevis separat eller på förhand har bedömts med avseende på tillåtighet.
- (51) Skyldigheten att visa särskild hänsyn mot misstänkta eller tilltalade som potentiellt befinner sig i en svag position är en förutsättning för en rättvis rättskipning. Åklagarmyndigheter, brottsbekämpande myndigheter och rättsliga myndigheter bör därför underlätta sådana personers effektiva utövande av de rättigheter som anges i detta direktiv, t.ex. genom att ta hänsyn till varje potentiell utsatthet som påverkar deras förmåga att utöva rätten till tillgång till försvarare och rätten att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och genom att vidta lämpliga åtgärder för att garantera dessa rättigheter.
- (52) Detta direktiv garanterar de grundläggande rättigheter och principer som erkänns i stadgan, inbegripet förbudet mot tortyr och omänsklig och förnedrande behandling, rätten till frihet och säkerhet, respekten för privatlivet och familjelivet, människans rätt till integritet, barnets rättigheter, integrering av personer med funktionshinder, rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en rättvis rättegång samt oskuldspresumtionen och rätten till försvar. Detta direktiv bör tillämpas i enlighet med dessa rättigheter och principer.
- (53) Medlemsstaterna bör se till att bestämmelserna i detta direktiv, när de motsvarar rättigheter som garanteras av Europakonventionen, tillämpas i konsekvens med rättigheterna i konventionen och så som de utvecklats genom Europadomstolens rättspraxis.
- (54) I detta direktiv fastställs minimiregler. Medlemsstaterna får utvidga de rättigheter som fastställs i direktivet för att därigenom erbjuda en högre skyddsnivå. Sådana högre skyddsnivåer bör inte utgöra något hinder för det ömsesidiga erkännandet av rättsliga avgöranden som dessa minimiregler är avsedda att underlätta. Skyddsnivån bör aldrig understiga de normer som anges i stadgan och Europakonventionen, så som dessa tolkas i rättspraxis från domstolen och Europadomstolen.
- (55) Detta direktiv främjar barnets rättigheter och beaktar Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende, särskilt bestämmelserna om information och rådgivning till barn. Direktivet säkerställer att misstänkta och tilltalade, däribland barn, ges tillräcklig information för att förstå följderna av att avstå från en rätt enligt detta direktiv samt att varje sådant avstående sker frivilligt och entydigt. Om den misstänkta eller tilltalade är ett barn, bör vårdnadshavaren underrättas så snart som möjligt efter barnets frihetsberövande och bör underrättas om skälen till detta. Om tillhandahållandet av sådan information till vårdnadshavaren strider mot barnets bästa, bör en annan lämplig vuxen, till exempel en släkting, informeras i stället. Detta bör inte påverka de bestämmelser i nationell lagstiftning som kräver att alla särskilda myndigheter,

institutioner eller enskilda, särskilt de som har ansvar för barns skydd eller välfärd, bör informeras om barnets frihetsberövande. Medlemsstaterna bör avhålla sig från att begränsa eller fördröja utövandet av rätten till kontakt med en tredje part när det gäller misstänkta eller tilltalade som är barn och som har frihetsberövats, utom under de mest exceptionella omständigheterna. När fördröjning tillämpas bör barnet dock inte hållas isolerat, och bör tillåtas att kontakta t.ex. en institution eller enskild person med ansvar för barns skydd eller välfärd.

- (56) I enlighet med den gemensamma politiska förklaringen av den 28 september 2011 från medlemsstaterna och kommissionen om förklarande dokument⁽¹⁾, har medlemsstaterna åtagit sig att, i de fall det är berättigat, låta anmälan av införlivandeåtgärder åtföljas av ett eller flera dokument som förklarar förhållandet mellan de olika delarna i ett direktiv och motsvarande delar i de nationella instrumenten för införlivande. Med avseende på detta direktiv anser lagstiftaren att översändandet av sådana dokument är berättigat.
- (57) Eftersom målen för detta direktiv, nämligen att fastställa gemensamma minimiregler för rätten till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och i samband med en europeisk arresteringsorder och rätten att få en tredje part underrättad om frihetsberövande och rätten att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet, inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna utan snarare, på grund av åtgärdens omfattning, kan uppnås bättre på unionsnivå, kan unionen vidta åtgärder i enlighet med subsidiaritetsprincipen i artikel 5 i EU-fördraget. I enlighet med proportionalitetsprincipen i samma artikel går direktivet inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål.
- (58) I enlighet med artiklarna 1 och 2 i protokoll nr 21 om Förenade kungarikets och Irlands ställning med avseende på området med frihet, säkerhet och rättvisa, fogat till EU-fördraget och EUF-fördraget och utan att det påverkar tillämpningen av artikel 4 i det protokollet, deltar dessa medlemsstater inte i antagandet av detta direktiv, som inte är bindande för eller tillämpligt på dem.
- (59) I enlighet med artiklarna 1 och 2 i protokoll nr 22 om Danmarks ställning, fogat till EU-fördraget och EUF-fördraget, deltar Danmark inte i antagandet av detta direktiv, som inte är bindande för eller tillämpligt på Danmark.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Artikel 1

Syfte

Detta direktiv fastställer minimiregler om rättigheterna för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för personer som är föremål för förfaranden enligt rambeslut 2002/584/RIF (nedan kallad *den europeiska arresteringsordern*) att få tillgång till en försvarare, att få en tredje part underrättad om frihetsberövande och att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet.

Artikel 2

Tillämpningsområde

1. Detta direktiv ska tillämpas på misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden från det att de genom ett officiellt meddelande eller på något annat sätt av den behöriga myndigheten i en medlemsstat har underrättats om att de är misstänkta eller tilltalade för att ha begått ett brott, oavsett om de är frihetsberövade. Det ska tillämpas fram till dess att förfarandena har avslutats, med vilket ska förstås det slutgiltiga avgörandet i frågan huruvida den misstänkta eller tilltalade har begått brottet samt även under rättegången och i väntan på beslut om eventuellt överklagande.

2. Detta direktiv ska tillämpas på personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder (nedan kallade *eftersökta personer*) från det att de grips i den verkställande medlemsstaten i enlighet med artikel 10.

3. På samma villkor som fastställs i punkt 1 ska detta direktiv även vara tillämpligt på andra än misstänkta eller tilltalade som under loppet av förhör av polis eller någon annan brottsbekämpande myndighet blir misstänkta eller tilltalade.

4. Utan att det påverkar rätten till en rättvis rättegång ska, när det gäller mindre förseelser

a) om en medlemsstats lagstiftning föreskriver att en påföljd kan åläggas av en annan myndighet än en domstol med behörighet i brottmål och en sådan påföljd kan överklagas eller hänskjutas till en sådan domstol, eller

b) om frihetsberövande inte kan utdömas som påföljd,

detta direktiv endast gälla förfaranden vid en domstol med behörighet i brottmål.

⁽¹⁾ EUT C 369, 17.12.2011, s. 14.

Direktivet ska under alla omständigheter tillämpas till fullo när den misstänkta eller tilltalade är frihetsberövad, oavsett i vilket skede det straffrättsliga förfarandet befinner sig.

Artikel 3

Rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden

1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt till tillgång till en försvarare i så god tid och på sådant sätt att de berörda personerna kan utöva sin rätt till försvar i praktiken och på ett effektivt sätt.

2. Misstänkta eller tilltalade ska ha rätt till tillgång till försvarare utan onödigt dröjsmål. Misstänkta eller tilltalade ska under alla omständigheter ha rätt till tillgång till försvarare från och med den tidpunkt som inträffar först:

- a) Innan de förhörs av polisen eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet.
- b) När utredande myndigheter eller andra behöriga myndigheter genomför utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder i enlighet med punkt 3 c.
- c) Utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet.
- d) Om de har kallats att inställa sig inför en domstol med behörighet i brottmål, i god tid innan de inställer sig inför domstolen i fråga.

3. Rätten till försvarare ska innebära följande:

- a) Medlemsstaterna ska se till att de misstänkta eller tilltalade har rätt att i enrum tala med och kontakta den försvarare som företräder dem, även före förhör av polis eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet.
- b) Medlemsstaterna ska se till att de misstänkta eller tilltalade har rätt att ha sin försvarare närvarande och faktiskt medverkande när de förhörs. Denna medverkan ska ske i enlighet med förfarandena i den nationella rätten, under förutsättning att dessa förfaranden inte inverkar menligt på det effektiva utövandet av och innehålllet i rättigheten i fråga. Om en försvarare deltar vid ett förhör, ska faktumet att detta deltagande ägt rum noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.
- c) Medlemsstaterna ska se till att den misstänkta eller tilltalade åtminstone har rätt att ha sin försvarare närvarande vid följande utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder, om dessa åtgärder föreskrivs enligt nationell rätt och om det krävs eller tillåts att den misstänkta eller tilltalade är närvarande vid åtgärden:

i) Vittneskonfrontationer.

ii) Konfrontationsförhör.

iii) Rekonstruktioner.

4. Medlemsstaterna ska bemöda sig om att göra allmän information tillgänglig för att underlätta för misstänkta eller tilltalade att erhålla en försvarare.

Utän hinder av bestämmelserna i nationell rätt om krav på försvarares närvaro ska medlemsstaterna vidta nödvändiga åtgärder för att se till att misstänkta eller tilltalade som har frihetsberövats effektivt kan utöva sin rätt till tillgång till försvarare, såvida inte de har avstått från denna rätt i enlighet med artikel 9.

5. I undantagsfall och endast under förundersökningen får medlemsstaterna göra ett tillfälligt undantag från tillämpningen av punkt 2 c om en misstänkt eller tilltalad befinner sig på en plats som är så geografiskt avlägsen att det är omöjligt att garantera rätten att utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet få tillgång till en försvarare.

6. I undantagsfall och endast under förundersökningen får medlemsstaterna göra ett tillfälligt undantag från tillämpningen av de rättigheter som anges i punkt 3, om och i den mån detta är motiverat med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, på grundval av något av följande tvingande skäl:

- a) Om det finns ett trängande behov av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller kroppsliga integritet.
- b) Om omedelbara åtgärder från de utredande myndigheternas sida är avgörande för att förhindra att straffrättsliga förfaranden väsentligen äventyras.

Artikel 4

Konfidentialitet

Medlemsstaterna ska respektera att kontakten mellan misstänkta eller tilltalade och deras försvarare vid utövandet av den rätt till tillgång till försvarare som föreskrivs i detta direktiv omfattas av konfidentialitet. Sådan kontakt ska inbegripa möten, korrespondens, telefonsamtal och alla andra former av kommunikation som tillåts enligt nationell rätt.

Artikel 5

Rätten att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande

1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade om de så önskar har rätt att utan onödigt dröjsmål få åtminstone en av dem utsedd person, till exempel en släkting eller arbetsgivare, underrättad om deras frihetsberövande.

2. Om den misstänkta eller tilltalade är ett barn, ska medlemsstaterna se till att vårdnadshavaren så snart som möjligt underrättas om frihetsberövandet och skälen till detta, såvida detta inte strider mot barnets bästa, i vilket fall en annan lämplig vuxen person ska underrättas. Vid tillämpning av denna punkt ska varje person som är yngre än 18 år anses vara ett barn.

3. Medlemsstaterna får göra ett tillfälligt undantag från tillämpningen av rättigheterna i punkterna 1 och 2, om det mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i fallet är motiverat på grundval av något av följande tvingande skäl:

- a) Om det finns ett trängande behov av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller kroppsliga integritet.
 - b) Om det finns ett trängande behov av att förhindra en situation som skulle kunna innebära väsentlig fara för straffrättsliga förfaranden.
4. Om medlemsstaterna gör ett tillfälligt undantag från tillämpningen av rättigheten i punkt 2 ska de se till att en myndighet som har ansvar för barns skydd eller välfärd utan onödigt dröjsmål underrättas om att barnet har frihetsberövats.

Artikel 6

Rätten för frihetsberövade personer att kontakta tredje parter

1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade har rätt att utan dröjsmål kontakta minst en tredje part, t.ex. en anhörig, som de själva har utsett.
2. Medlemsstaterna får begränsa eller fördröja utövandet av den rättighet som avses i punkt 1 med anledning av tvingande krav eller proportionella operativa krav.

Artikel 7

Rätt att kontakta konsulära myndigheter

1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade som är utländska medborgare och som är frihetsberövade om de så önskar har rätt att utan onödigt dröjsmål få det egna landets konsulära myndigheter underrättade om frihetsberövandet och att kontakta dessa myndigheter. Om de misstänkta eller tilltalade har två eller flera medborgarskap, får de välja vilka eventuella konsulära myndigheter som ska underrättas om frihetsberövandet och vilka de önskar kontakta.
2. Misstänkta eller tilltalade ska även ha rätt att besökas av sina konsulära myndigheter, tala och korrespondera med dem och låta de konsulära myndigheterna ordna ett juridiskt ombud,

under förutsättning att myndigheterna är införstådda med detta och att det sker i enlighet med den berörda misstänkta eller tilltalades önskemål.

3. Utövandet av rättigheterna som fastställs i denna artikel får regleras genom nationell rätt eller nationella förfaranden, under förutsättning att lagstiftningen och förfarandena gör det möjligt att ta full hänsyn till avsikten med dessa rättigheter.

Artikel 8

Allmänna villkor för tillämpning av tillfälliga undantag

1. Ett tillfälligt undantag enligt artiklarna 3.5, 3.6 eller 5.3
 - a) ska vara proportionellt och får inte gå utöver vad som är nödvändigt,
 - b) ska vara strikt tidsbegränsat,
 - c) får inte uteslutande grundas på det påstådda brottets natur eller svårhetsgrad, och
 - d) får inte påverka förutsättningarna för att rättegången som en helhet blir rättvis.
2. Tillfälliga undantag enligt artikel 3.5 eller 3.6 får endast godkännas genom ett vederbörligen motiverat beslut, som efter en bedömning i det enskilda fallet fattats antingen av en rättslig myndighet eller av en annan behörig myndighet under förutsättning att beslutet kan bli föremål för rättslig prövning. Det vederbörligen motiverade beslutet ska dokumenteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.

3. Tillfälliga undantag enligt artikel 5.3 får endast godkännas genom ett beslut, som efter en bedömning i det enskilda fallet fattats antingen av en rättslig myndighet eller av en annan behörig myndighet, under förutsättning att beslutet kan bli föremål för rättslig prövning.

Artikel 9

Avstående från rättigheter

1. Utan att det påverkar nationell lagstiftning som kräver obligatorisk närvaro eller bistånd av en försvarare ska medlemsstaterna, i förhållande till varje avstående från en rätt som avses i artiklarna 3 och 10, se till att
 - a) den misstänkta eller tilltalade, muntligen eller skriftligen, har fått tydlig och tillräcklig information avfattad på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av den berörda rättigheten och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den, och

b) avståendet är frivilligt och otvetydigt.

2. Avståendet, som kan göras skriftligen eller muntligen, och de omständigheter under vilka avståendet gjordes ska noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.

3. Medlemsstaterna ska se till att en misstänkt eller tilltalade kan återkalla ett avstående när som helst under de straffrättsliga förfarandena och att de informeras om den möjligheten. Ett sådant återkallande ska ha verkan från och med det ögonblick då det görs.

Artikel 10

Rätt till tillgång till försvarare i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder

1. Medlemsstaterna ska se till att en eftersökt person har rätt att få tillgång till en försvarare i den verkställande medlemsstaten efter det att vederbörande gripits med stöd av den europeiska arresteringsordern.

2. När det gäller omfattningen av rätten att få tillgång till en försvarare i den verkställande medlemsstaten, ska eftersökta personer ha följande rättigheter i denna medlemsstat:

a) Rätt att få tillgång till en försvarare i så god tid och på ett sådant sätt att de eftersökta personerna kan utöva sina rättigheter på ett effektivt sätt och under alla omständigheter utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet.

b) Rätt att träffa och kontakta den försvarare som företräder dem.

c) Rätten för deras försvarare att närvara och i enlighet med förfarandena i nationell rätt delta i den verkställande rättsliga myndighetens förhör av en eftersökt person. Om en försvarare deltar vid ett förhör, ska detta noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.

3. De rättigheter som föreskrivs i artiklarna 4, 5, 6, 7, 9 och, när ett tillfälligt undantag enligt artikel 5.3 tillämpas, i artikel 8 ska gälla i tillämpliga delar för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder i den verkställande medlemsstaten.

4. Den behöriga myndigheten i den verkställande medlemsstaten ska, utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet, underätta eftersökta personer om att de har rätt att utse en försvarare i den utfärdande medlemsstaten. Försvararen i den utfärdande medlemsstaten ska ha till uppgift att bistå försvararen i den verkställande medlemsstaten genom att ge den försvararen information och råd i syfte att låta den eftersökta personen utöva sina rättigheter i enlighet med rådets rambeslut 2002/584/RIF.

5. Om eftersökta personer önskar utöva rätten att utse en försvarare i den utfärdande medlemsstaten och inte redan har en sådan försvarare ska den behöriga myndigheten i den verkställande medlemsstaten omedelbart informera den behöriga myndigheten i den utfärdande medlemsstaten. Den behöriga

myndigheten i den medlemsstaten ska utan onödigt dröjsmål ge de eftersökta personerna information för att underlätta för dem att utse en försvarare där.

6. Den eftersökta personens rätt att utse en försvarare i den utfärdande medlemsstaten ska inte påverka de tidsfrister som anges i rambeslut 2002/584/RIF eller den verkställande rättsliga myndighetens skyldighet att inom ramen för dessa tidsfrister och under de villkor som fastställts enligt det rambeslutet avgöra om personen ska överlämnas.

Artikel 11

Rättshjälp

Detta direktiv ska inte påverka tillämpningen av nationell lagstiftning om rättshjälp, som ska vara tillämplig i enlighet med stadgan och Europakonventionen.

Artikel 12

Rättsmedel

1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden liksom personer som är eftersökta vid förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder har tillgång till effektiva rättsmedel enligt nationell rätt, om rättigheterna enligt detta direktiv har åsidosatts.

2. Utan att det påverkar nationella bestämmelser och system för bevisstillåtlighet, ska medlemsstaterna se till att man i straffrättsliga förfaranden vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade har gjort eller av bevis som upptagits med åsidosättande av deras rätt till försvarare eller när ett undantag från denna rätt har beviljats i enlighet med artikel 3.6 iakttar rätten till försvar och ser till att rätten till en rättvis rättegång respekteras.

Artikel 13

Utsatta personer

Medlemsstaterna ska säkerställa att hänsyn tas till utsatta misstänkta eller tilltalades särskilda behov vid tillämpningen av detta direktiv.

Artikel 14

Klausul om bevarande av skyddsnivån

Ingenting i detta direktiv ska ses som en begränsning av eller ett avsteg från rättigheter och rättssäkerhetsgarantier som följer av stadgan, Europakonventionen, eller andra relevanta bestämmelser i internationell rätt eller i rätten i en medlemsstat som erbjuder en högre skyddsnivå.

Artikel 15

Införlivande med nationell lagstiftning

1. Medlemsstaterna ska sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv senast den 27 november 2016. De ska genast underrätta kommissionen om detta.

2. När en medlemsstat antar dessa bestämmelser ska de innehålla en hänvisning till detta direktiv eller åtföljas av en sådan hänvisning när de offentliggörs. Närmare föreskrifter om hur hänvisningen ska göras ska varje medlemsstat själv utfärda.

3. Medlemsstaterna ska till kommissionen överlämna texten till de bestämmelser i nationell rätt som de antar inom det område som omfattas av detta direktiv.

Artikel 16

Rapport

Kommissionen ska senast den 28 november 2019 överlämna en rapport till Europaparlamentet och rådet, med en bedömning av den omfattning i vilken medlemsstaterna har vidtagit nödvändiga åtgärder för att följa detta direktiv, inbegripet en utvärdering av tillämpningen av artikel 3.6 jämförd med artikel 8.1 och 8.2, vid behov åtföljd av lagstiftningsförslag.

Artikel 17

Ikraftträdande

Detta direktiv träder i kraft den tjugonde dagen efter det att det har offentliggjorts i *Europeiska unionens officiella tidning*.

Artikel 18

Adressater

Detta direktiv riktar sig till medlemsstaterna i enlighet med fördragen.

Utfärdat i Strasbourg den 22 oktober 2013.

På Europaparlamentets vägnar

M. SCHULZ

Ordförande

På rådets vägnar

V. LEŠKEVIČIUS

Ordförande

Departementsserien 2015

Kronologisk förteckning

1. Galdenärens möjligheter att överklaga utmättningsbeslut. Ju.
2. Värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument. Fi.
3. Trossamfundens sociala insatser. En preliminär undersökning. S.
4. Brottmålsprocessen – en konsekvensanalys. Ju.
5. Uppbörd av böter. Ju.
6. En jämnare och mer aktuell utveckling av inkomstpensionerna. S.
7. Rätten till försvarare, m.m. Ju.

Departementsserien 2015

Systematisk förteckning

Finansdepartementet

Värdepapperscentraler och kontoföring av
finansiella instrument. [2]

Justitiedepartementet

Gäldenärens möjligheter
att överklaga utmättningsbeslut. [1]

Brottmålsprocessen – en konsekvens-
analys. [4]

Uppbörd av böter.[5]

Rätten till försvarare, m.m. [7]

Socialdepartementet

Trossamfundens sociala insatser.

En preliminär undersökning. [3]

En jämnare och mer aktuell utveckling av
inkomstpensionerna.[6]